

ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ, НАУКИ ТА МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ
ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ

КАФЕДРА ІСТОРІЇ УКРАЇНИ І МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ
ПРИКАРПАТСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА

ІВАНО-ФРАНКІВСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЦЕНТР
ТУРИЗМУ І КРАЄЗНАВСТВА УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА ОБЛАСНА ОРГАНІЗАЦІЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ СПІЛКИ КРАЄЗНАВЦІВ УКРАЇНИ

ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧА ДІЯЛЬНІСТЬ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ

Збірник тез Всеукраїнської науково-практичної конференції

(м. Івано-Франківськ, 22 квітня 2021 року)

Івано-Франківськ
2022

Друкується за ухвалою Вченої ради факультету історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
(протокол № 8 від 19 квітня 2022 р.)

ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧА ДІЯЛЬНІСТЬ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ. Збірник тез доповідей учасників *Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Івано-Франківськ, 22 квітня 2021 р. / За наук. ред. М. Ю. Косила і А. З. Королько. – Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2022. – 200 с.*

Редакційна колегія:

І. Я. Райківський, М. Ю. Косило, А. З. Королько (відповідальний секретар), Г. М. Маловічко, Б. В. Паска, Д. П. Вороневич.

Рецензенти:

Р. В. Маньковська, доктор історичних наук, старший науковий співробітник відділу історичної регіоналістики Інституту історії України НАН України, перший заступник голови Національної спілки краєзнавців України (м. Київ).

В. В. Островський, кандидат історичних наук, в. о. доцента кафедри теорії та методики навчання, методист лабораторії суспільно-філологічних дисциплін Івано-Франківського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (м. Івано-Франківськ).

У збірнику тез доповідей, які були представлені на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Історико-краєзнавча діяльність у закладах освіти: проблеми і перспективи» (м. Івано-Франківськ, 22 квітня 2021 р.), розглядаються актуальні питання вивчення інноваційних підходів з історичного краєзнавства у різних ланках освіти, організації та проведення науково-дослідницької, пошуково-краєзнавчої діяльності у закладах освіти, функціонування музею як платформи краєзнавчих досліджень у контексті Нової української школи, характеристики краєзнавства як дійового засобу патріотичного виховання учнівської і студентської молоді.

Для вчителів, науковців, музейних працівників, краєзнавців, студентів, які цікавляться вдосконаленням історико-краєзнавчої роботи в закладах освіти.

Матеріали подано в авторській редакції, за достовірність фактів, цитат, посилань на джерела та вживання назв документів, власних імен тощо несуть відповідальність автори публікацій.

© М. Косило, А. Королько, загальна наукова редакція 2022
© Колектив авторів, 2022

ЗМІСТ

Доповіді на пленарному засіданні

<i>Треф'як Я. Методика краєзнавчої роботи на уроках історії України.....</i>	<i>6</i>
<i>Королько А. Історико-краєзнавча робота у закладі вищої освіти як складова частина популяризації вивчення історії Прикарпаття.....</i>	<i>15</i>
<i>Вороневич Д. Організація пошуково-дослідницької краєзнавчої роботи в закладах освіти області Івано-Франківським обласним державним центром туризму і краєзнавства учнівської молоді.....</i>	<i>22</i>
<i>Дзудзило О. «Школа майбутнього – вже сьогодні» – проєкт з популяризації вивчення рідного краю у закладах освіти.....</i>	<i>30</i>

Інноваційні підходи до історичного краєзнавства у різних ланках (складниках) освіти

<i>Бойда А. Методика проведення соціологічних досліджень з вивчення сучасних освітніх реформ в Україні в рамках підготовки написання студентських кваліфікаційних робіт зі спеціальності 014 Середня освіта (Історія).....</i>	<i>34</i>
<i>Красневич І. Презентація челенджу «Люби і знай свій рідний край» у веб-просторі: практика застосування студентського проєкту у відеохостингу YouTube-каналу «ПНУ краєзнавство ФІПМВ».....</i>	<i>38</i>
<i>Павуляк С. Челендж «Люби і знай свій рідний край» у відеохостингу YouTube-каналу «ПНУ краєзнавство ФІПМВ» – новітня форма популяризації історії рідного краю.....</i>	<i>42</i>
<i>Паска Б. Краєзнавчі екскурсії територією Івано-Франківщини як засіб формування і розширення знань про український дисидентський рух.....</i>	<i>45</i>
<i>Печенюк К. Діяльність гуртків історико-краєзнавчого спрямування Центру освітніх інновацій Івано-Франківської міської ради.....</i>	<i>49</i>
<i>Сабадуха В. Формування особистості як мета історико-краєзнавчої роботи.....</i>	<i>52</i>

Організація та проведення науково-дослідницької, пошуково-краєзнавчої діяльності у закладах освіти

<i>Вичівський П. Новітні краєзнавчі дослідження в сучасній вітчизняній історіографії.....</i>	<i>56</i>
<i>Гаврилюк Л. Експедиція як одна з форм краєзнавчої роботи.....</i>	<i>59</i>
<i>Дрогобицька О. Усна історія в школі: основні напрямки та перспективи розвитку.....</i>	<i>64</i>

<i>Дубчак С. Формування мотивації та навиків науково-дослідної роботи учнів.....</i>	<i>67</i>
<i>Єзрешій О. Методичні аспекти генеалогічного пошуку в середніх освітніх навчальних закладах</i>	<i>70</i>
<i>Іваськів І. Використання археологічних пам'яток у пошуково-дослідницькій і навчальній діяльності краєзнавчого гуртка (на прикладі Бучацького ЦДЮТ «Сузір'я» і Ріпинецької ЗОШ І–ІІ ст.).....</i>	<i>74</i>
<i>Камбалова Я., Загребельна Н., Грузін Н. Музейні історико-краєзнавчі екскурсії для здобувачів освіти: проблеми та перспективи в реаліях Нової української школи.....</i>	<i>82</i>
<i>Кобута С., Кобута Л. Біографічний метод в історико-краєзнавчих дослідженнях у школі.....</i>	<i>87</i>
<i>Кузьмич Х. Рідний край 1950–1980-х рр. у навчально-виховній роботі з учнями (на прикладі історії Рожнятівщини).....</i>	<i>91</i>
<i>Луців Є. Організація і проведення науково-дослідницької, пошуково-краєзнавчої діяльності в гуртковій роботі Пасічнянського ліцею на Надірнащині</i>	<i>96</i>
<i>Райківський І. Історико-краєзнавча діяльність учнів 9 класу (на прикладі вивчення національного руху на Прикарпатті ХІХ – початку ХХ ст.).....</i>	<i>101</i>
<i>Скакальська І. Центр краєзнавства і туризму в академії як приклад популяризації локальної історії.....</i>	<i>105</i>
<i>Соломчак Н. Пошуково-дослідницька та краєзнавча робота учнів у процесі науково-дослідницької роботи Всеукраїнських та обласних експедицій (з власного досвіду).....</i>	<i>107</i>
<i>Шологон Л. Філателія як спеціальна історична дисципліна (на прикладі використання філателістичних джерел в освітньому процесі).....</i>	<i>112</i>
Музей закладу освіти як платформа краєзнавчих досліджень в контексті Нової української школи	
<i>Доронюк Л. Інтеграція краєзнавчих знань в освітній процес через діяльність музею закладу освіти.....</i>	<i>117</i>
<i>Дрогомирецька Л. Використання фондів музейних закладів Національного заповідника «Давній Галич» в історико-краєзнавчій роботі у школі.....</i>	<i>121</i>
<i>Кречко В. Реалізація компетентнісного підходу в навчально-виховному процесі закладів загальної середньої освіти в музеях міста Коломиї.....</i>	<i>126</i>
<i>Кречуняк Ю. Регіональний історико-краєзнавчий музей Гуцульщини у смт Верховина як платформа краєзнавчих досліджень у контексті Нової української школи на території краю.....</i>	<i>131</i>

<i>Куриляк І. Івано-Франківський краєзнавчий музей як платформа краєзнавчих досліджень школярів закладів загальної середньої освіти.....</i>	<i>135</i>
<i>Маковой Ю., Руско Н. Чи потрібні музеї Україні?.....</i>	<i>138</i>
<i>Меллеш Л. Освітньо-виховний потенціал шкільного музею Діловецького ЗЗСО Рахівської міської територіальної громади.....</i>	<i>143</i>
<i>Паска В. Виховання національної свідомості та патріотизму молоді засобами музейної педагогіки (на прикладі музею історії села Саджавка).....</i>	<i>150</i>
<i>Срайчук Ю. Роль музейних закладів освіти в національно-патріотичному вихованні учнівської молоді.....</i>	<i>154</i>

Краєзнавство як дійовий засіб патріотичного виховання

<i>Бровко Н. Історія та сьогодення клубу юних археологів «Земляни» (з досвіду роботи).....</i>	<i>159</i>
<i>Дрогобицький І. Збройний вимір регіонального минулого: сс. Курупів, Блюдники та Темирівці у вирі подій літа – осені 1943 р.....</i>	<i>162</i>
<i>Йосифів І. Роль історичного краєзнавства у формуванні життєвих компетентностей учнівської молоді (з досвіду роботи гуртка «Історичне краєзнавство»).....</i>	<i>167</i>
<i>Коляда І., Камбалова Я. Історичне краєзнавство як дослідницька галузь, науковий та громадський рух: сучасний стан вивчення проблеми.....</i>	<i>170</i>
<i>Паранюк М. Національно-патріотичне виховання в контексті гурткової діяльності.....</i>	<i>176</i>
<i>Парцей В. Літні позашкільні табори і фестивалі на Калущині в навчально-виховній роботі з учнівською молоддю.....</i>	<i>180</i>
<i>Сухоручко В. Правозахисний і дисидентський рух на Прикарпатті (на прикладі діяльності родини Січків).....</i>	<i>183</i>
<i>Федюк В. Освітньо-виховна діяльність духовно-просвітницьких молодіжних гуртків при українських баптистських церквах Галичини в 1930–1940-х рр.....</i>	<i>187</i>
<i>Чорній А. Слідами терору: екскурсійний маршрут як засіб виховання патріотизму та формування професійних навичок студентів.....</i>	<i>191</i>
<i>Ухвала Всеукраїнської науково-практичної конференції «Історико-краєзнавча діяльність у закладах освіти: проблеми і перспективи».....</i>	<i>195</i>

ДОПОВІДІ НА ПЛЕНАРНОМУ ЗАСІДАННІ

Треф'як Я. І.

МЕТОДИКА КРАЄЗНАВЧОЇ РОБОТИ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

У статті розкрито особливості методики краєзнавчої роботи на уроках історії України. Показано різноманітні методичні прийоми і приклади використання краєзнавчого матеріалу під час проведення уроків з історії України. Проаналізовано інноваційні форми роботи зі школярами на краєзнавчу тематику.

Ключові слова: краєзнавство, урок, методичний прийом, схема, тематична таблиця, повідомлення, ігрові форми навчання.

Держана національна програма «Освіта» («Україна ХХ століття»), а також Концепція шкільної історичної освіти націлює на глибоке вивчення історії рідного краю. Враховуючи актуальність даної проблеми, була розроблена регіональна програма «Історія рідного краю» (34 години на рік), яка ґрунтується на поглибленні й розширенні можливостей базової програми «Історія України» (7–11 класи) з урахуванням багатих і давніх краєзнавчих традицій Прикарпатського регіону.

Підготовлений методичний посібник «Наш край» на основі синхронно-тематичного зв'язку з основним курсом історії. Структура викладу у формі рекомендацій, що сприяє формуванню цілісної системи знань про рідний край, його головні етапи розвитку, специфічні особливості, місце і значення його в історичному розвитку нашої Батьківщини. Виходячи з того, що краєзнавство може складати зміст цілого уроку або окремих його елементів, розрізняють два основні види занять: урок вивчення історії краю та урок з елементами краєзнавства, де місцевий матеріал використовується як окремі питання або факти, фрагменти. Їх розгляд проводиться на будь-якому з його етапів. Твердження про те, що краєзнавство служить тільки ілюстрацією загальноісторичних подій, є помилковим. Відомі краєзнавці В. Грабовецький, А. Даринський, М. Лисенко, І. Прус дійшли висновку, що «вивчення краєзнавчих матеріалів забезпечує ознайомлення учнів з найбільш яскравими й знаменними сторінками історії свого краю, допомагає збагатитися

першоджерелами нашої духовності, більш глибоко усвідомити витoki свого батьківського коріння» [5, с. 23].

Розглянемо спочатку методику проведення уроків елементами краєзнавства. Залежно від співвідношення основного й місцевого матеріалів можна використати такі елементи краєзнавства на уроках історії України: краєзнавчий вступ до уроку або одного із питань, що розглядаються на ньому; краєзнавча конкретизація основних проблем занять; краєзнавче доповнення до опорного матеріалу; краєзнавчий матеріал як основа вивчення теми уроку або деяких його питань.

У методичній літературі наводяться рекомендації щодо великої кількості прийомів зв'язку основного й місцевої матеріалів, а саме: учитель пояснює нову тему, використовуючи місцевий матеріал.

Розпочинаючи заняття, викладач пропонує учням подати й навести такі краєзнавчі приклади й факти з тем, які можуть бути як вихідні й визначальні в подальшій роботі [3, с. 48].

Неважко прослідкувати, що в першому і другому випадку мова йде про використання місцевого матеріалу як вступу до уроку, а обидва методичні прийоми розрізняються між собою тільки характером роботи вчителя і учнів. У першій ситуації повідомлення проводить учитель, у другій – опирається на досвід і знання учнів, установлює необхідний факт шляхом бесіди з класом. Досвід і практика роботи підтверджують, що кожний з виділених вище прийомів може здійснюватись в різних формах: місцеві факти наводяться у викладі вчителя, учні працюють над документом, текстовим матеріалом з історії краю й самостійно доходять висновку; факти та висновки формуються шляхом бесіди з учнями при актуалізації опорних знань і понять з даної проблеми. Усе це сприяє досягненню головної цілі – оновлення змісту історичної освіти, глибоке пізнання минулого краю, формування патріота України.

Методичний прийом краєзнавчого вступу має обмежене значення й використовується порівняно рідко. Його призначення полягає в тому, щоб зацікавити учнів і ввести їх у коло питань, що розглядаються на уроці. Краще, коли вчитель здійснює це, опираючись на набуті школярами опорні знання або візуальні уявлення про знайомі їм місця. Наприклад, тему «Східні слов'яни на території України VI – VIII ст.» учитель пояснює так: «Ви бачили в лісі недалеко від нашого міста (села) велику кількість пагорбів. Одні з них поросли деревами, ледве проглядаються, інші височіють на відкритій місцевості й зразу кидаються в очі. Але мало хто з вас знає,

що, гуляючи лісом, він потрапляє на сліди стародавнього сільського кургану. Місця, що височіють в лісі, полі, – це кургани, насипані давніми слов'янами, які жили в VI – VIII ст. Деякі з них розкопані археологами. Нині ви дізнаєтесь, які знахідки тут були».

Учні зацікавилися: далеке минуле немовби стало ближче до них. Так здійснюється ознайомлення з розселенням, заняттям й побутом слов'янських племен.

Краєзнавчий вступ інколи здійснюється шляхом бесіди з вихованцями. Наприклад, учителі міст Галича, Коломиї, Рогатина, Тисмениці можуть перш ніж почати розповідь теми «Культура Галицько-Волинського князівства» просити дітей згадати, які пам'ятні написи, меморіальні таблиці, архітектурні споруди бачили на вулицях свого рідного міста. Доповнюючи, коректуючи й розвиваючи їхні думки, педагог повідомляє нові факти й тим самим створює цілісну картину краю того періоду, тісно пов'язуючи з основним курсом «Історія України».

Наступний методичний прийом – це краєзнавча конкретизація основних питань уроку. Дана проблема у співвідношенні деталізації фактів і узагальнень та їхньої єдності ще недостатньо розроблена як у методиці історії, так і педагогічній науці взагалі. Конкретизація – розкриття загального через окреме, на конкретних фактах типових явищ, історичних подій, процесів, закономірностей. Вона виступає відповідним методичним прийомом повідомлення, яке в деяких випадках може не мати характеру деталізації. Розуміння й правильність використання конкретизації як прийому доцільна тоді, коли факти безпосередньо розкривають загальні явища, події й процеси історії, надають роботі вчителя цілеспрямованості, а думкам учнів більше точності та обґрунтованості. Так, вивчаючи тему «Український національний рух на початку ХХ ст.» (9 клас), учитель шляхом логічних завдань, роботи з документами, що стосуються діяльності національно-свідомих родин Шухевичів, Заклинських, Окуневських, громадсько-політичних організацій «Просвіта», «Сокіл», «Січ» на теренах краю, визначає разом з учнями передумови й причини зародження національно-визвольного руху в Галичині та його авангарду – політичних партій України.

Ще один прийом – краєзнавче доповнення до основного матеріалу. Тут слід урахувати вимоги програми систематичного вивчення історії краю не тільки на спеціально відведених для цього заняттях, але й в основному курсі. При цьому елементи краєзнавства

необхідно чітко й раціонально поєднати з обсягом матеріалу так, щоб факти місцевої історії не ускладнювали виконання основних цілей заняття. Часто виникають ситуації введення додаткової інформації з історії краю, відповідно підбраної. У таких випадках бажано від конкретизації поступово й непомітно перейти до його розширення й доповнення. Наприклад, при вивченні теми «Утворення Західно-Української Народної Республіки» (10 клас), подаючи драматичний хід воєнних дій на теренах Прикарпаття і перенесення столиці в м. Станиславів, доповнюють цікавими й маловідомими матеріалами з історії краю [1].

Доцільно практикувати самостійну роботу учнів з текстами, документами, підготовку повідомлень, рефератів, записи спогадів учасників подій, ветеранів і т. д.

Використання краєзнавчого матеріалу як основи вивчення теми уроку або питання можливе у двох випадках: основні події локалізуються на території даного краю або міста; типові явища або процес знаходять повний прояв в історії даної місцевості чи приблизно однакове вираження на території, що охоплює значну частину країни.

Так, при вивченні теми «Антифашистський рух Опору в Україні» (11 клас) використовуємо краєзнавчі матеріали про партизанську боротьбу з нацистами на Прикарпатті, акцентуючи увагу на тому, що вона була характерною для більшості територій окупованої України. Місцеві матеріали з елементами краєзнавства, їхній регіональний вплив, характер і значення в розвитку всього історичного процесу важливо не переоцінювати.

З появою Концепції шкільної історичної освіти, розробкою нової програми з історії краю провідну роль відіграють краєзнавчі уроки. Їхнє проведення спонукає вчителя не тільки до вирішення питання про місце в системі занять з історії України, але й продумування історичних і логічних зв'язків. Такі заняття мають певні напрями: зв'язок краєзнавчого уроку із заняттями відповідного періоду історії країни; його тематичне поєднання з попередніми, а також повідомленнями, які давались для конкретизації чи доповнення.

Досвід роботи підтверджує, що ефективні ті уроки, які відповідають сучасним вимогам. Їхню основу становлять: різноманітність форм і методів з акцентом на самостійний шлях здобуття знань; групове навчання й диференційований підхід;

оптимальність вибору типу уроку відповідно до обсягу, змісту краєзнавчих матеріалів.

Пропонуємо декілька з них.

Так, під час вивчення теми «Наш край у сиву давнину» (8 клас) з'ясовуємо, що школярам відомо про свій край, рельєф місцевості (гори, долини, річки). Опіраємося на знання, які школярі отримали під час опрацювання курсу «Рідний край» (5 клас), самостійної роботи над різними джерелами, радіо-, телепередачами тощо. Учитель доповнює, уточнює, заохочує їхні відповіді. Щоб зацікавити учнів й посилити пізнавальну активність, проводимо урок-екскурсію в шкільному музеї, де діти оглядають крем'яні рубила, сокири, наконечники стріл, списи, кістки мамонта, а також макет печери, де жила первісна людина. Акцентуємо увагу на тому, що на території Івано-Франківщини налічується понад 1500 пам'ятників археології [2]. Указуємо на основні райони розташування первісних стоянок людей, у тому числі у своїй місцевості. Після відвідання музею учнями пропонуємо семикласникам умовну екскурсію в далеке минуле у формі усного або письмового оповідання.

Урок на тему «Наш край у першій половині ХІХ ст.» (9 клас) проводимо у формі бесіди з елементами лабораторно-практичної роботи з документами, краєзнавчими матеріалами. Для кращого засвоєння на шляху до формування системності й синхронності пропонуємо на початковому етапі уроку поставити перед учнями ряд запитань. Для цього використовуємо їхні опорні знання про революцію 1848–1849 рр. в Австрійській імперії з курсу «Всесвітньої історії».

1. Які причини та основні завдання революції в Австрійській імперії?

2. Порівняйте ставлення й позиції щодо революції поміщиків, буржуазії, селянства в Австрійській імперії.

3. У чому проявився вплив революції 1848 р. в Австрії на піднесення національно-визвольного руху на Прикарпатті?

Розповідаючи про важке становище селян Прикарпаття в складі Австрійської імперії, рекомендуємо опрацювати фрагмент роботи І. Франка «Земельна власність у Галичині» з постановкою випереджувальних завдань. Вияснивши з учнями різноманітні форми боротьби селянства проти кріпосництва, акцентуючи на політичній, антикріпосницькій діяльності народного трибуна, нашого земляка Івана Капущака, використовуємо повідомлення дітей про його життя,

виступ у Віденському парламенті з вимогою скасування панщини [4, с. 47–49].

На закріплення подаємо тематичні таблиці, у яких поряд із загальноісторичним матеріалом включений місцевий за такою схемою:

Всесвітня історія	Історія України	Століття, роки	Історія краю
Революція у Франції, Німеччині, Австрійській імперії	Вплив революції в Європі на Україну Запровадження російським царем «надзвичайного стану» в Україні Арешт Т. Шевченка	1848–1849 рр.	Революційні події в Галичині, створення Головної руської ради у м. Львові. Виступ І. Капущака, скасування кріпацтва

Схема ілюструє виявлення спільного й відмінного (особливого) при вивченні подій і явищ загальноісторичного та місцевого значення, встановлення синхронності подій із всесвітньої історії, історії України та рідного краю.

Зміна в змісті історичної освіти поставила на порядок денний проблему пошуку адекватних йому форм і методів навчання. Усе більш домінуючою тенденцією стає перехід від традиційних уроків до семінарських, ігрових з широким використанням пізнавальних можливостей – дискусій. Пропонуємо розробку на тему «Наш край у роки німецько-радянської війни 1941–1944 рр.» (11 клас). За три тижні до його початку в ході інструктивної бесіди з учнями ознайомлюємо їх із питанням уроку – участь різних політичних сил, орієнтацій українців на території Станіславської (нині – Івано-Франківської) області в роки війни. Ураховуючи складність і водночас важливість теми, попередньо готуємо кращих учнів, які виступили б з повідомленням, та їхніх опонентів. Ознайомлюємо з документами, першоджерелами, іншою науково-краєзнавчою літературою (мемуари, спогади учасників, очевидців грізних подій).

Для об'єктивної оцінки й зіставлення історичних фактів того періоду використовуємо як наукову літературу і публікації радянського періоду, так і нові друковані матеріали, що появились у роки становлення України як самостійної держави. Серед них виділяємо: «Історія міст і сіл УРСР» (Івано-Франківська область), «Від Путивля до Карпат», «Історія УПА», «Літопис УПА» (тт. 5, 6, 7),

«Наш край», «Альманах Станіславської землі», «Від Кия до Кравчука», матеріали обласних часописів і газет.

Оскільки обсяг читання великий, рекомендуємо учням підготувати повідомлення вибірково з таких проблем: «Напад фашистської Німеччини на СРСР. Оборонні бої червоної армії на території Прикарпаття»; «Окупація Прикарпаття гітлерівцями: жорстокий окупаційний режим»; «Створення антифашистських груп Опору різних політичних орієнтацій»; «Специфіка антифашистської боротьби на території краю: сучасна оцінка рейду партизанського з'єднання С. Ковпаки в Карпати»; «Сучасна оцінка воєнних дій УПА на території нашого краю»; «Звільнення Червоною армією Прикарпаття від німецько-фашистських загарбників»; «Наші земляки – учасники війни».

У ході обговорення питань і вирішення проблемних завдань можуть розгорнутися дискусії. Тому на завершальному етапі бажано вчителю узагальнити й систематизувати знання учнів, коротко прокоментувати й оцінити рівень повідомлень, виступів.

Не менш ефективним методом застосування краєзнавчого матеріалу в процесі вивчення історії може бути проведення учнівських конференцій, наприклад, «Наш край в умовах боротьби за незалежність України». У плані передбачено: 1. Вступне слово вчителя; 2. Передумови і причини виникнення народно-політичної активності мас на території краю у 80-90-х роках; 3. Створення культурно-наукових товариств «Меморіал», «Просвіта» ім. Т. Шевченка, громадсько-політичної організації «Рух» на Прикарпатті та їхній вклад у здобуття незалежності України; 4. Розвиток демократичних процесів на території краю в період становлення незалежності України (а) демократизація в політичній сфері; б) демократичні процеси в економіці; в) духовний ренесанс, становлення національної школи; 5. Сучасні здобутки й проблеми Прикарпаття.

На конференції, крім учнів, бажано, щоб виступили фундатори й активні учасники демократичних процесів.

Усе більшого поширення набувають активні ігрові форми навчання, зокрема, історичні турніри, брейн-ринги і т. д. Їх доцільно проводити з метою узагальнення, повторення й систематизації набутих знань.

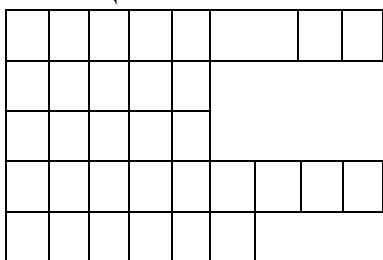
Рекомендуємо методичну розробку краєзнавчого уроку у формі брейн-рингу на тему «Прикарпаття в складі Галицько-Волинської

держави XII–XIV ст.» (7 клас). На початковому етапі уроку ознайомлюємо школярів з правилами ігрових моментів. Клас ділимо на дві команди з відповідними назвами: «Галичани», «Волиняни». За правильну відповідь учасники команд одержують 2 бали, неправильну – 0.

Пропонуємо орієнтовну краєзнавчу тематику для I етапу гри-турніру.

1. У якому році був заснований Галич?
2. Від чого пішла його назва?
3. Про якого галицького князя автор «Слово о полку Ігоревім» говорив: «Підпер ти гори Угорські своїми залізними полками».
4. За що галицького князя Ярослава назвали Осмомислом?
5. У якому році Данило Галицький був проголошений першим українським королем?
6. Хто з князів об'єднав галицькі та волинські землі в єдину державу?
7. Назвіть міста, засновані Данилом Галицьким?
8. Укажіть історико-архітектурні пам'ятки нашого краю, що збереглися від періоду Галицько-Волинської держави.
9. Хто з галицьких князів раніше від О. Невського розгромив німецьких рицарів?
10. Назвіть визначних діячів культури періоду Галицько-Волинської держави, що входили в першу «Галицьку трійцю».

II етап брейн-рингу – вікторина. Дається завдання заповнити кросворд на основі правильних відповідей. Читається назва міста Галицького князівства.

1. Назва слов'янських поселень на Прикарпатті, з яких виникли міста (Городище).
2. Визначний галицький скульптор і будівничий (Авдій).
3. Місто, засноване Данилом Галицьким на честь свого сина (Львів).
4. Ім'я Папи Римського, що прислав Данилу Галицькому королівську корону (Інокентій).

5. Прізвище нешлюбної жінки Ярослава Осмомисла, що була спалена як чаклунка (Чагрів).

За підсумками обох етапів гри визначаємо переможців. Отже, практичний досвід роботи показав, що вивчення тієї чи іншої теми з упровадженням краєзнавчого матеріалу залежить від його обсягу та часу, відведеного програмою для опрацювання даної теми. Через це не може бути якогось сталого рецепта для його використання. Варіанти можуть бути найрізноманітніші і залежать від досвіду й методичної підготовки вчителя, оцінки ним їхньої навчальної ефективності, навичок школярів працювати з краєзнавчим матеріалом тощо.

Підібрана інформація з історії краю повинна бути достовірною і повноцінною з наукової точки зору і доступною та посиленою для самостійного аналізу учнями. Структура краєзнавчих уроків, використання наочності, документів, організація самостійної пізнавальної діяльності школярів різноманітні, як і на заняттях основного курсу. Тільки тут слід відмітити одну суттєву особливість: краєзнавчі уроки більшою мірою, ніж уроки з історії України, зв'язані з позакласною роботою.

Список використаних джерел

1. Арсенич П. Станіславів – столиця ЗУНР. Івано-Франківськ, 1995. 53 с.
2. Грабовецький В. Нариси історії Прикарпаття. Івано-Франківськ, 1992. Т. 1. 208 с.
3. Историческое краеведение / Под ред. Г. Матюшина. М.: Просвещение, 1975. 175 с.
4. Наш край. Івано-Франківськ, 1994. 94 с.
5. Прус І. Краєзнавча робота в школі. К., 1984. 112 с.

ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧА РОБОТА У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК СКЛАДОВА ЧАСТИНА ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ ПРИКАРПАТТЯ

У статті охарактеризовано основні напрями історико-краєзнавчої роботи у закладі вищої освіти як складової частини популяризації вивчення історії Прикарпаття, яка ведеться у стінах Факультету історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Зокрема, студенти, майбутні вчителі історії і керівники гурткової роботи, виконують індивідуальні історико-краєзнавчі роботи; здійснюють походи і поїздки по музеях м. Івано-Франківська, Івано-Франківської області та західноукраїнського регіону; знайомляться з основами методики історико-краєзнавчої, музейної та екскурсійної роботи. За сприяння Івано-Франківського обласного державного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді на Факультеті функціонує гурток «Історичне краєзнавство». Велика допомога в організації студентської історико-краєзнавчої, музейної та екскурсійної роботи також надходить зі сторони Івано-Франківської обласної державної адміністрації та Івано-Франківської обласної ради, музейних закладів м. Івано-Франківська та області, Івано-Франківської обласної універсальної наукової бібліотеки імені Івана Франка.

Ключові слова: історико-краєзнавча робота, історичне краєзнавство, гурток, музей, екскурсія, бібліотека, пам'ятка.

З утвердженням незалежності України відбулася переоцінка ідеологічних пріоритетів, методологічних засад краєзнавчої і музейної роботи у вищій школі. Підготовка студентів до такої ділянки роботи у майбутній професійній діяльності не просто бажана, вона необхідна і витікає з нормативних вимог до організації освітньо-виховного процесу, безперервної історичної освіти в Україні. Адже метою цієї праці у вищій школі є підготувати майбутнього вчителя до самостійної краєзнавчої праці в середній школі, дати знання, уміння і практичні навички здобуття знань про рідний край, про джерела цих знань, способи їх використання, форми організації краєзнавчої діяльності учнів, застосування краєзнавчої інформації на уроках і в позаурочній діяльності, гуртковій роботі в закладах загальної середньої освіти і закладах позашкільної освіти [4, с. 92].

У «Національній доктрині розвитку освіти України», затвердженій 17 квітня 2002 р. Указом Президента за № 347/2002, у розділі «Національний характер освіти і національного виховання» проголошено курс на побудову освіти «на культурно-історичних цінностях українського народу, його традиціях, духовності», ставиться завдання забезпечити «виховання свідомого громадянина, патріота». А все це найефективніше реалізується шляхом звернення до минулого, звичаїв, обрядів, традицій свого села, міста, рідного краю. Концепція безперервної історичної освіти в Україні передбачає: «Діти повинні знати не тільки історію свого народу, але й історичне минуле населення, яке живе поруч – у конкретному місті або селі, у даному історичному регіоні. Тому краєзнавство та регіональна історія стануть не доповненням, а складовою частиною вітчизняної історії» [8, с. 13].

Необхідно виокремити три фактори вагомості популяризації історико-краєзнавчої роботи у закладах вищої освіти: підвищення значення історико-краєзнавчої діяльності для розвитку людини, держави і суспільства; посилення її ролі як складової системи освіти, навчання впродовж життя; закріплення правового статусу до історико-краєзнавчої роботи.

Історико-краєзнавча робота у закладі вищої освіти є складовою системи безперервної освіти, передбачає цілеспрямований процес і результат, навчання, виховання, розвиток і соціалізацію студентської молоді, дозволяє формувати у них знання, уміння, навички, цінності, активує раціональне використання культури вільного часу. Перевагами історико-краєзнавчої роботи вбачаємо такі складові: добровільність, доступність, диференційованість, гнучкість, мобільність, варіативність.

Викладачам, які організовують своєрідний студентський історико-краєзнавчий і музейний практикум, необхідно сформувати актив студентів-краєзнавців, об'єднаних в гурток чи пошукові загони. Така робота організовується і проводиться серед студентів першого і другого курсів спеціальності 014 «Середня освіта (Історія)» Факультету історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника – власне, коли читаються нормативні курси «Історичне краєзнавство, музеєзнавство» (2-й семестр) і «Організація позакласної гурткової роботи». Студенти виконують низку індивідуальних робіт: «Походження прізвища, імені та населеного

пункту, де народився або проживає студент (-ка)», «Родовід студента (-ки)», «Реєстр історико-архітектурних, історико-культурних й археологічних пам'яток району/місцевої територіальної громади та розгорнутий паспорт однієї із пам'яток, де народився або проживає студент (-ка)», «Укладання мікротопонімічної карти населеного пункту, де народився або проживає студент (-ка) та пояснювальна записка», «Бібліографічний опис та виписки (анотації) історико-краєзнавчих джерел (відділ краєзнавчої бібліотеки Івано-Франківської обласної бібліотеки ім. І. Франка)», «Історико-краєзнавча робота (історія населеного пункту, де народився студент (-ка))». В організації такої роботи підготовлені методичні рекомендації, як їх виконувати, передбачені конкретні терміни і форми звіту.

Для кращого розуміння змісту виконання таких робіт студентам читається низка лекцій і семінарських занять: «Етнографія і фольклор в історичному краєзнавстві», «Ономастика і топоніміка в історичному краєзнавстві», «Музеї в історичному краєзнавстві», «Пам'ятки історії, культури та архітектури в історичному краєзнавстві», «Освітньо-виховний потенціал краєзнавчих екскурсій, туристських походів, експедиційного руху у позакласній гуртковій роботі», «Туристсько-краєзнавчі табори, зльоти та музейні і клубна робота у закладах загальної середньої освіти і закладах позашкільної освіти», «Позакласна краєзнавча гурткова робота як засіб національно-патріотичного виховання учнівської молоді» та ін.

В організаційній роботі з історичного краєзнавства і музеєзнавства та організації позакласної гурткової роботи студентам I і II курсу, безумовно, організовуються екскурсії до музеїв та пам'ятних місць обласного центру – м. Івано-Франківська. Як правило, такі екскурсії здійснюються викладачем, який читає дисципліни «Історичне краєзнавство, музеєзнавство», «Організація позакласної гурткової роботи», «Основи шкільного краєзнавства» (доц. Королько А.З.) та академнаставниками в Івано-Франківський краєзнавчий музей, Івано-Франківський історико-меморіальний музей Олекси Довбуша, Музей історії університету та освіти на Прикарпатті, Івано-Франківський обласний музей визвольної боротьби імені Степана Бандери, Музей мистецтв Прикарпаття, Літературний музей Прикарпаття та ін.

Також проводяться поїздки за межі обласного центру, зокрема в музеї м. Коломиї (Національний музей народного мистецтва Гуцульщини та Покуття імені Й. Кобринського, Музей писанкового

розпису, Музей історії міста Коломиї), м. Галича (Національний заповідник «Давній Галич»), м. Долини (краєзнавчий музей «Бойківщина» ім. Тетяни та Омеляна Антоновичів), Городенківщини і Снятинщини (музеї членів «Покутської трійці»), Верховинщини та ін.

Закарбувалася в пам'яті студентів поїздки 28 травня 2016 р., 29 травня 2017 р., 1 червня 2018 р. і 29 травня 2019 р. до музеїв Верховини і Верховинщини. Молоді люди відвідали Історико-краєзнавчий музей «Гуцульщина», музей кінофільму «Тіні забутих предків», Музей гуцульського побуту, етнографії та музичних інструментів Романа Кумлика, Музей гуцульської магії в смт Верховина, літературно-меморіальний музей Івана Франка (до речі, під час першої поїздки 28 травня 2016 р. студенти відвідали цей музей саме в той день, коли 100 років тому помер І. Франко), музей Михайла Грушевського і музей «Хата-гражда Харуків» у с. Криворівня Верховинського району [1]. Справжньою окрасою виявилися проведені тематичні екскурсії 3 травня 2018 р. і 4 травня 2019 р. по музеях Снятинського і Городенківського районів (нині Коломийського району) Івано-Франківської області «стежинами членів "Покутської трійці"» для студентів першого курсу спеціальності 014 «Середня освіта (Історія)». Майбутні вчителі історії відвідали літературно-меморіальні музеї відомих українських письменників-новелістів, членів «Покутської трійці» Леся Мартовича (1871–1916) (с. Торговиця), Василя Стефаника (1871–1936) (с. Русів) і Марка Черемшини (1874–1927) (м. Снятин) [9].

У другій половині жовтня 2016 р. і 2019 р. студенти відвідали музейні заклади м. Луцька, а також Луцький замок. Періодичними є студентські поїздки до м. Києва, м. Львова і м. Чернівці як з академнаставниками, так і в колі студентських друзів.

Звичайно, всі ці заходи висвітлюються як студентами, так і викладачами в електронних соціальних мережах, зокрема у Фейсбук. Окремо відображаємо інформацію про походи та поїздки по музеях м. Івано-Франківська, Івано-Франківської області на електронній сторінці Факультету історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника в рубриках «Новини», «Студентське самоврядування. Дозвілля» [5].

У ході такої роботи студенти уважно вивчають роботу екскурсовода, який проводить екскурсію. Зауважу, що студентам

першого курсу освітнього рівня «Магістр» спеціальності 014 «Середня освіта (Історія)» читається нормативний курс «Методика екскурсійної роботи», де розкриваються такі аспекти: історія екскурсійної діяльності в Україні; екскурсія, її сутність, основні ознаки, класифікація екскурсій і формування екскурсійної тематики; педагогіка, психологія і логіка в екскурсійній роботі; основні поняття екскурсійної методики, технологічний процес створення нової екскурсії, методика екскурсійного показу; прийоми показу і розповіді в екскурсії; тощо. Тому часто так буває, що майбутні вчителі історії ознайомлені з окремими елементами екскурсійної роботи в музейній справі. Обов'язковим елементом навчально-методичної роботи є проведення студентами-магістрантами екскурсій по місту Івано-Франківську для свої молодших колег студентів-істориків [6].

Історико-краєзнавча та музейна справа з вивчення історії Прикарпаття є частиною науково-дослідної роботи студентів. Викладачами кафедри історії України і методики викладання історії Факультету історії, політології і міжнародних відносин пропонується тематика курсових і дипломних робіт з історії рідного краю та використання набутих елементів роботи у практичній діяльності зі школярами та гуртківцями у закладах загальної середньої освіти і закладах позашкільної освіти. Частина студентів здійснили апробацію окремих результатів своїх наукових досліджень з історико-краєзнавчої і музейної справи на наукових конференціях: «Історико-культурна спадщина Прикарпаття» (м. Івано-Франківськ, 4 грудня 2014 р.), «Етнокультурна спадщина Прикарпаття» (м. Івано-Франківськ, 4 грудня 2015 р.), «Пам'ятки Прикарпаття: стан збереження та популяризації» (м. Івано-Франківськ, 2 жовтня 2017 р.), «Мистецтво писанкового розпису – соціокультурний скарб України» (м. Коломия, 21 квітня 2018 р.), «Сучасні акценти музейництва. Історія, здобутки, перспективи» (м. Івано-Франківськ, 14 травня 2018 р.), а також на звітних наукових конференціях викладачів, аспірантів і студентів, які щороку у березні проводяться у стінах Факультету історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Окремі студентські статті з музейної та екскурсійної справи друкуються у журналі «Краєзнавець Прикарпаття».

Відрадно, що нам у цій справі допомагають державні установи і музейні заклади: управління культури, національностей та релігій Івано-Франківської обласної державної адміністрації, Івано-

Франківський краєзнавчий музей, Івано-Франківський обласний державний центр туризму і краєзнавства учнівської молоді (ІФОДЦТКУМ).

Велика допомога в організації історико-краєзнавчої і екскурсійної справи надходить з ІФОДЦТКУМ [2]. На рівні керівництва області, за активної співучасті керівника Центру Михайла Косила, було прийнято рішення про зняття вікового цензу щодо залучення молоді до краєзнавчих гуртків під егідою ІФОДЦТКУМ (раніше до гуртка могли входити тільки ті молоді люди, яким не виповнилося 18 років). Тому до гурткової краєзнавчої роботи активно залучається студентська молодь. У стінах Факультету історії, політології і міжнародних функціонує гурток «Історичне краєзнавство» (для студентів вищих навчальних закладів). В основу роботи гуртка входять такі блоки – історико-краєзнавча, музейна робота та методика екскурсійної роботи. Програма гуртка включає відомості, що поглиблюють і доповнюють зміст навчальних предметів з історичного краєзнавства, музеєзнавства та організації позакласної гурткової роботи і опублікована у збірнику «Навчальні програми з позашкільної освіти туристсько-краєзнавчого та військово-патріотичного напрямів» за загальною редакцією М.Ю. Косила і В.Є. Кімаковича та схвалена для використання в позашкільних навчальних закладах Інститутом модернізації закладів освіти МОН України (лист від 27.03.2019 р. № 22.1/12-Г-136) [3, с. 77–94].

Ще один центр сприяння організації музейної та екскурсійної роботи студентів нашого університету – Івано-Франківська обласна універсальна наукова бібліотека імені Івана Франка. У двох відділах цієї бібліотеки – краєзнавчому і мистецької літератури – студенти виконують низку індивідуальних робіт, зав'язаних з історико-краєзнавчою роботою: «Походження прізвища, імені та населеного пункту, де народився або проживає студент (-ка)», «Реєстр історико-архітектурних, історико-культурних й археологічних пам'яток району/місцевої територіальної громади та розгорнутий паспорт однієї із пам'яток, де народився або проживає студент (-ка)», «Бібліографічний опис та виписки (анотації) історико-краєзнавчих джерел (відділ краєзнавчої бібліотеки Івано-Франківської обласної бібліотеки ім. І. Франка)», «Історико-краєзнавча робота (історія населеного пункту, де народився студент (-ка))» [7].

Отже, історико-краєзнавча робота у закладі вищої освіти для студентів, майбутніх вчителів історії та керівників гурткової роботи у закладах загальної середньої освіти і закладах позашкільної освіти, проводиться у стінах Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника та охоплює різноманітні ділянки роботи. Зокрема, молоді люди в рамках читання низки дисциплін виконують індивідуальні історико-краєзнавчі роботи; здійснюють походи і поїздки по музеях м. Івано-Франківська, Івано-Франківської області та західноукраїнського регіону; знайомляться з основами методики історико-краєзнавчої, музейної та екскурсійної роботи. За сприяння ІФОДЦТКУМ на Факультеті функціонує гурток «Історичне краєзнавство». Велика допомога в організації студентської історико-краєзнавчої, музейної та екскурсійної роботи також надходить зі сторони Івано-Франківської обласної державної адміністрації та Івано-Франківської обласної ради, музейних закладів м. Івано-Франківська та області, Івано-Франківської обласної універсальної наукової бібліотеки імені Івана Франка.

Список використаних джерел

1. «Гори говорять» і «Тіні оживають ...» Екскурсія студентів-істориків у музеї Галицької Гуцульщини [Електронний ресурс]. URL: <https://ipmv.pnu.edu.ua/2018/06/20/гори-говорять-і-тіні-оживають>
2. Гурткова робота. URL: http://tourismcenter.if.ua/category&category_id=6
3. Королько А. Програма «Історичне краєзнавство» (для студентів закладів вищої освіти). Основний рівень. *Програми з позашкільної освіти туристсько-краєзнавчого та військово-патріотичного напрямів. Збірник програм* / заг. ред. М.Ю. Косило, В.Є. Кімакович. Івано-Франківськ : Фоліант, 2018. С. 77–94.
4. Королько А. Історико-краєзнавча робота у вищій школі як складова частина популяризації вивчення історії м. Івано-Франківська. *Питання історії України. Збірник наукових праць кафедри історії України Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*. Чернівці : ЧНУ, 2018. Т. 20. С. 92–96 [Електронний ресурс]. URL: <http://lib.pu.if.ua:8080/handle/123456789/6403>
5. Мандруюмо стежками рідного краю [Електронний ресурс]. URL: <https://kiu.pnu.edu.ua/мандруюмо-стежками-рідного-краю/>
6. Навчально-методична екскурсія зі студентами-істориками по центру м. Івано-Франківська [Електронний ресурс]. URL: <https://ipmv.pnu.edu.ua/2018/04/14/навчально-методична-екскурсія>
7. Пам'ятки історії та культури Івано-Франківської області [Електронний ресурс]. URL: <https://lib.if.ua/dbase/pitk.php>
8. Прокопчук В. С. Шкільне краєзнавство. Навчальний посібник. К. : Видавництво Кондор, 2011. 338 с.

9. Тематична екскурсія «Стежинами членів Покутської трійці» [Електронний ресурс]. URL: <https://ipmv.pnu.edu.ua/2018/05/11/тематична-екскурсія-стежинами>

Вороневич Д. П.

ОРГАНІЗАЦІЯ ПОШУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КРАЄЗНАВЧОЇ РОБОТИ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ ОБЛАСТІ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКИМ ОБЛАСНИМ ДЕРЖАВНИМ ЦЕНТРОМ ТУРИЗМУ І КРАЄЗНАВСТВА УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

У статті розкрито зміст та особливості проведення всеукраїнських та регіональних рухів й експедицій як засобу організації гурткової роботи у закладах позашкільної освіти і загальної середньої освіти (на прикладі роботи Івано-Франківського обласного державного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді). З'ясовано важливість проведення цього сегменту пошуково-дослідницької роботи під егідою Центру як важливої складової виховання та навчання учнівської молоді.

Ключові слова: *заклад позашкільної освіти, Івано-Франківський обласний державний центр туризму і краєзнавства у учнівської молоді, гурток, конкурс, акція, експедиція учнівської молоді.*

Сучасне суспільство постійно потребує кваліфікованих педагогів, які б мали нові ідеї та вміли їх реалізувати у навчанні та вихованні підростаючого покоління. На сьогодні система освіти в Україні піддається постійним реформам, які сприяють покращенню процесу навчання. Міністерство освіти і науки України розробило концепцію під назвою «Нова українська школа», основною метою якої є застосування компетентнісного підходу у навчанні, тобто знання, які учні отримали на уроках повинні пригодитися у житті.

Однією із форм такого навчання є туристично-краєзнавча робота і участь дітей у Всеукраїнських та регіональних рухах, експедиціях, які дозволяють вчителю реалізувати концепцію «Нової української школи» та застосувати власні ідеї щодо навчально-виховного процесу. Цей важливий сегмент роботи впроваджує у життя провідний заклад позашкільної освіти Прикарпаття – Івано-Франківський обласний державний центр туризму і краєзнавства учнівської молоді, який організовує і регулює діяльність всеукраїнських та регіональних рухів й експедицій як засобу

організації шкільного краєзнавства у закладах загальної середньої освіти та закладах позашкільної освіти.

Аналізуючи діяльність Центру ми бачимо, що перед керівниками туристсько-краєзнавчих та військово-патріотичних гуртків постало питання постійного оновлення програм навчальної діяльності або ж наповнення чинних новими актуальними для молоді заходами, мандрівками, а особливо підготовки нових авторських програм. За останні п'ять років працівники Центру розробили авторські програми дитячих творчих об'єднань з туристсько-краєзнавчого, військово-патріотичного, гуманітарного напрямів та виховання в системі «Пласт» для гуртків початкового, основного і вищого рівнів навчання позашкільної освіти та дворічні програми для гуртків закладів загальної середньої освіти. Всього було розроблено 23 програми для гуртків закладів позашкільної освіти та 11 – для гуртків закладів загальної середньої освіти, які висвітлені у збірниках: «Програми з позашкільної освіти туристсько-краєзнавчий та військово-патріотичний напрям. Збірник програм».

Пропоновані збірники навчальних програм підготовлені педагогічними працівниками Івано-Франківського обласного державного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді на допомогу керівникам дитячих творчих об'єднань туристсько-краєзнавчого, військово-патріотичного профілю та виховання в системі «Пласту». Збірники програм схвалені для використання в позашкільних навчальних закладах Науково-методичною радою з питань освіти Міністерства освіти і науки України та Івано-Франківським обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти.

При створенні програм авторами враховувались вікові особливості вихованців та обсяг їхніх знань з основних предметів, які вивчаються в закладах загальної середньої освіти. З психолого-дидактичної точки зору вони побудовані на поєднанні особистісно-орієнтованого, діяльнісного та компетентнісного підходів до навчання, що дозволяє педагогам зробити освітній процес більш мотивованим і цілеспрямованим, а учням здобути навчальні досягнення, організувати самоконтроль за освоєнням навчального матеріалу, активізувати їхню пізнавальну діяльність.

Навчальні програми зорієнтовані на кінцевий результат, створюють оптимальні умови для розкриття здібностей та інтелектуального зростання особистості учня. Значна частина знань і

вмінь, передбачена для засвоєння вихованцями, має прикладне значення.

До змістового наповнення програм введено нову термінологію, яка відповідає Закону України «Про освіту», прийнятому у 2017 р.

З прийняттям у вересні 2017 р. Закону України «Про освіту» в єдиному освітньому просторі України відбуваються суттєві перетворення, зазнає змін і позашкільна освіта, яка спрямована на розвиток здібностей та обдарувань вихованців, учнів і слухачів, задоволення їхніх інтересів, духовних запитів і потреб у професійному визначенні. Ця мета може бути реалізована під час занять у гуртках туристсько-краєзнавчого та військово-патріотичного напрямів, оскільки тут молодь не тільки загартовується фізично, морально, але й вчиться використовувати у повсякденному житті знання, набуті в школі, та здобувати нові.

Нині діяльність закладів позашкільної освіти вимагає модернізації процесу надання знань, формування вмінь і навичок. Поставлені завдання реалізуються творчими об'єднаннями, гуртками закладів освіти. Від керівників туристсько-краєзнавчих та військово-патріотичних гуртків це вимагає постійного оновлення, модернізації програм своєї діяльності або насичення чинних новими актуальними для молоді заходами, мандрівками, експедиціями, акціями та подорожами. Туризм у поєднанні з краєзнавчою роботою є багатогранним видом діяльності учнів. Він дає їм змогу самовдосконалюватися, формувати фізичні та розумові якості, яким приділяється особлива увага, створює умови, які вимагають від дітей активних і самостійних дій.

Сучасна туристсько-краєзнавча робота школи розглядається фахівцями як педагогічно організований процес, в якому підростаюче покоління на основі загальних принципів пізнання рухається у своєму індивідуальному розвитку від конкретного до загального. Оскільки цільовий компонент туристсько-краєзнавчої роботи має узгоджуватися із загальною метою освіти – всебічним розвитком особистості, то основою метою туристично-краєзнавчої роботи є: збагачення особистості моральними, етичними цінностями; поповнення та закріплення знань; оздоровлення, розвиток адаптивних можливостей організму.

На сучасному етапі основними завданнями Івано-Франківського обласного державного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді в школі є: 1) допомогти школі у навчанні й вихованні учнів,

відродити духовність, моральність, національну самосвідомість, прищепити любов до праці; 2) залучати їх до проведення в походах пошукової та суспільно-корисної роботи; 3) поповнювати зібраними в походах і подорожах матеріалами краєзнавчі музеї, кабінети та кутки; 4) виховувати міцний і дружний учнівський колектив, установлювати й зміцнювати зв'язки між дітьми різних шкіл, сіл, міст, національностей; 5) загартовувати учнів фізично й морально.

Івано-Франківський обласний державний центр туризм і краєзнавства учнівської молоді використовуючи туристсько-краєзнавчу діяльність як педагогічний засіб та форму має значні переваги щодо виховання культури міжособистісної взаємодії учнів у порівнянні із іншими видами та засобами навчання і виховання: 1) забезпечує досягнення цілого комплексу цілей – пізнавальних, оздоровчих, комунікативних, естетичних, виховних тощо; 2) доповнює практичними знаннями інформацію з інших спеціальних навчальних предметів; 3) зумовлює дотримання учнями практичних навичок спілкування (міжособистісної взаємодії) та участь у соціально-психологічній корекції учнівської групи чи окремих особистостей; 4) забезпечує наявність умов для повного розкриття (соціалізації) особистості – через виконання різноманітних доручень при забезпеченні життєдіяльності групи та власних потреб, відсутність бар'єрів психологічної оборони, які притаманні поведінці в громадських місцях для захисту свого іміджу; 5) сприяє дотриманню оптимістичного настрою, позитивного мікроклімату в групі, підпорядкованості всієї діяльності одній меті.

Все це досягається під час проведення експедицій, акцій, конкурсів. Важливими для вивчення окресленої проблеми є положення, які регулюють організацію проведення всеукраїнських експедицій, рухів та акцій. Це – Положення про Всеукраїнський конкурс на кращу туристсько-краєзнавчу експедицію учнівської молоді з активним способом пересування «Мій рідний край», Положення про Всеукраїнський конкурс екскурсиводів музеїв навчальних закладів «Край, в якому я живу», Умови проведення обласної історико-краєзнавчої акції «Історія освіти Прикарпаття», Умови проведення обласної історико-географічної експедиції «Історія міст і сіл України»,

Розробка туристсько-краєзнавчих маршрутів проводиться гуртківцями Центру в рамках обласної історико-географічної експедиції «Історія міст і сіл України». Метою її є виховання у

підростаючого покоління любові та шанобливого ставлення до вивчення історії рідного краю, а також спонукання та бажання пізнавати і вивчати історико-культурні надбання народу. Під час експедиції учні мають можливість поглибити свої знання з історії рідного села чи міста а також описати видатні місця та історичні події і біографії відомих людей свого регіону. Другою частиною експедиції є розроблення туристичних та екскурсійних маршрутів, можливість показати привабливість свого краю для широкого кола відвідувачів, а також для збереження культурної та історичної спадщини свого народу. Одночасно експедиція вивчає утрачені населені пункти області. Дана експедиція тривалий час була Всеукраїнською. На сьогодні, проаналізувавши ситуацію, Івано-Франківський обласний державний центр туризму і краєзнавства учнівської молоді за підтримки департаменту освіти, науки та молодіжної політики Івано-Франківської обласної державної адміністрації, залишив її на обласному рівні, тому що третина населених пунктів Івано-Франківщини немає своєї письмової історії. Всі початкові дослідження юних краєзнавців у майбутньому будуть спонукати їх до вивчення та збереження місць свого народження для наступних поколінь.

Під час Всеукраїнського конкурсу на кращу туристсько-краєзнавчу експедицію учнівської молоді з активним способом пересування «Мій рідний край» юні краєзнавці мають можливість долучитися до активної пошуково-дослідницької краєзнавчої роботи шляхом вивчення культурно-історичної спадщини свого регіону та природного різноманіття свого краю. Участь у конкурсі беруть групи, які роблять експедиційні краєзнавчі дослідження різних напрямків, зокрема фольклорного, етнографічного, археологічного, геологічного краєзнавства, тощо. Дане дослідження та експедиція дає можливість глибше дослідити історичну значимість того чи іншого регіону.

Всеукраїнський конкурс екскурсиводів музеїв навчальних закладів «Край, в якому я живу» проводиться для широкого залучення учнівської молоді до пошуково-дослідницької, туристсько-краєзнавчої та екскурсійної роботи, а також для збільшення знань юних краєзнавців про історико-культурну спадщину свого краю, про історичні постаті та події, що мали вплив на розвиток краю чи України. Під час конкурсу формуються наукові основи і практичні навички дослідження та збереження історико-культурної спадщини, поглиблюються знання про методи і форми музейної роботи засобами

популяризації музейних колекцій. Підвищується загальноосвітній рівень учнів, набуваються вміннями працювати з історичними документами, першоджерелами, аналізувати та обробляти, представлену інформацію, використовувати в навчально-виховному процесі матеріал, зібраний під час походів, екскурсій, краєзнавчих експедицій.

Своєрідним підведенням підсумків роботи туристсько-краєзнавчих гуртків області є зліт-змагання гуртківців-краєзнавців Івано-Франківського ОДЦТКУМ, активістів обласної туристсько-краєзнавчої експедиції «Люби і знай свій рідний край», а це в середньому 80 дітей (16 команд).

Найкращою нагородою для активістів і переможців Всеукраїнських, обласних експедицій та конкурсів є літній відпочинок в мальовничому куточку Карпат – смт. Ворохта на дитячій турбазі «Говерла». В програмі їхнього оздоровлення – екскурсії, туристські походи, спортивні змагання, конкурси, тематичні вечори.

Таким чином, діяльність Івано-Франківського обласного державного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді має позитивний вплив на формування особистості.

По-перше, туристично-краєзнавча діяльність у порівнянні з іншими видами та засобами виховання дозволяє отримані знання застосовувати на практиці, сприяє створенню позитивної атмосфери, постійна фізична активність дозволяє краще засвоїти матеріал, забезпечує розкриття особистості.

По-друге, основними завданнями такої роботи є залучення дітей до пошукової та суспільно-корисної роботи, матеріали, які учні дослідили та опрацювали, стають основою для подальшого дослідження іншими поколіннями вихованців, створюються шкільні музеї, зміцнюються зв'язки між дітьми класу, різних шкіл та навіть національностей. Така робота дозволяє учнівській молоді проявити свої дослідницько-пошукові вміння та в подальшому реалізувати себе у певній професійній сфері.

По-третє, незважаючи на позитивний вплив туристично-краєзнавчої діяльності мало хто з вчителів використовує її. Причиною цього є традиційна для сучасної школи диференціація змісту освіти за предметною ознакою, непрофесійна підготовленість педагогів до використання туристично-краєзнавчої роботи в навчальних цілях, орієнтація вчителів тільки на засвоєння школярами

знань, умінь та навичок, не достатня фінансова і матеріально технічна база.

На сьогодні реформа освіти повинна вирішити проблему змісту освіти, яка не відповідає вимогам сучасного суспільства, а також сприяти поширенню туристсько-краєзнавчої роботи. Для того, щоб вирішити проблему необізнаності вчителів, потрібно ознайомлювати із різними формами виховання та навчання дітей, робити акцент на вивчення історії свого рідного краю.

Отже, туристично-краєзнавча робота учнівської молоді, у межах області, зосереджена на базі Івано-Франківського обласного державного центру туризму та краєзнавства учнівської молоді. Цей заклад позашкільної освіти: забезпечує діяльність гуртків; здійснює організацію відпочинку школярів на туристичних базах; організовує семінари, конференції, табори, зльоти; веде підготовку команд юних туристів, краєзнавців та педагогічних працівників для участі у всеукраїнських заходах; здійснює реєстрацію та перереєстрацію музеїв, створених при навчальних закладах області; вивчає і поширює кращий досвід педагогічних колективів та педагогів з питань туристсько-краєзнавчої роботи.

Як зазначив В. Сухомлинський «щоб дитина була палко зацікавлена навчанням, їй необхідне багате, різноманітне, приваблююче, інтелектуальне життя». Одним із форм зацікавлення є туристично-краєзнавча робота і участь учнівської молоді в рухах, експедиціях та акціях.

Список використаних джерел

1. Косило М. Розвиток туристсько-краєзнавчої роботи у позашкільних навчальних закладах України (II пол. XX ст. – поч. XXI ст.): Монографія / передм. І. Д. Беха. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2018. 320 с.

2. Наказ про затвердження критеріїв оцінки краєзнавчо-дослідницьких робіт Всеукраїнської краєзнавчої експедиції учнівської молоді «Моя Батьківщина – Україна». 2013. 1 арк. URL: <http://tourismcenter.if.ua/upload/files/%D0%91%D1%96%D0%B1%D0%BB%D1%96%D0%BE%D1%82%D0%B5%D0%BA%D0%B0/%D0%9D%D0%BE%D1.doc>

3. Наказ про затвердження положення про Всеукраїнську краєзнавчу акцію учнівської молоді «Українська революція: 100 років надії і боротьби». – 2018. 1 арк. URL: <http://tourismcenter.if.ua/upload/files/%D0%91%D1%96%D0%B1%D0%BB%D1%96%D0%BE%D1%82%D0.doc>

4. Наказ про затвердження положення про Всеукраїнський конкурс екскурсів музеїв навчальних закладів «Край, в якому я живу». 2017. 1 арк.

URL:

<http://tourismcenter.if.ua/upload/files/%D0%91%D1%96%D0%B1%D0%BB%D1%96%D0%BE%D1%82%D0.doc>

5. Наказ про затвердження положення про Всеукраїнський конкурс на кращу туристсько-краєзнавчу експедицію учнівської молоді з активним способом пересування «Мій рідний край». 2013. 1 арк. URL: <http://tourismcenter.if.ua/upload/files/%D0%91%D1%96%D0%B1%D0%BB%D1%96%D0%BE%D1%82%D0.doc>

6. Положення про Всеукраїнську краєзнавчу акцію учнівської молоді «Українська революція: 100 років надії і боротьби». 2018. 7 арк. URL: <http://tourismcenter.if.ua/upload/files/%D0%91%D1%96%D0%B1%D0%BB%D1%96%D0%BE%D1%82%D0.doc>

7. Положення про Всеукраїнський конкурс на кращу туристсько-краєзнавчу експедицію учнівської молоді з активним способом пересування «Мій рідний край». 2013. URL: <http://tourismcenter.if.ua/upload/files/%D0%91%D1%96%D0%B1%D0%BB%D1%96%D0%BE%D1%82%D0.doc>

8. Положення про Всеукраїнський конкурс екскурсоводів музеїв навчальних закладів «Край, в якому я живу». 2017. URL: <http://tourismcenter.if.ua/upload/files/%D0%91%D1%96%D0%B1%D0%BB%D1%96%D0%BE%D1%82%D0.doc>

9. Програми з позашкільної освіти туристсько-краєзнавчого напрямку. Збірник програм. Брошнів-Осада, 2017. 328 с.

10. Програми з позашкільної освіти туристсько-краєзнавчий та військово-патріотичний напрям. Збірник програм. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2015. 256 с.

11. Програми з позашкільної освіти. Напрями туристсько-краєзнавчий військово-патріотичний гуманітарний. Збірник програм. Івано-Франківськ, 2019. 264 с.

12. Програми з позашкільної освіти туристсько-краєзнавчого та військово-патріотичного напрямів. Збірник програм. Івано-Франківськ, 2019. 552 с.

13. Програми з позашкільної освіти туристсько-краєзнавчого та військово-патріотичного напрямів. Збірник програм. Івано-Франківськ, 2018. 540 с.

14. Рекомендації щодо проведення обласної історико-краєзнавчої, дослідницько-пошукової, національно-патріотичної акції, присвяченої героям-захисникам незалежної та суверенної України «Герої не вмирають». 4 арк. URL: http://tourismcenter.if.ua/category&category_id=19&page=2

15. Рекомендації щодо реалізації завдань Всеукраїнської краєзнавчої акції учнівської молоді «Українська революція: 100 років надії і боротьби» у 2018 – 2021 рр. 3 арк. URL: <http://tourismcenter.if.ua/upload/files/%D0%91%D1%96%D0%B1%D0%BB%D1%96%D0.doc>

16. Умови проведення обласної історико-географічної експедиції «Історія міст і сіл України». 5 арк. URL:

<http://tourismcenter.if.ua/upload/files/%D0%91%D1%96%D0%B1%D0%BB%D1%96%D0.doc>

17. Умови проведення обласної історико-краєзнавчої акції «Історія освіти Прикарпаття».

URL:

<http://tourismcenter.if.ua/upload/files/%D0%91%D1%96%D0%B1%D0%BB%D1%96%D0.doc>

Дзудзило О. В.

«ШКОЛА МАЙБУТНЬОГО – ВЖЕ СЬОГОДНІ» – ПРОЄКТ З ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ ВИВЧЕННЯ РІДНОГО КРАЮ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

У статті проаналізовано туристично-краєзнавчий проєкт «Школа майбутнього – вже сьогодні», який охоплює заклади освіти територіальних громад. Здійснено характеристику основних складових проєкту, який сформований на основі компетентнісного підходу у навчанні та вихованні підростаючого покоління.

***Ключові слова:** Нова українська школа, туристично-краєзнавча діяльність, проєкт, компетентність, екоосвіта, краєзнавство.*

Сучасне суспільство постійно потребує кваліфікованих вчителів, які б мали нові ідеї та вміли їх реалізувати у навчанні та вихованні підростаючого покоління. На сьогодні система освіти в Україні піддається постійним реформам, які сприяють покращенню процесу навчання. Міністерство освіти і науки України 2016 р. розробило концепцію під назвою «Нова українська школа», основною метою якої є застосування компетентнісного підходу у навчанні, тобто знання, які учні отримали на уроках повинні пригодитися у житті.

Вивчення історії рідного краю посідає важливе місце у навчально-виховному процесі. Для реалізації всіх компетентностей НУШ ми пропонуємо проєкт «Школа майбутнього вже – сьогодні». Цільовою аудиторією проєкту є школярі об'єднаних територіальних громад закладів загальної середньої освіти та закладів позашкільної освіти Івано-Франківської області. Складові проєкту: 1) проведення учнівських екскурсій та археологічних досліджень на території свого поселення; 2) спілкування з очевидцями історичних подій та вдосконалення шкільного музею; 3) екоосвіта. Ця діяльність творитиме майбутнім поколінням базу для подальших наукових

розвідок. В основні складових проєкту є туристично-краєзнавча робота. Туризм у поєднанні з краєзнавчою роботою є багатограним видом діяльності учнів. Він дає їм змогу самовдосконалюватися, формувати фізичні та розумові якості, яким приділяється особлива увага, створює умови, які вимагають від дітей активних і самостійних дій.

Розглянемо перший пункт проєкту – проведення екскурсій та археологічних досліджень у с. Спас Спаської ОТГ Калуського району Івано-Франківської обл. Результатом цього є створення сайту учнями та вчителем архіву-музею під назвою «Історія с. Спас у ХХ ст.: невідомими стежками», де учні зможуть реалізувати себе як дослідники, викладаючи свої матеріали наукових пошуків та достовірні інтерв'ю з очевидцями подій, описуючи певні історичні об'єкти.

У позакласний час пізнання історії рідного краю можливе через створення учнями музейних кімнат. Туристично-краєзнавча робота в селі Спас пов'язана зі створенням в 2010 р. Кімнати народознавства учнями Спаської середньої школи (з 2018 р. Спаської ліцею ОТГ), з ініціативи вчителів історії. У кімнаті містяться предмети побуту, вишиванки, старі документи, фотографії спасівчан ХХ ст. Експонати для музею були знайдені учнями та вчителями Спаського ліцею завдяки збереженню матеріальної культури у сімейних архівах [2].

Оскільки ми живемо в умовах ХХІ ст., коли технології стали частиною життя людини, можливим є створення віртуального музею в мережі Інтернет не тільки для учнів школи, але й для ширшого кола людей. З іншого боку, в освіті існує проблема із вихованням учнів. Насправді світ інформаційних технологій формує не контрольоване суспільство, припиняє живе спілкування, дитина не помічає світу навколо та нищить його. Тому виховання сучасності повинно ґрунтуватися не тільки на інформаційному, а й на чуттєвому, розмовному рівнях, свіжому повітрі, у природному середовищі [1].

Свідчення старожиливі населених пунктів є одним із головних джерел для дослідження історії рідного краю, тому доцільно використовувати спогади у навчально-виховній діяльності учнів. На практиці у навчальному процесі ця ідея передбачає спілкування зі старожилами села, запрошення їх до школи. Завдяки такому проєкту вдається подолати бар'єр між молодим та старшим поколінням, в учнів виховується повага до людей, які в своєму житті пережили незабутні моменти.

За останнє десятиліття в світі екологічна проблема набуває планетарного масштабу. Все більше люди обирають антропоцентричний підхід у взаємодії з природою, коли індивід не помічає світу навколо та ставить навколишнє середовище під загрозу. Екоосвіта – це галузь знань, в основі якої стоїть формування в учнів умінь дбати про світ, у якому ми живемо, а також раціонально використовувати природний та штучний матеріали. Суспільство висуває потребу у компетентній особистості, яка буде готовою і здатною визначати екологічні проблеми та знаходити їх вирішення.

Туристично-краєзнавча робота у поєднанні з екологічною діяльністю формує велику освітню систему, за допомогою якої відбувається позитивне виховання молоді на свіжому повітрі та є можливість зупинитися на детальному вивченні історії рідного краю в експедиційному форматі. Експедиційна робота активізує пізнавально-пошукову діяльність учнів, викликає у них прагнення дізнатися більше про життя свого рідного регіону, поділитися думками з друзями. Водночас ця діяльність цілеспрямовано впливає на формування у школярів національної самосвідомості, гордості за свій народ, викликає прагнення активною працею примножувати його славні традиції. У с. Спас ми пропонуємо проведення з учнями таких експедицій: «Сакральна спадщина с. Спас ХХ ст.» (дослідження релігійно-церковного життя у селі, а також проектування з пам'яті старожилів зниклих духовних споруд), «Матеріальна культура бойків (на основі дослідження культури с. Спас ХХ ст.)» (передбачає опитування старожилів, огляд предметів побуту та їхній опис, використання знайдених матеріалів на практиці), «стежками нескорених!» (дослідження діяльності УПА на Рожнятівщині, зокрема у с. Спас, а також у гірських регіонах, створення інтерактивної карти з відомими місцями пов'язаних з повстанцями), а також пропонуємо створення факультативу «Історія с. Спас та його екологічне збереження». Мета факультативу: через вивчення історії рідного краю, сприяти збереженню природи та навколишнього середовища на місці проживання. Такий факультатив формує біоцентричну молодь, яка здатна жити у гармонії з природою та зберігати історію маленької батьківщини [2].

Таким чином, однією із форм навчання та виховання підростаючого покоління є туристично-краєзнавча діяльність – педагогічно організований процес, який має позитивний вплив на формування особистості та сприяє реалізації компетентнісного

підходу у навчанні, через проєкт «Школа майбутнього – вже сьогодні». Школа майбутнього – це школа, де учні реалізують себе, займаючись дослідницькою діяльністю; навчання тут активне, учні поєднують світ інформаційних технологій із реальним життям; вони навчаються користуватися ІТ технологіями так, щоб вони не шкодили, а допомагали їм; учні та вчителі – це партнери по освіті, навчанні, розвитку, це друзі; це школа, де діти здатні самостійно висловлювати свої думки та не бояться відстояти їх. Це школа – радісних і щасливих людей.

Список використаних джерел

1. Дичкевич (Дзудзило) О. Педагогіка сучасні [відеофільм]. Івано-Франківськ, 2019. 3 хв. URL: <http://lib.pnu.edu.ua:8080/handle/123456789/7636>
2. Дичкевич О. (Дзудзило) Школа майбутнього – вже сьогодні [відеофільм]. Івано-Франківськ, 2019. 6 хв. URL: <http://lib.pnu.edu.ua:8080/handle/123456789/7635>

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ІСТОРИЧНОГО КРАЄЗНАВСТВА У РІЗНИХ ЛАНКАХ (СКЛАДНИКАХ) ОСВІТИ

Бойда А. В.

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ СОЦІОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ З ВИВЧЕННЯ СУЧАСНИХ ОСВІТНІХ РЕФОРМ В РАМКАХ НАПИСАННЯХ СТУДЕНТСЬКИХ КВАЛІФІКАЦІЙНИХ РОБІТ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 014 СЕРЕДНЯ ОСВІТА (ІСТОРІЯ)

У статті розкрито методика проведення соціологічних досліджень на прикладі підготовленої автором кваліфікаційної роботи про науково-педагогічну спадщину Миколи Пирогова в контексті сучасних українських освітніх реформ. Наголошено, що опитування можна здійснювати серед учасників освітнього процесу як офлайн, так і в онлайн-режимі. Відзначено, що важливим є закріплення результатів соціологічного дослідження через підготовку акту впровадження (використання) результатів виконаної науково-дослідної роботи в навчальний процес закладів освіти.

***Ключові слова:** соціологічне дослідження, реформи, медико-освітній простір, кваліфікаційна робота, соціологічне опитування, акт впровадження (використання).*

Реформаторський процес в Україні не стоїть на місці. Постмайданне суспільство не лише є головним викликом системі, а й в цілому його успішним апробувачем. Зокрема, це стосується і змін в освіті, за якими ми маємо можливість спостерігати ледь не щодня. Впроваджується не тільки закордонний досвід та передові інновації, а й отримують нове дихання та застосування педагогічні ідеї минулих епох. Нам як історикам видається важливим завданням не лише фіксувати ключові здобутки сучасності, а й проводити хронологічні паралелі з минулим шляхом написання студентських кваліфікаційних робіт зі спеціальності 014 Середня освіта (Історія).

Враховуючи зростання популярності соціології у вивченні ключових проблем людства як оффлайн, так і в онлайн режимах, застосування методу соціологічного дослідження в написанні як курсових, так і дипломних робіт, створює нові і ширші можливості для вдосконалення викладу матеріалу з будь-якої теми. Актуалізація проведення соціологічних досліджень в рамках написання

кваліфікаційних студентських робіт підсилюється і тим, що їх організація та проведення створює ширший кругозір для огляду досліджуваного питання, ніж це може зробити звичайний огляд історіографії чи першоджерел проблеми.

На підтвердження цієї тези можна виокремити проведені в 2019 і 2020 рр. автором соціологічні дослідження в рамках написання дипломної роботи на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти на тему «Науково-педагогічна спадщина Миколи Пирогова в контексті сучасних українських освітніх реформ» (в 2020 р. захищена як курсова робота і максимально оцінена на 100 б.). Ця робота відзначена дипломом III ступеня в квітні 2021 р. під час II туру Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт зі спеціальності «Історія та археологія, який відбувся у м. Переяслав [3].

Аналіз результатів опитаних груп респондентів дозволив переосмислено поставитися до реального стану медико-освітніх реформ.

Щодо методики проведення соціологічних досліджень в рамках написання студентських кваліфікаційних робіт зі спеціальності 014 Середня освіта (Історія), то варто відзначити те, що воно потребує вдалої організації процесу із залученням відповідної кількості респондентів. Форму дослідження можна обрати як оффлайн режим, який передбачає розробку соціологічної анкети та її друк в паперовому виді, так і онлайн із застосуванням різноманітних електронних платформ та ресурсів.

Акцентуючи увагу на онлайн режимі, ми вважаємо за необхідне рекомендувати проведення таких експериментів шляхом спеціально підготовленої електронної Google-форми. Це не тільки економічно зменшує витрати на дослідження, а й допомагає в дистанційній формі значно швидше опрацювати його здобутки та результати. Прикметно, що для закріплення (запатентування) результатів соціологічного дослідження рекомендується спільно з науковим керівником у співпраці з викладачами закладу вищої освіти підготувати акт впровадження (використання) результатів виконаної науково-дослідної роботи у навчальний процес студентів відповідної спеціальності. Подібні документи щодо впровадження результатів виконаної нами науково-дослідної роботи були підготовлені керівництвом Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника та Івано-Франківського національного медичного університету, які засвідчують про використання результатів, зокрема

і соціологічного дослідження, викладачами цих вишів у навчальному процесі під час навчання здобувачів освіти зі спеціальностей «Середня освіта (Історія)», «Фармація», «Медицина» та «Стоматологія» були підготовлені двома [1; 2].

Нами проведено два соціологічні анкетування. Перше проводилося у другій половині листопада 2019 р. У ньому взяли участь студенти, учні, викладачі/вчителі закладів вищої освіти та закладів загальної середньої освіти м. Івано-Франківськ. Загалом було опитано 153 респонденти, з яких 89 студентів II та III курсів спеціальності 014 Середня освіта (Історія) ОР «Бакалавр» (денна форма навчання) факультету історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, шість викладачів цього ж вишу, 48 учнів 10–11 класів та 10 вчителів закладів загальних середньої освіти № 7 та № 11 (в наші дні, останні згадані заклади перепрофільовано в ліцеї). Для якісного порівняння, була сформована підбірка чотирьох груп респондентів: студенти, учні, педагоги та загальна кількість опитуваних. У зв'язку із різницею у кількості учасників опитування, порівняльні дані були вираховані у відсотковому співвідношенні.

Щодо результатів першого експерименту, то варто зазначити, що соціологічне дослідження показало високу зацікавленість учасників освітнього процесу щодо вивчення науково-педагогічної спадщини Миколи Пирогова у процесах реформування освіти серед студентів, учнів та педагогів. Опрацювання результатів у розрізі трьох контрольних груп (студенти, учні, педагоги), різних за своєю віковою приналежністю, свідчить про наступне: загалом, думка опитаних щодо зіставлення ідей М. Пирогова (1810–1881) з сучасними освітніми процесами фактично одностайна та кардинально не різниться – Україна потребує якісних освітніх реформ; погляди вченого стосовно основних напрямків реформування навчально-виховного процесу та організації роботи закладів освіти актуальні і сьогодні та відповідають сучасним тенденціям розвитку освітньої траєкторії студентської/учнівської молоді та педагогічних працівників.

Наш другий експеримент був проведений у грудні 2020 р. у формі анкетування (опитування) респондентів різних соціальних груп з метою отримання зрізу актуальної думки осіб причетних до медицини, загалом, та системи підготовки медичних працівників (лікарів), зокрема. Коло опитаних – студенти II курсу та викладачі

Івано-Франківського національного медичного університету. За допомогою спеціально підготовленої електронної Google-форми опитаний 71 респондент (56 студентів і 6 викладачів, 6 практикуючих лікарів та інтернів і 3 респонденти, котрі не належали до жодної з вказаних категорій). Анкета учасника опитування містила сім запитань, у кожному з яких було від трьох до шести варіантів вибору відповіді.

Отже, ми констатуємо, що соціологічні дослідження варто проводити в рамках написання студентських кваліфікаційних робіт зі спеціальності 014 Середня освіта (Історія), адже вони не лише є актуальними, а й значно підсилюють методично-наукову складову таких досліджень. Завдяки соціологічним дослідженням, реалізованим автором під час написання дипломної роботи на здобуття першого (бакалаврського) рівня освіти на тему «Науково-педагогічна спадщина Миколи Пирогова в контексті сучасних українських освітніх реформ» можна чіткіше простежити, чи готові студентська і учнівська молодь та викладачі до медико-освітніх реформ не тільки в Україні, але й у нашому місті. Разом з тим, можна дізнатися, чи актуальними на сьогодні є ідеї науково-педагогічної спадщини Миколи Пирогова.

Список використаних джерел

1. Акт впровадження (використання) Бойди Андрія Васильовича на тему «Науково-педагогічна спадщина Миколи Пирогова в контексті сучасних українських освітніх реформ» у навчальний процес студентів спеціальності 014.03 Середня (Історія) на Факультеті історії, політології і міжнародних відносин. Івано-Франківськ, 2020. 1 с.

2. Акт впровадження (використання) результатів виконаної науково-дослідної роботи Бойди Андрія Васильовича на тему «Науково-педагогічна спадщина Миколи Пирогова в контексті сучасних українських освітніх реформ» у навчальний процес студентів спеціальності фармація, медицина, стоматологія на медичному, стоматологічному і фармацевтичному факультетах. Івано-Франківськ, 2020. 1 с.

3. Франківський студент-історик став призером всеукраїнського конкурсу [Електронний ресурс]. URL: <https://galka.if.ua/frankivskyj-student-istoryk-stav-pryzerom-vseukrayinskogo-konkursu/>

ПРЕЗЕНТАЦІЯ ЧЕЛЕНДЖУ «ЛЮБИ І ЗНАЙ СВІЙ РІДНИЙ КРАЙ» У ВЕБ-ПРОСТОРИ: ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ СТУДЕНТСЬКОГО ПРОЄКТУ У ВІДЕОХОСТИНГУ YOUTUBE-КАНАЛУ «ПНУ КРАЄЗНАВСТВО ФІПМВ»

У статті розкрито зміст реалізованого студентами челенджу «Люби і знай свій рідний край» у веб-просторі – відеохостингу YouTube-каналу «ПНУ краєзнавство ФІПМВ». Показано передумови створення проєкту, охарактеризовано підготовлені студентами відеоролики про рідні населені пункти та здійснено статистичний аналіз їх перегляду у веб-просторі.

***Ключові слова:** проєкт, челендж «Люби і знай свій рідний край», відеохостинг, YouTube-канал «ПНУ краєзнавство ФІПМВ», юзер.*

Челендж – це завдання, яке треба виконати, передати свій результат іншому, і поділитися своїми досягненнями з усім світом [8].

«Люби і знай свій рідний край» – це виклик для студентів II курсу спеціальності 032 Історія та археологія ОР «Бакалавр» (денна форма навчання) факультету історії політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника в умовах пандемії Covid-19 під час освітнього процесу в рамках читання у 2020–2021 навч. році дисципліни «Історичне краєзнавство, музеєзнавство» викладачем кафедри історії України і методики викладання історії А.З. Корольком [9]. Челендж побудований на основі монологу до глядача: студент, що бере виклик, знайомиться з аудиторією, говорить про своє рідне місце народження та передає естафету іншому студенту. Іноді вони вимовляють текст з задалегідь написаного сценарію. До особливостей челенджу можна віднести: наявність візуалізації; цікава подача і зміст. В основі виклику лежить дія, він є цікавий, динамічний, емоційний, а картинка – інтригує, змушує задуматися над змістом.

Завдання студентів полягало в тому, що молодь мала зняти короткі відео в умовах пандемії Covid-19 про свою рідну малу батьківщину. Участь у естафеті взяли: Іванна Красневич, Світлана Павуляк, Віталія Гаврилюк, Адріана Гаврилюк, Петро Ткачук, Ольга

Щербій, Владислав Полівчук. Студенти-історики відобразили яскраві сторінки історії свого населеного пункту, дали характеристику історико-культурним та історико-архітектурним пам'яткам рідного села, містечка чи міста, продемонстрували туристично-рекреаційну привабливість локацій малої батьківщини.

Після перегляду роликів Андрій Зіновійович Королько запропонував студентам розмістити челендж в популярному відеохостингу, що надає послуги розміщення відеоматеріалів – YouTube.

Канал під назвою «ПНУ краєзнавство ФІПМВ» створено 28 грудня 2020 р. Відзначу, що лише за перші три дні є відеоролики студентів, які потрапили у топ-3 за найбільшою статистикою переглядів (село Мирне Підгаєцького району Тернопільської обл., село Репуженці Городенківського району Івано-Франківської обл. та місто Стрий Львівської області). 30 грудня 2021 р. побачили 2 133 абонентів [5].

Подамо коротку характеристику відеороликів студентів. Іванна Красневич представила м. Стрий. Студентка розказала, де розташоване мальовниче місто на Львівщині, його роль в історії України та Галичини, охарактеризувала історичні пам'ятки, унікальні місця, культові споруди, школу де навчався Бандера, оповіла краєзнавчий музей «Верховина», в якому знаходяться цікаві та цінні експонати. Переглянуло за перші дні 678 глядачів [3].

Відеоролик про село Мирне Підгаєцького району Тернопільської обл. підготувала Світлана Павуляк. У ньому викладено загальну та водночас унікальну інформацію історичного характеру про рідний для студентки населений пункт (перша писемна згадка, географічне положення, версії походження назви села, мікротопоніми, основні пам'ятки та споруди населеного пункту; проведено паралель боротьби вояків ОУН і УПА з участю молоді в сучасних історичних реконструкціях). Про успіх та важливість даного проєкту можна з легкістю стверджувати по кількості переглядів протягом перших годин публікації на YouTube-каналі. Переглянули 1366 глядачів [4].

Село Спас – одне з найдавніших і мальовничих сіл на Коломийщині. Студентка Віталія Гаврилюк показала визначні пам'ятки передгірського села. Студентка помістила цікаву легенду про заснування та походження села. Захоплено оповіла про музей-криївку, в який так і хочеться потрапити пересічному відвідувачу. Також розказала про каплицю, яка має чудодійну силу, та про інші

головні пам'ятки та споруди рідної малої батьківщини. У перші дні відеоролик переглянули 156 глядачів [2].

Надвірна – один з наймолодших центрів Івано-Франківської обл. В цьому місті народилася студентка Адріана Гаврилюк. Студентка показала замок Краснодвір – місце, де колись почала свою історію Надвірна. Найдавніша культова споруда зачарує своєю красою. У перші дні відеоролик переглянули 246 глядачів [1].

Студент Петро Ткачук оповів про невідомі сторінки історії села Репуженці Городенківського району Івано-Франківської обл., представив мальовничі краєвиди рідного населеного пункту на Покутті, яка пережила «чотири влади» іноземних держав. У перші дні відеоролик переглянули 1760 глядачів [7].

«Десь на тій стороні спить спокійне село, в нім єдине лише не погасло вікно» – так описує своє селище міського типу Журавно Ольга Щербій. Студентка показала неймовірну архітектуру селища. За її словами, це місцевість Голлівудських краєвидів. У перші дні відеоролик переглянули 346 глядачів [5].

Про стародавнє місто Чортків на Тернопільщині розказує Владислав Полівчук. Його старожитності розпочинаються з 1375 р. Студент детально оповів про Чортківський замок, фортифікації якого заворожують пересічних жителів міста та краю. У перші дні відеоролик переглянули 147 глядачів [6].

Станом на квітень 2021 р. статистика перегляду «ПНУ краєзнавство ФІПМВ» становить 4 699 разів.

Географія юзерів різноманітна. Так, за період із 28 грудня 2020 р. по квітень 2021 р. сайт відвідали жителі 7 країн світу. З них найбільше проживає в таких державах: Україна (3 571), Італія (94), Польща (71), Чехія (25), США (13), Франція (12), Іспанія (10). Загалом, ця статистика засвідчує, що студентський проєкт у відеохостингу YouTube-каналу «ПНУ краєзнавство ФІПМВ» життєдайний, має не лише загальноукраїнську спрямованість переглядів, а й поступово набуває міжнародного значення, адже значна частина від загальної кількості відвідувачів (майже 10,18 %) «зайшли» на сторінку каналу з території інших держав, головним чином, з країн ЄС та США.

Інтерес до роликів та загалом сторінки підвищувався завдяки інформуванню громадськості за допомогою фейсбук, де студенти розміщували пост з посиланням на канал. Тобто джерелом трафіку (зовнішні ресурси) є такі соціальні мережі: фейсбук, вайбер та

телеграм. Менші показники вже демонструє навіть пошукова система Google Search, на третьому місці – пошук YouTube.

У цілому, аналіз статистичних даних, які стосуються присутності каналу «ПНУ краєзнавство ФІПМВ» у веб-просторі, демонструє поступове зростання кількості відвідувачів та рівня зацікавленості.

Відеохостинг YouTube-каналу наповнюється новими відеороликами студентів інших груп спеціальностей 032 Історія та археологія та 014 Середня освіта (Історія) ОР «Бакалавр» і ОР «Магістр» (денна і заочна форма навчання) факультету історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Список використаних джерел

1. Гаврилюк Адріана – місто Надвірна Івано-Франківської області. Група ІА-21 [Електронний ресурс]. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=EBqrH-eQOg8&t=346s>
2. Гаврилюк Віталія – село Спас Коломийського району Івано-Франківської області. Група ІА-21 [Електронний ресурс]. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=LHY0Dy5tsH8>
3. Красевич Іванна – місто Стрий Львівської області. Група ІА-21 [Електронний ресурс]. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=6vSjLnVjZa8>
4. Павуляк Світлана – село Мирне Підгаєцького району Тернопільської області. Група ІА-21 [Електронний ресурс]. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=G7D8XR8Kv1g>
5. ПНУ краєзнавство ФІПМВ [відеохостинг] [Електронний ресурс]. URL: <https://www.youtube.com/channel/UC22QqovSrXQxKkUYYWEWxKA>
6. Полівчук Владислав – місто Чортків Тернопільської області. Група ІА-22 [Електронний ресурс]. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=rGZlmOP1ToY>
7. Ткачук Петро – село Репуженці Городенківського району Івано-Франківської області. ІА-21 [Електронний ресурс]. URL: https://www.youtube.com/watch?v=4n__BPwb7bk
8. Челендж [Електронний ресурс]. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Челендж>
9. Челендж «Люби і знай свій рідний край!» [Електронний ресурс]. URL: <https://kiu.pnu.edu.ua/2020/12/30/челендж-люби-і-знай-свій-рідний-край/>

ЧЕЛЕНДЖ «ЛЮБИ І ЗНАЙ СВІЙ РІДНИЙ КРАЙ» У ВІДЕОХОСТИНГУ YOUTUBE-КАНАЛУ «ПНУ КРАЄЗНАВСТВО ФІПМВ» – НОВІТНЯ ФОРМА ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ ІСТОРІЇ РІДНОГО КРАЮ

У статті висвітлено актуальні питання, пов'язані з новітніми способами візуалізації маловідомих сторінок історії села Мирне Підгаєцького району Тернопільської обл., шляхом розробки студентського проєкту у відеохостингу YouTube-каналу «ПНУ краєзнавство ФІПМВ». Здійснено аналітику соціальної мережі з метою досягнення високих результатів та вдосконалення пропонованого проєкту.

***Ключові слова:** челендж, відеохостинг, село Мирне, YouTube-канал «ПНУ краєзнавство ФІПМВ».*

Чи задумувалися ви над тим, скільки часу ви витрачаєте в інтернет мережі? Згідно з дослідженнями маркетингового агентства Mediakix, середньостатистична людина проводить понад 5 років свого життя в соціальних мережах. В агентстві розрахували час, проведений на найпопулярніших платформах соціальних мереж і порівняли ці цифри з часом на звичайні повсякденні справи. В середньому людина витрачає майже дві години (приблизно 116 хвилин) на соціальні мережі щодня. Таким чином, ми витрачаємо на соцмережі цілий місяць щороку та цілих 5 років і 4 місяці протягом всього життя! Ми виділяємо більше часу на соціальні мережі. А саме: 1 рік і 10 місяців на YouTube; 1 рік і 7 місяців на Facebook; 1 рік і 2 місяці на Snapchat; 8 місяців на Instagram; 18 днів в Twitter [6].

YouTube користуються понад 2 млрд людей, а також він є одним з найвідвідуваніших сайтів у світі. Середньостатистична людина проводить тут близько 40 хвилин свого часу «за один раз» щодня. Минулого року, популярність відвідування YouTube зросла ще на 39%. А аудиторія відеохостингу надає максимальний зворотний зв'язок: не шкодує коментарів та лайків. Сама ж платформа користується великою популярністю. 80% жителів України, які мають інтернет, дивляться відео на ній [6].

За статистикою, взаємодія з відеоконтентом у 10 разів вища, ніж із текстом. Це означає, що 80% людей віддадуть перевагу перегляду

відео, аніж прочитанню текстового матеріалу. Можете запитати себе: що зазвичай обираєте ви? [6]

Від початку пандемії коронавірусу перегляди на YouTube зросли на 30 %, кількість лайків збільшилася на 52 %, але й зросла кількість дизлайків – на 75 %. Найдовше відео на платформі дивляться люди віком 13–17 та 18–24 років. Представники організації припускають, що таке високе зростання користувачів пов'язане із виникненням та поширенням пандемії коронавірусної інфекції, адже люди почали переходити на онлайн-спілкування. Експерти також з'ясували, що щодня до різних соціальних мереж додається близько 2 млн осіб, це приблизно 14 користувачів в секунду. Так, скільки ж люди витрачають на «залипання в соцмережах»? Згідно з даними – не менше 2,5 годин на день [6].

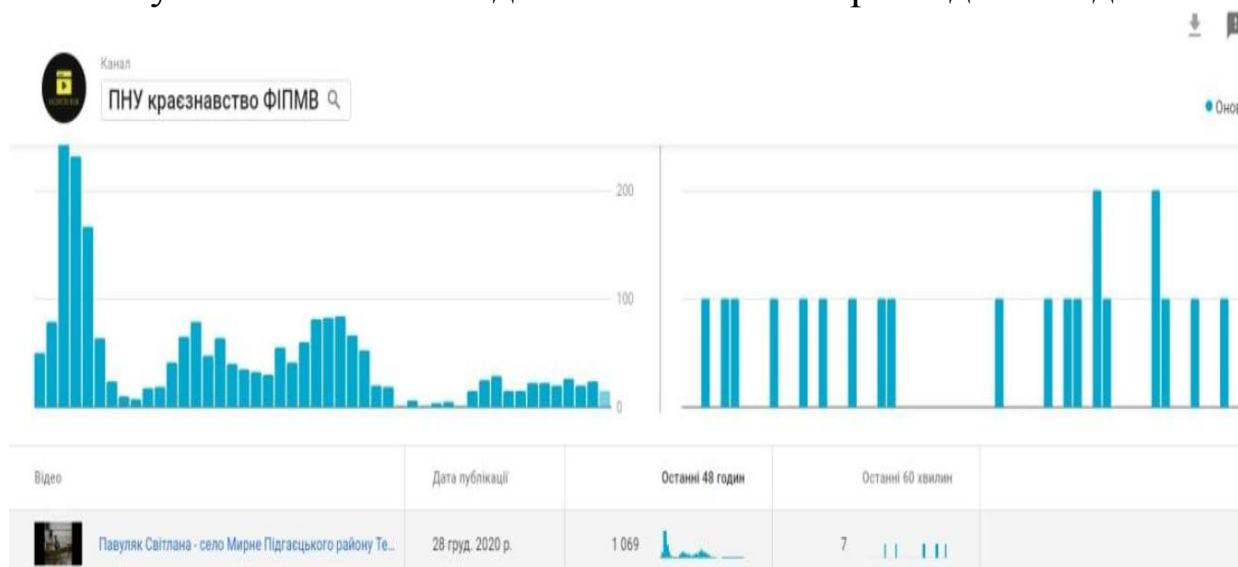
Дивлячись на статистичні дані, не дивно, що ми зупинилися, саме, на цій соціальній мережі для висвітлення студентського проекту у челенджі «Люби і знай свій рідний край», як новітньої форми популяризації історії свого краю [5]. Його реалізують студенти спеціальності 032 Історія та археологія і 014 Середня освіта (Історія) ОР «Бакалавр» і ОР «Магістр» факультету історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника під керівництвом доцента кафедри історії України і методики викладання історії А.З. Королька [4].

На даний час у багатьох людей розуміння історії України чи рідного краю базуються на уявленні начебто перечитуванні кільканадцяти, не завжди цікавих для широкої аудиторії, книг. Саме такі стереотипи стали відправною точкою у відеороликах про свій край. При створенні даного контенту орієнтувалися на сучасні тенденції у віртуальному світі та намагалися зробити їх інформативними і цікавими, але не перенапружувати глядачів інформацією. Адже важливим чинником є те, що наш мозок сприймає 90 % інформації візуально. Внаслідок цього зроблено опору на віртуальні відео-екскурсії, щоб було доступно різному віковому контингенту людей.

У відеоролику «Історія села Мирне Підгаєцького району Тернопільської обл.» викладено загальну та водночас унікальну інформацію історичного характеру про літопис рідного населеного пункту (перша писемна згадка, географічне положення, версії походження назви села, мікротопоніми, основні пам'ятки та споруди населеного пункту; проведено паралель боротьби вояків ОУН і УПА

з участю молоді в сучасних історичних реконструкціях) [1; 2; 3]. Про успіх та важливість даного проєкту, можна з легкістю стверджувати по кількості переглядів протягом перших годин публікації на YouTube-каналі «ПНУ краєзнавство ФІПМВ» наприкінці 2020 р. (Рис.1).

Рисунок 1. Аналітичні дані по кількості переглядів за 2 дні.

Як бачимо, новітня форма подачі історії села знайшла швидко своїх прихильників, вік аудиторії, яка переглянула відеоролик, коливається від 18–24 років. Отож, це переважно молодь. Вагомим способом повідомлення про дану роботу став допис у Facebook, адже повернувшись до дослідження агентства Mediakix дана соціальна мережа не поступається в кількості витраченого часу, завдяки цьому 93,5 % переглядів склали перехід через посилання у дописі. Ще один великий плюс у застосуванні новітніх форм репрезентації історії малої батьківщини – це можливість перегляду з будь-якого пункту у світі (зокрема, з Республіки Польща 2,1 % глядачів, Італії – 1,0%), але основна кількість глядачів зосереджена на території України – 80,8 %.

Отже, наш світ модернізується і змінюється з кожним роком, відповідно необхідно у соціальних мережах популяризувати історію України та малої батьківщини, використовуючи різноманітні новітні форми зацікавлення відвідувачів різноманітних контентів. Однією з таких форм популяризації краєзнавчої праці є показ відео-екскурсії з вивчення села Мирне Підгаєцького району Тернопільської обл. Адже сучасні тренди соціальних мереж, в яких ми так багато проводимо часу під час пандемії Covid-19, створили досить сприятливі умови для такої форми роботи.

Результатом даного проекту стало використання відеоролика на уроках з історії рідного краю в школі, щоб краще донести звичаї та героїку різних історичних епох літопису населеного пункту до підростаючого покоління, викликати зацікавлення в учнів розуміння оригінальності показу новітньої репрезентації маловідомих сторінок історії рідного села.

Список використаних джерел

1. Зьомко Г. П. Історія села Толаче. Теляче-Мирне. Львів : Бона, 2020. 471с .
2. Літопис УПА. Нова серія. Т. 20: Воєнна округа УПА «Лисоня». 1943–1952: Документи і матеріали / Ред. рада: П. Сохань (співголова) та ін.; упоряд.: С. Волянук. НАН України. Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського; Видавництво «Літопис УПА»; Галузевий державний архів СБУ. К. ; Торонто, 2012. 748 с.
3. Павуляк Світлана – село Мирне Підгаєцького району Тернопільської області. Група ІА-21 [Електронний ресурс]. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=G7D8XR8Kv1g>
4. ПНУ краєзнавство ФПМВ [відеохостинг] [Електронний ресурс]. URL: <https://www.youtube.com/channel/UC22QqovSrXQxKkUYYWEWxKA>
5. Челендж «Люби і знай свій рідний край!» [Електронний ресурс]. URL: <https://kiu.pnu.edu.ua/2020/12/30/челендж-люби-і-знай-свій-рідний-край/>
6. Шкурупій С. Шокуючі цифри: скільки часу люди витрачають на соцмережі [Електронний ресурс]. URL: <https://society.comments.ua/ua/news/science-and-learning/shokuyuchi-cifri-skilki-chasu-lyudi-vitrachayut-na-socmerezhi-662963.html>

Паска Б. В.

КРАЄЗНАВЧІ ЕКСКУРСІЇ ТЕРИТОРІЄЮ ІВАНО-ФРАНКІВЩИНИ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ І РОЗШИРЕННЯ ЗНАНЬ ПРО УКРАЇНСЬКИЙ ДИСИДЕНТСЬКИЙ РУХ

Розкрито можливості використання матеріалів з історії українського дисидентського руху на Прикарпатті під час навчального процесу в середній школі. Проаналізовано три краєзнавчі екскурсії територією Івано-Франківщини на дисидентську тематику.

Ключові слова: краєзнавство, екскурсії, український дисидентський рух, Прикарпаття, середня освіта.

У 1950–1980-х рр. Прикарпаття поряд із Київщиною та Львівщиною було одним із ключових центрів українського дисидентського руху. Зокрема, на території Станіславської (з 1962 р. – Івано-Франківської) області діяли такі підпільні групи, як Об'єднана партія визволення України (ОПВУ), Український національний фронт (УНФ), Спілка української молоді Галичини (СУМГ), Городенківська група та ін. У 1960-х рр. м. Івано-Франківськ був осередком руху шістдесятницького правозахисту; тут поширювали самвидавну літературу та популяризували українську національну ідею Валентин Мороз, Опанас Заливаха, Петро Арсенич, Ірина Сенік, Оксана Попович, Богдан Ребрик та ін. На рубежі 1970–1980-х рр. членами Української гелсінської групи (УГГ) були уродженці Прикарпаття Зіновій Красівський, Ярослав Лесів, Богдан Ребрик, Василь Романюк, Василь і Петро Січки, Василь Стрільців.

За даними енциклопедичного довідника «Рух опору в Україні: 1960–1990» за редакцією Осипа Зінкевича, загальна кількість дисидентів – уродженців Івано-Франківщини становить не менше 52 осіб [3]. Крім того, на території області досить активною опозиційною щодо радянського режиму діяльністю займалися як мінімум шість уродженців інших регіонів України. Проте реальні масштаби українського національного руху в 1950–1980-х рр. на Прикарпатті були набагато більшими та потребують окремого дослідження.

Матеріали з історії дисидентського руху на Прикарпатті є досить багатими та повинні всіляко залучатися до навчальної роботи у закладах загальної середньої освіти регіону. Метою такого використання, очевидно, має бути розширення знань про історію загальноукраїнського національного руху другої половини ХХ ст., історію малої батьківщини учнів, виховання в молодого покоління патріотизму, поваги до національних та загальнолюдських цінностей. Відповідні історичні відомості можуть бути використані на уроках з курсів «Історія України» в 11 класі (під час вивчення тем з історії українського національного руху у 1950–1980-х рр.), «Основи правознавства» у 9 класі та «Громадянська освіта» в 10 класі. Також вказані матеріали доцільно застосовувати під час занять варіативного курсу «Український спротив другої половини ХХ століття» (розроблений науковцями Валерієм Островським та Олегом Бажаном) [1], факультативів та гуртків, присвячених історичному краєзнавству.

Досить ефективним методом засвоєння та поглиблення знань з історії є краєзнавчі екскурсії. Будь-яка екскурсія повинна задовольняти духовні, естетичні, інформаційні потреби школярів. Проведення екскурсій не зводиться лише до передачі певних знань учням, а передбачає їх злиття з наявними у них знаннями, власним життєвим досвідом, формування у них відповідних переконань. Перевага і сили методики екскурсійного впливу полягають у тому, що отримана відвідувачами під час екскурсії інформація у процесі засвоєння змінюється, стає інтелектуальною власністю школярів [2, с. 179].

На території Прикарпаття основний масив місць пам'яті та атракцій, пов'язаних із дисидентством, знаходиться у м. Івано-Франківськ, Косівському, Верховинському та Калуському районах. За територіальною ознакою нами виділено три екскурсії, які можуть бути проведені вчителями історії та суспільствознавчих предметів для школярів у рамках гурткової роботи чи в позаурочний час. Вони могли б мати такі назви: 1) «Івано-Франківськ дисидентський» – пішохідна екскурсія по території обласного центру; 2) «Дисиденти в Карпатах» – автобусна екскурсія по території Косівського та Верховинського районів; 3) «Героїчна Калущина» – автобусна екскурсія по території Калуського району. Також можна здійснювати екскурсії або експедиції локального характеру на території різних населених пунктів Прикарпаття до місць поховань місцевих учасників дисидентського руху.

Оскільки найбільше подій, пов'язаних із українських дисидентським рухом на Прикарпатті, відбувалося в м. Івано-Франківську, тут наявні меморіальні та пам'ятні дошки відомим учасникам руху та будівлі, пов'язані з діяльністю дисидентів. Під час пішохідної екскурсії «Івано-Франківськ дисидентський» варто відвідати: пам'ятний знак міліціонеру, учаснику УНФ Михайлові Дяку, який знаходиться на приміщенні колишньої школи міліції по вул. Національної Гвардії, 3; пам'ятну дошку лідеру неформальних гуртків шістдесятницького правозахисту Валентину Морозу на будівлі гуртожитку № 2 Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника по вул. Коновальця, 141; пам'ятну дошку дисидентці Ірині Сенік на приміщенні обласного фтизіопульмонологічного центру по вул. Матейка, 51; будівлі обласного управління Служби безпеки України (СБУ) по вул. Сахарова, 15 (колишнє обласне управління Комітету державної

безпеки (КДБ), де відбувалися слідчі дії щодо затриманих учасників руху опору) та Івано-Франківської обласної універсальної наукової бібліотеки по вул. Чорновола, 22 (тут у 1960–1970-х рр. знаходилося приміщення обласного суду, де виносились незаконні вирoki учасникам українського національного руху); меморіальну дошку Олексі Гірнику (здійснив самоспалення на Чернечій горі в м. Каневі у 1978 р. в знак протесту проти русифікації України) на будівлі колишньої гімназії по вул. Шевченка, 44; пам'ятники знаковим для Івано-Франківщини постатям дисидентства – Вячеславу Чорноволу та Опанасу Заливасі в центральній частині міста.

Українські Карпати були місцем традиційного відпочинку української творчої інтелігенції радянського періоду. Тут учасники дисидентського руху досліджували звичаї та обряди гуцульського населення, намагалися віднайти втрачену в інших регіонах українську автентіку та одночасно оздоровлювалися. Значно посилилась увага української інтелігенції до Карпат після виходу художнього фільму талановитого режисера Сергія Параджанова «Тіні забутих предків» у середині 1960-х рр. У Карпатах на території Івано-Франківщини часто відпочивали Вячеслав Чорновіл, Валентин Мороз, Іван Світличний, Алла Горська та ін. На рубежі 1960–1970-х рр. священиком у с. Космач на Косівщині був діяч релігійного дисидентства Василь Романюк. Тому основним атракціями екскурсії «Дисиденти в Карпатах» можуть бути в першу чергу пам'ятник Т. Шевченку в с. Шешори (його відкриття за участі В. Чорновола та хору «Гомін» у серпні 1965 р. було здійснено всупереч вказівкам тогочасної радянської влади та перетворилось на своєрідну акцію протесту) та збережена дзвіниця «Довбушівської» церкви в с. Космач (біля цієї церкви у квітні 1970 р. під час Великоднього богослужіння відбулась невдала спроба арешту дисидента В. Мороза, який записував на магнітофон народні пісні). Також під час екскурсії необхідно відвідати краєзнавчий музей у с. Космач (містить експозицію, присвячену діяльності дисидентів В. Романюка та В. Чорновола) та музей кінофільму «Тіні забутих предків» у смт Верховина (одна із найвідоміших дисидентських акцій протесту відбулася на прем'єрі цього фільму у київському кінотеатрі «Україна» 4 вересня 1965 р. за участі Івана Дзюби, Вячеслава Чорновола та Василя Стуса).

Ще одним ключовим осередком діяльності українських дисидентів була територія сучасного Калуського району (в першу

чергу Долинщина), де в середині 1960-х рр. була активною підпільна організація УНФ, очолювана Дмитром Квецком та Зіновієм Красівським. У ході екскурсії «Героїчна Калущина» слід відвідати пам'ятні знаки ключовим постатям українського дисидентства В. Чорноволу та В. Стусу в м. Калуш, а також кімнату-музей загиблого від рук кадебістів талановитому композитору Володимирі Івасюку у смт Брошнів-Осада. «Родзинкою» подорожі буде пам'ятник та іменний музей Зіновія Красівського у його рідному с. Витвиця, в якому учні зможуть ближче познайомитися з громадською діяльністю цієї непересічної постаті українського національного руху. Неподалік с. Витвиці варто відвідати також надмогильний пам'ятник Дмитру Квецку у с. Слобода-Болехівська, меморіальну дошку й поховання Михайла Дяка у с. Кальна.

Отже, кількість пов'язаних із дисидентством пам'ятних місць на території Івано-Франківщини є цілком достатньою для організації тут краєзнавчих екскурсій з тематики українського національного руху другої половини ХХ ст. За допомогою мандрівок «Івано-Франківськ дисидентський», «Дисиденти в Карпатах», «Героїчна Калущина» можна значно розширити і поглибити знання учнів з історії України та краєзнавства, вдосконалити їх патріотичне виховання. Використання краєзнавчих екскурсій під час навчального процесу сприятиме посиленню зацікавлення молодого покоління героїчними сторінками української історії.

Список використаних джерел

1. Бажан О., Островський В. Український спротив другої половини ХХ століття. Програма варіативного курсу [Електронний ресурс]. URL: <https://old.uinp.gov.ua/sites/default/files/ruh-oporu.pdf>.

2. Пацалюк І. Екскурсії як засіб формування та розширення знань про мистецтво. *Наукові записки. Серія: Мистецтвознавство*. 2010. № 1. С. 178–183.

3. Рух опору в Україні: 1960–1990. Енциклопедичний довідник / Передм. О. Зінкевича, О. Обертаса. К. : Смолоскип, 2010. 804 с.

ДІЯЛЬНІСТЬ ГУРТКІВ ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧОГО СПРЯМУВАННЯ ЦЕНТРУ ОСВІТНІХ ІННОВАЦІЙ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ

У статті охарактеризована діяльність гуртків історико-краєзнавчого спрямування одного з наймолодших закладів позашкільної освіти м. Івано-Франківська – Центру освітніх інновацій Івано-Франківської міської ради. Звернуто увагу на роботу та програмне забезпечення гуртків «Юні туристи-краєзнавці», «Юні екскурсоводи», «Пізнаємо рідний край».

Ключові слова: комунальний заклад позашкільної освіти, Центр освітніх інновацій Івано-Франківської міської ради, гурток, екскурсія.

Восени 2019 р. в м. Івано-Франківську запрацював Центр освітніх інновацій (ЦОІ). Комунальний заклад позашкільної освіти створений за сприяння міської влади для креативного розвитку та навчання дітей і молоді [1].

Освіта сьогодні змінюється і стає сучасною, тому треба робити так, щоб дітям було цікаво. Зараз Центр освітніх інновацій став сучасним, креативним і модним, тому і надалі потрібно наповнювати його глибоким змістом. Тут вчителі діляться своїм досвідом, а учні втілюють свої ідеї в життя, презентують свої винаходи та розвивають таланти [3].

З початку відкриття ЦОІ очолює Марія Дмитрівна Починок, яка також має досвід роботи в освітній галузі, а саме вчителем математики з 27-річним стажем. Вона переконана, що учнів слід мотивувати, зацікавлювати, а головне – чути і тоді, навіть така складна наука, як математика, стане піснею.

ЦОІ навчає дітей в 7 основних напрямках, розподіливши їх на 27 гуртків, 3 з яких туристсько-краєзнавчого напрямку: «Юні туристи-краєзнавці», «Юні екскурсоводи», «Пізнаємо рідний край» [3].

Юні туристи-краєзнавці – перша сходинка до пізнання учнями рідного краю, реалізації інтересів у вивченні природного різноманіття та історико-культурного надбання України та світу, формування туристсько-спортивних та краєзнавчих знань, умінь і навичок засобами позашкільної освіти.

Програма гуртка спрямована на формування системного мислення, поглиблення знань, умінь і навичок з окремих навчальних дисциплін та туристсько-краєзнавчої роботи.

В основу програми «Юні туристи-краєзнавці» покладено базові блоки: спортивно-туристська підготовка; краєзнавство; фізична культура та безпека життєдіяльності [4].

Створення навчальної програми з позашкільної освіти туристсько-краєзнавчого напрямку «Юні екскурсоводи» обумовлено необхідністю підготовки екскурсоводів музеїв закладів освіти – розробників різних видів екскурсій та краєзнавчих маршрутів, знавців історії, культури, звичаїв, традицій та обрядів українського народу, дослідників природи рідного краю.

Програму «Юні екскурсоводи» розроблено із урахуванням положень Законів України «Про освіту», «Про позашкільну освіту», листа Інституту інноваційних технологій і змісту освіти від 05 червня 2013 року № 14.1/10-1685 «Про методичні рекомендації щодо змісту та оформлення навчальних програм з позашкільної освіти».

Важлива роль відводиться вивченню історії рідного краю, опануванню методикою та технікою проведення екскурсій, формуванню у гуртківців мовної культури. Основною навчальною базою для проведення занять гуртка є музеї закладів освіти [4].

Програма «Пізнаємо рідний край», спрямована на молодь, яка хоче добре знати рідний край. В цьому гуртку учні розвивають уміння описувати краєзнавчі об'єкти, оформлювати польовий зошит та щоденник досліджень з обраної теми, орієнтуватися в населених пунктах з допомогою карти, проходити маршрути за легендою та історичною довідкою, долати комунікативні перешкоди, дотримуватися правил техніки безпеки під час екскурсій; програма передбачає формування у гуртківців мовної культури, засвоєння історичної, культурної, краєзнавчої термінології та місцевих діалектів, практичних навичок роботи з краєзнавчим обладнанням [4].

Учасники даних гуртків ніколи не сидять на місці, активно і з користю для себе, пізнають невідомі їм до сьогодні цікаві факти з історії своєї Батьківщини, проходять туристичні маршрути Івано-Франківськом та його околицями, підкорюють нові гірські вершини Українських Карпат [2].

Центр освітніх інновацій прикладає багато зусиль для розгортання ділянок роботи історико-краєзнавчого напрямку. Керівники гуртків історико-краєзнавчого спрямування ЦОІ Наталія

Гриців та Юрій Дем'янів роблять все можливе, щоб зацікавити дітей в даному напрямку.

Отож, ця робота не є марною і повинна поглибити знання учнів з вивчення рідного краю в гуртковій шкільній і позашкільній освіті. Така підготовка не просто бажана, вона необхідна і витікає з нормативних вимог до організації освітньо-виховного процесу, безперервної історичної освіти в Україні.

Список використаних джерел

1. Центр освітніх інновацій Івано-Франківської міської ради. URL: <https://cei.if.ua/home/>
2. Центр освітніх інновацій Івано-Франківської міської ради. URL: <https://www.facebook.com/cei.if.ua/>
3. Франківська газета. Місто і його люди. Інтелект нації – це наш порятунок. Марія Починок: Центр розкрив такі таланти у дітей, про які їхні батьки навіть не здогадувались. URL: https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=196823645194446&id=102484651295013
4. Інститут модернізації змісту освіти МОН України. URL: <https://imzo.gov.ua/osvita/pozashkilna-osvita-ta-vihovna-robota/navchalni-programi/turistsko-kraeznavchiy-napryam/>

Сабадуха В. О.

ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ЯК МЕТА ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧОЇ РОБОТИ

Досліджено зміст виховання в процесі історико-краєзнавчої діяльності. Доведено необхідність поєднання метафізичної теорії особистості з конкретною історико-краєзнавчою роботою в умовах розбудови громадянського суспільства в незалежній Україні.

Ключові слова: *метафізична теорія особистості, історико-краєзнавча робота, виховання, закони виховання, самовиховання.*

Філософські причини занепаду виховної роботи – відсутність теорії, яка б розкривала людську сутність і брак ідеалів у сучасному світі. Реальність доводить неефективність чинних концепцій особистості й побудованих на них системах виховання, бо мають спільний недолік, бо ґрунтуються на ціннісному судженні: «кожна людина – особистість», у якому ототожнюється людська сутність із ставленням до людини. Відтак, виховна робота потребує

філософських і психологічних знань про людську сутність. Мета дослідження: довести ефективність використання метафізичної теорії особистості в історико-краєзнавчій роботі.

Метафізична теорія особистості на основі принципу доповнюваності поєднує ціннісне судження «кожна людина – особистість» з ієрархічним підходом до розуміння людської сутності. Людина в процесі духовного становлення може пройти такі ступені розвитку: залежна особистість, посередня особистість, зріла особистість і геній, а може зупинитися на нижчих рівнях буття. Проте, за певних умов людина здатна подолати наявний ступінь буття і піднятися до ступеня зрілої особистості. Призначення метафізичної теорії особистості полягає в тому, щоб допомогти молодій людині знайти відповідь про людську сутність й породити прагнення до самовдосконалення [3].

Метафізична теорія особистості дозволяє інтегрувати напрацьований у теорії й практиці виховання матеріал й сформулювати закони виховання. Так, роздуми І. Канта щодо мети виховної роботи набувають статусу закону: «Виховувати – значить виховувати особистість, виховувати істоту, яка вільно діє, може оберігати саму себе та стати членом суспільства, має внутрішню цінність <...> у власних очах» [2, с. 459]. Мета виховання має визначатися не лише потребами соціалізації, її мають зумовлювати більш досконалі суспільні відносини й ідеали. Виховувати необхідно особистість, яка спонукається інтересами суспільства. Це означає, що метою навчально-виховного процесу має бути виховання людини третього ступеня духовного розвитку – особистості. Якщо цього не відбувається, то свідомо чи несвідомо з вихованця формують залежну, одновимірну людину, або людину посереднього ступеня розвитку.

Роздуми К. Ушинського щодо ролі вихователя-особистості набувають силу закону: «У вихованні все має ґрунтуватися на особистості вихователя, тому що виховна сила виливається лише з живого джерела людської особистості. <...> Без особистого безпосереднього впливу вихователя на вихованця істинне виховання <...> неможливе. Лише особистість може впливати на розвиток і визначення особистості, лише характером можна створити характер» [5, с. 191]. Якщо вихователь не сягає ступеня особистості, то молоду людину він сприйматиме як об'єкт, тому схилитиметься до авторитарної моделі спілкування.

Незважаючи на важливість законів І. Канта й К. Ушинського, виховний процес буде недосконалим, якщо в учня немає прагнення до саморозвитку. Важливість цього аспекту виховання зрозумів В. Сухомлинський. «Виховання, що спонукає до самовиховання, – це і є справжнє виховання. <...> Лише виховання, що спонукає до самовиховання, може вирішити цю складну проблему» [4, с. 36]. Основна мета виховання – самовиховання, яке потребує від людини, щоб вона зробила із себе суб'єкта діяльності.

Парадокс самовиховання полягає в тому, що учень не здатний самотійно привести свої здібності в стан саморозвитку. Він може стати суб'єктом власної діяльності лише за двох умов. По-перше, коли інтеріоризує поставлену перед ним мету та зробить її предметом власних зусиль. По-друге, у вихованця має бути інший об'єкт діяльності – інший суб'єкт. Розвиваючи Іншого, я розвиваюся сам. На підставі цих роздумів сутність четвертого закону можна сформулювати так: щоби привести в дію власний механізм духовного розвитку й піднести себе до ступеня особистості, молодій людині необхідно знайти для себе «об'єкт діяльності» (іншу людину) й допомагати їй стати суб'єктом діяльності.

Вивчення практики виховання свідчить про те, що воно завжди здійснюється на національному ґрунті. Значущість цього аспекту виховання підкреслював український філософ М. Євшан: «Нема ніякого загального виховання, виховання не національного, яке могло б однаковою мірою задовольнити всі національні типи й характери <...> Зміст виховання та його тенденції мусять відповідати конкретним обставинам національного життя, рахуватися з народною психікою і її проблемами, кристалізувати характер нації й давати напрям її моральному розвитку» [1, с. 9].

На підставі сформульованих законів дамо визначення поняттю виховання. Це процес духовного зростання до рівня зрілої особистості, яка здатна діяти в інтересах суспільства.

Місія історика полягає, по-перше, в тому, що у людини на історичних прикладах слід виховувати любов до особистісного буття; по-друге, навчити людину відрізнити особистість від посередньої людини, яка дуже часто з'являється в історії і в житті в образі особистості, проте насправді є посередньою людиною. Історики мають доносити до свідомості молоді світоглядний закон: «Особистість – принцип буття». Метафізична теорія особистості надає можливість осмислювати історію з позиції: наскільки історичні

події та діячі відповідають характеристикам особистості та потребам розбудови особистісного суспільства. Розвиток особистісного начала – це смисл і мета діяльності будь-якого вихователя й зокрема історика у навчальному закладі й у суспільстві.

Метафізична теорія особистості має бути філософсько-психологічним підґрунтям історико-краєзнавчої роботи, а саме сприяти аналізу історичних подій з позиції: 1) «Хто є хто в історії»: залежна особистість, посередня особистість, зріла особистість чи геній; 2) наскільки діяльність історичного, громадського діяча відповідала історичним потребам; 3) під впливом яких спонукань перебував той чи той діяч. Зміст такого підходу полягає в тому, щоб, по-перше, навчити молоду людину за минулими подіями бачити спонукання до діяльності історичних діячів; по-друге, породити потребу до співпереживання; по-третє, сформуванню внутрішню потребу до роздумів щодо власної сутності та сутності людини взагалі.

Варто спонукати молоду людину до аналізу людської сутності і як вона проявляється в соціально-політичній реальності, а саме: по-перше, спонукати перевіряти метафізичну теорію особистості на конкретних історичних прикладах; по-друге, навчити порівнювати спонукання історичних діячів із спонуканнями сучасних; по-третє, порівнювати свої спонукання із спонуканнями історичних діячів. Подібні роздуми сприятимуть як пізнанню сутності історичних подій, так і самопізнанню, допомагатимуть свідомому і підсвідомому пошуку відповіді на запитання: «Хто я в цьому світі»? «Якою має бути справжня особистість»?

Запропонований зміст виховної діяльності дозволяє поєднати історико-краєзнавчу діяльність з філософськими й психологічними роздумами про людину та конкретною соціально-політичною реальністю.

Список використаних джерел

1. Євшан М. Національне виховання. *Україна*. 1991. № 9. С. 9–10.
2. Кант І. О педагогіке. *Трактати и письма*. М. : Наука, 1980. С. 445–504.
3. Сабадуха В. О. Метафізика суспільного та особистісного буття: монографія. Івано-Франківськ : ІФНТУНГ, 2019. 647 с.
4. Сухомлинський В. А. Воспитание и самовоспитание. *Советская педагогика*. 1965. № 12. С. 34–40.
5. Ушинский К. Д. Три элемента школы. *Педагогические сочинения* : в 6 т. М., 1988. Т. 1. С. 177–193.

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ, ПОШУКОВО-КРАЄЗНАВЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Вичівський П. П.

НОВІТНІ КРАЄЗНАВЧІ ДОСЛІДЖЕННЯ В СУЧАСНІЙ ВІТЧИЗНЯНІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ

У статті проаналізовано сучасний стан розвитку досліджень з краєзнавчої проблематики; охарактеризовано основну тематику досліджень; виокремлено провідні науково-краєзнавчі осередки.

Ключові слова: краєзнавство, наукові школи, наукові центри, історіографія, регіональна історія.

Краєзнавчі дослідження є найбільш поширені у сучасній вітчизняній історичній науці. Над різноманітними аспектами цієї проблематики працює велика кількість науковців, зокрема у всіх областях України діють обласні організації Національної спілки краєзнавців України, обласні центри туризму і краєзнавства учнівської молоді. У царині краєзнавства працюють університетські та науково-дослідні установи. У кожному закладі вищої освіти працює велика кількість науковців, чийі дослідження в тій чи іншій мірі присвячені краєзнавчій тематиці.

Як правило, університетськими осередками які займаються вивченням питань краєзнавчої тематики є «історичні» факультети. На сьогоднішній день, в нашій державі, за даними сайту – освіта.ua – є 60 закладів вищої освіти, які здійснюють підготовку за спеціальністю «Історія та археологія» [1]. Найбільш знаними своїм творчим доробком є історичні факультети Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, Львівського національного університету імені Івана Франка, Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, Харківського національного педагогічного університету імені Г. Сковороди, Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича та ін.

Завдяки наполегливій праці знаних дослідників у багатьох вітчизняних університетах склалися відповідні наукові школи. Зокрема, на факультеті історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника сформувалося декілька наукових шкіл. Зокрема, Прикарпатську історичну школу очолював доктор історичних наук, професор, академік Академії наук Вищої школи Володимир Васильович Грабовецький (1928–2015 рр.). Представники даної школи проводять фундаментальні дослідження з історії населених пунктів Прикарпаття, українських національно-визвольних змагань та рухів в Галичині від середньовіччя до новітнього часу.

Ще одна наукова школа сформувалася завдяки діяльності доктора історичних наук, професора, академіка Академії наук Вищої школи, декана факультету історії, політології і міжнародних відносин цього закладу вищої освіти Кугутяка Миколи Васильовича. Її представники займаються дослідженнями історії суспільно-політичних процесів в Галичині (XIX – перша половина XX ст.), а також вивченням етнокультурних процесів у Карпатському регіоні від найдавніших часів до наших днів [4].

З великого числа науково-дослідних установ, які займаються вивченням проблем краєзнавчої тематики необхідно виокремити Центр краєзнавства імені академіка П. Т. Тронька. Даний науково-дослідний центр створений як структурний підрозділ Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Основним його завданням є координація наукових досліджень краєзнавчої спрямованості в регіоні.

На базі центру краєзнавства імені академіка П. Т. Тронька щороку проводяться різноманітні екскурсії, численні заняття з історичного краєзнавства, консультації по створенню експозицій музеїв і виставок. Центром здійснюються роботи щодо видання краєзнавчої літератури, публікації архівних матеріалів, підготовка різноманітних календарів пам'ятних дат, путівників, енциклопедичної та довідкової літератури [5].

Осередками досліджень краєзнавчої спрямованості є обласні центри туризму і краєзнавства учнівської молоді, які діють практично в усіх регіонах України. Зокрема, науковцями і фахівцями-методистами Івано-Франківського обласного державного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді, директором якого є кандидат педагогічних наук, доктор філософії, заслужений працівник

освіти України Косило Михайло Юрійович, здійснюються ґрунтовні дослідження з історії визвольних змагань, історії життя та діяльності видатних краян, пам'яток культури, нумізматики, фалеристики, інших дисциплін спеціальних галузей історичної освіти. Чимало з цих досліджень побачили світ у науково-методичному альманасу «Краєзнавець Прикарпаття» (видається з 2003 р. Івано-Франківським обласним державним центром туризму і краєзнавства учнівської молоді) [2].

Окремої уваги заслуговує діяльність Національної спілки краєзнавців України, яка вже протягом тривалого часу видає журнал «Краєзнавство». Це фундаментальний часопис, який містить низку різноманітних рубрик: «Літопис українського краєзнавства», «Краєзнавство в особах», «Історія міст і сіл України: історико-теоретичні проблеми вивчення», «Історія України у світлі регіональних досліджень», «Вітчизняне пам'яткознавство: традиції, досвід, перспективи», «Музейництво в Україні: історія та проблеми сучасного розвитку», «Церковно-історичне краєзнавство: витоки та сучасний дискурс», «Національна спілка краєзнавців України: панорама сучасного життя» та ін.

Більшість наукових статей журналу «Краєзнавство» присвячені окремим галузям краєзнавства, історії краєзнавчого руху в Україні, збереженню, використанню, популяризації історико-культурних пам'яток, теорії та практиці українського музейництва, пам'яткознавства та туристичної справи, питанням історичної регіоналістики, мікроісторії та видатним постатям [3].

Отже, на сьогоднішній день, у вітчизняній історіографії краєзнавча тематика займає досить вагоме місце. В основному, це праці, які присвячені історії міст і сіл України, літопису життя та діяльності визначних постатей, питанням пам'яткознавства та музеєзнавства, а також розвитку туристичної галузі.

Список використаних джерел

1. Довідник ВНЗ. URL: <https://osvita.ua/vnz/guide/search-17-0-0-132-0.html>
2. Енциклопедія сучасної України. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=2643
3. Журнал «Краєзнавство». URL: http://nsku.org.ua/?page_id=5603
4. Факультет історії, політології і міжнародних відносин [офіційний сайт]. URL: <https://ipmv.pnu.edu.ua/>
5. Центр краєзнавства імені академіка П. Т. Тронька [офіційний сайт]. URL: <http://tronkocentr.karazin.ua>

ЕКСПЕДИЦІЯ – ЯК ОДНА З ФОРМ КРАЄЗНАВЧОЇ РОБОТИ

У статті вказано про доцільність активного залучення етнокультурних цінностей в краєзнавчу роботу. Вивчення історії краю шляхом екскурсії та зустрічей із старожилами є доповненням до дидактичних матеріалів, вважається ефективним у краєзнавчій роботі.

Ключові слова: *краєзнавча робота, здобувачі освіти, рідний край, гуцульська етнокультура, етнокультурні цінності.*

Краєзнавча робота в закладах загальної середньої освіти передбачає цілий арсенал ефективних методів і форм успішної роботи в освітньому процесі. Завдяки вивченню, використанню місцевого історичного матеріалу учні мають змогу вийти за межі підручників, відчувати історичні події, осмислити історичні процеси, «доторкнутися» до історії. Означений процес має ґрунтуватись на поєднанні сімейного та громадського виховання. Перед сучасною педагогікою постає завдання, щодо активізації етнокультурних надбань у систему ЗЗСО.

Актуальність порушеної проблеми посилюється етнокультурним різноманіттям української нації, а відтак спонукає до вивчення культурної спадщини кожного з етнорегіонів України.

Вивчення історико-педагогічної літератури засвідчило, що залучення підростаючого покоління до культури рідного краю визнане одним з провідних завдань виховання.

Означена проблема знайшла своє відображення у працях теоретиків українського довкілля. А. Богуш при визначенні пріоритетів у народознавчій роботі із здобувачами освіти акцентує увагу на потребі оптимального поєднання загальнонаціонального та регіонального аспектів української культури. До проблем з культурною самобутністю рідного краю у своїх дослідженнях звертається Н. Побірченко. Науковець заохочує педагогів самостійно добирати матеріал максимально наближений до місцевих традицій, які за змістом є складовою загальнонаціональної культури: «Звичайно, кожний вчитель історії має широкі можливості створення власної системи роботи, концепції використання народознавства. Матеріал повинен добиратися відповідно до регіональних

особливостей, адже і традиції можуть бути різними навіть у сусідніх селах, не кажучи вже про області».

Комплексне вивчення історії краю передбачає, що увага здобувачів освіти повинна зосереджуватись на основних явищах і процесах, які мали місце в історії цього краю. Дуже важливо прослідкувати з доступною здобувачами освіти глибиною, з одного боку, відображення і переломлення в історії краю загальноісторичних процесів, з другої – внутрішні зв'язки і відношення між подіями і явищами місцевої історії.

Проведення краєзнавчої роботи може включати різноманітні форми і методи навчання, зорієнтовані на поглиблене вивчення краєзнавчих об'єктів.

Однією з найбільш складних та найбільш ефективною форм краєзнавчої роботи є освітня експедиція. Головною особливістю краєзнавчих експедицій є їхня пошуково-дослідницька спрямованість. Краєзнавча експедиція є найбільш поширеною формою збору етнографічних, археологічних, фольклорних та інших матеріалів з історії краю. В основу роботи краєзнавчої експедиції покладена самостійна діяльність учасників: спостереження за життям, огляд предметів матеріальної культури, збір історико-етнографічного матеріалу, оформлення теми дослідження в письмовому виді, історико-етнографічний нарис за темою, реферат, альбом, виступ з доповіддю на шкільній конференції. Історико-краєзнавчі експедиції, як і туристично-краєзнавчі походи, бувають тематичними і комплексними. За змістом краєзнавчі експедиції у ЗЗСО поділяються на історичні, археологічні, етнографічні, фольклорні, археографічні. Організація і проведення експедицій складається з трьох етапів: підготовчого, польового, камеральної обробки зібраного матеріалу і звіту. Теми вибираються посильні для здобувачів освіти, по можливості локальні і маловивчені, які відображають важливі історичні події минулого або наших днів. Учні повинні стати в певній мірі першовідкривачами, що підвищує їх інтерес до пошуку і дослідження [1].

Підготовчий етап експедиції включає в себе науково-практичні, матеріально-технічні і організаційні питання. В цей час здобувачі освіти знайомляться з метою і завданнями експедиції, визначають індивідуальні теми досліджень, складають бібліографію, вивчають опубліковану літературу, документи архівів, матеріали музеїв, проводять попереднє планування на кожний день, знайомляться з

природними умовами, районами експедиції за літературними, картографічними джерелами, а також шляхом опитування людей, які побували в цій місцевості. Готують різноманітну документацію, оформлюють щоденники, записи, знайомляться з технічними засобами, укладають туристичний маршрут. Організатори експедиції ставлять перед собою питання: на які знання, отримані у ЗЗСО, слід опиратися? Які нові знання учні отримують в експедиції з допомогою вчителя, а які самостійно? Як використовувати знання, отримані здобувачами освіти в експедиціях минулих років і розвинути їх далі? Яким вмінням необхідно навчати здобувачів освіти в процесі підготовки і проведення експедицій?

Підготовка здобувачів освіти до експедиції проходить в теоретичному і практичному напрямках. Наукова робота з підготовки до краєзнавчої історико-етнографічної експедиції складається з двох напрямків, які доповнюють одне одного: 1. Вивчення етнографічних джерел, писемних, архівних, музейних, речових, опублікованої літератури та інших матеріалів. 2. Польові дослідження.

Глибокі знання архівних, музейних і опублікованих матеріалів є обов'язковим елементом підготовки до експедиції, так як дозволяє глибше і повніше вивчити явища і факти, які були знайдені у час польових досліджень. І навпаки, зібрані матеріали у польових умовах дозволяють не тільки доповнити, але й точніше витлумачити дані, отримані при роботі з архівними та іншими джерелами.

Дозвіл на проведення експедиції, як і на похід, дає директор школи і педагогічна рада. Вони затверджують маршрут, район і план роботи експедиції. Закінчується підготовка до експедиції складенням програми. Поряд з тим готуються і затверджуються різні допоміжні документи експедиції: опитувальники, пам'ятки, анкети тощо. Для початківців вони необхідні, бо націлюють на ті проблеми, які необхідно розкрити і вивчити. При організації експедиції важливо мати два питання: що вивчати і як правильно організувати вивчення [2].

Польовий етап експедиції включає в себе наступні види робіт: підбір інформаторів, запис згадок, анкетування, особистісний огляд і фіксацію предметів матеріальної культури, складання планів жилих будинків, громадських будов, господарських побудов, населених пунктів, таблиць, діаграм, схем, карт околиць населеного пункту, земельних угідь, маршрутів, походів, району роботи експедиції, збір колекцій для музею, занесення їх в польовий опис, ведення польового

щоденника, опис предметів матеріальної культури, складення паспортів знахідок. Успіх роботи експедиції залежить від цілеспрямованого характеру збору матеріалу.

Окремо вихоплені факти, документи, фотографії і звичайні знахідки не представляють особливої цінності як для науки, так і для навчально-виховних цілей. Тому важливо мати комплекси, зібрання документів, предметів, об'єднаних загальною темою. Можливості отримання таких зібрань залежить від вибраної теми.

Записи відомостей інформаторів історичних, етнографічних, топонімічних, фольклорних матеріалів створюють основу польових досліджень. Екскурсії, походи, експедиції є важливими формами топонімічних досліджень. У польових умовах шляхом суцільного дослідження місць поселення і методом опитування жителів проводиться відбір основного топонімічного матеріалу. Щоб свідчення були точними і більшими повними з одного і того ж топоніму опитують три-чотири інформатори в різних місцях населеного пункту. При чому про топоніми даного населеного пункту довідуються в інших населених пунктах і навпаки. Свідчення інформаторів необхідно зіставляти з археологічними, історичними, етнографічними та іншими джерелами. Для збору матеріалу складається опитувальник з розділами [3]: 1) офіційна назва, якщо вона є. Це буде словом, з якого починається опитувальник; 2) вимова назви на даному діалекті; 3) короткий опис об'єкту і його місцезнаходження; 4) запис народних повір'їв, пов'язаних з цим об'єктом; 5) місце запису, ініціали та вік інформатора; 6) ініціатор збирання матеріалу.

Зібрані топонімічні матеріали зводяться у картотеку, систематизуються і класифікуються. В архіві карточки розташовуються в алфавітному порядку. За своїм змістом краєзнавча топонімічна робота у ЗЗСО в основному має історико-географічний та історико-лінгвістичний напрямки. Робота проводиться з вивчення назв центрів обласного значення, топоніміки району, свого села, міста. З цією метою здобувачі освіти ведуть групові та індивідуальні топонімічні словники. Спочатку вивчаються назви, які згадуються у навчальному посібнику з історії краю, потім складається словник за схемою: топонім – переклад – коротка довідка

Третій етап у проведенні експедицій – це камеральна обробка матеріалів. Вона включає наступні види робіт: 1) оброблення записів особистих спостережень, згадувань, замальовок, кіно і

фотодокументів, написання доповіді, реферату з теми дослідження; 2) вивчення археологічних знахідок, предметів матеріальної культури, складання паспорту, опис колекцій, занесення їх в інвентарну книгу; 3) участь у підготовці до конференції школи за підсумками роботи експедиції, перегляд колекції діафільмів, слайдів, кінофільму; 4) друк фотографій, підготовка фонозаписів усної народної творчості.

Звітність за підсумками роботи експедиції завершує цю форму історико-краєзнавчої роботи здобувачів освіти. У практиці шкіл вона повинна бути проведена у вигляді реферату або доповіді за індивідуальною темою дослідження з короткою характеристикою джерел, що досліджуються і прикладанням ілюстративного матеріалу (таблиць, планів, схем, діаграм, замальовок, фото-, відео матеріалів).

Отже, потреба інтегрування етнокультурних цінностей в освітньому процесі сучасної освіти обумовлена взаємозв'язком і взаємообумовленістю етнічного, національного, загальнолюдського ступенів культури. Завдяки ознайомленню з етнокультурною самобутністю рідного краю здобувачі освіти, будучи учасниками різного роду краєзнавчих експедицій, через близьке й зрозуміле природно прилучаються до універсального загальнолюдського. У процесі культурного становлення здобувач освіти повинен отримати заохочення й усесторонню кваліфіковану підтримку закладу освіти. Адже, ЗЗСО є вихідною ланкою освітньої системи покликаної забезпечити всебічний розвиток особистості. Ціннісне ставлення до рідного краю визначаємо як активну спрямованість особистості на етнокультурну самобутність навколишнього середовища, обумовлену опануванням етнокультурними цінностями й здатністю їх реалізації у власній життєдіяльності [4, с. 33].

Список використаних джерел

1. Побірченко Н. С., Рогальська Н. В. Використання української етнопедагогіки в дошкільному закладі: Навч. посіб. К.: Науковий світ, 2003. 117 с.
2. Русова С. Ф. Націоналізація дошкільного виховання. *Світло*. 1913. Кн. 5. С. 15–22.
3. Лаппо В. Інтегрування етнокультурних цінностей у краєзнавчу роботу дошкільних навчальних закладів (на прикладі гуцульського етноregionу). *Краєзнавство*. 2011. № 3. С. 44–48.
4. Софія Русова і Галичина. Збірник статей і матеріалів. Івано-Франківськ: Вік, 1996. 127 с.

УСНА ІСТОРІЯ В ШКОЛІ: ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Автор аналізує основні напрямки використання усної історії в школі та перспективи її подальшого розвитку. Окремий наголос робить на шкільних проєктах, присвячених усній історії, та їхньому виховному значенню.

Ключові слова: усна історія, школа, проєкт, конкурс МАН.

Останні десятиліття розвитку історичної науки характеризуються посиленням інтересу не до глобальних подій і видатних постатей, а до життєвого досвіду звичайних людей, їхніх переживань та світосприйняття. З цієї точки зору актуальним є використання методу усної історії, адже саме за його допомогою вдається досягнути нові теми та передати емоції оповідачів. За словами британського дослідника П. Томпсона, за допомогою усної історії можна змінити сам фокус науки, ініціювати нові напрямки досліджень, зламати бар'єри між учнями та вчителями, між поколіннями, освітніми установами й зовнішнім світом, повернути людям центральне місце в історії, даючи їм можливість заговорити на повний голос [5, с. 16].

Сучасна наука розуміє під усною історією як процес передавання та запису спогадів, так і різні форми новостворених документів, а також подальший аналіз отриманих першоджерел. У центрі уваги перебуває біографія простої людини, у якій відзеркалюється історія повсякденності та реалії часу. Тому одним із головних є автобіографічний метод [2, с. 13–14]. Перетворення усної історії на окрему галузь історичного знання розпочалося у 1930–1940-х рр. у США і завершилося у 1996 р. із заснуванням Міжнародної асоціації усної історії. Українська асоціація усної історії, яка створена у 2006 р., активно організовує різні конференції, тренінги та вебінари з методики збору та використання усноісторичних джерел.

Особливо цікавим і перспективним видається використання усної історії під час шкільних занять, а також при організації науково-дослідної і пошукової діяльності учнівської молоді у закладах позашкільної освіти. Як стверджують автори посібника «Жива історія. Метод усної історії в школі» (2020), використання даного методу в невимушеній формі мотивує школярів до вивчення новітньої історії, часто знайомить їх з темами, не передбаченими

навчальним планом, та з регіональною специфікою. За потреби вони відвідують музей чи архів, засвоюють низку практичних навичок (робота з аудіо- й відеотехнікою) [1, с. 11].

Учнівські проєкти можуть реалізовуватися у рамках стандартного навчання, історичного семінару чи самостійної роботи у позаурочний час [1, с. 11]. Дослідження з усної історії доцільно також використовувати в гуртковій роботі. Робота такого гуртка здійснюється в двох напрямках: теоретичному (лекції з методики інтерв'ювання, доповіді, участь у конференціях) та практичному (експедиції з пошуку респондентів, безпосереднє проведення інтерв'ю і його розшифрування). На наш погляд, сьогодні надзвичайно актуальними та важливими є проєкти, присвячені Революції Гідності та сучасній російсько-українській війні. Учні можуть представляти результати своїх досліджень через соціальні мережі та в такий спосіб привертати увагу громадськості до цих проблем.

До тем, які повинні активно розроблятися за допомогою усних джерел, відносимо: біографії видатних постатей краю, історія окремих населених пунктів, генеалогічні дослідження і різні аспекти повсякденного життя. Саме на дослідженні останнього робить наголос Чеська громадська організація «Асоціація з міжнародних питань» (Asociace pro mezinárodní otázky, АМО), яка починаючи з 2015 р. проводить для вчителів історії та суспільних дисциплін конкурс шкільних проєктів «Повсякденне життя в СРСР у період 1980–1991 рр.».

Як зазначають організатори, мета конкурсу – вивчення новітньої історії з погляду мультиперспективності. Під час проєкту учні засвоюють навички проведення інтерв'ю, його транскрибування та аналізу, визначають поле для дискусій. Головне – реалізація проєкту допомагає усвідомити, що історію завжди проживає людина, яка має власний досвід і відповідно до нього інтерпретує події минулого. З української сторони роботу координує доктор історичних наук, професор кафедри історії України Полтавського національного педагогічного університету ім. В. Короленка, член Української асоціації усної історії Юрій Волошин [4].

У 2021 р. організатори визначили конкретні дослідницькі напрямки для авторів шкільних проєктів, а саме: «Політичний досвід 80-х і на початку 90-х років», «Сім'я і побут», «Молодіжна субкультура», «Подорожі», «Робота», «Ритуали буденного життя»,

«ЗМІ», «Важливі феномени періоду», «Рефлексія «Великої історії». Центральною у зв'язку з річницею стала тема «Чорнобильська катастрофа – 35 років від дня трагедії». З метою методичної підтримки проєкту розроблено вже згаданий посібник «Жива історія. Метод усної історії в школі» [1; 4].

Ще одним полем для використання результатів усноісторичних досліджень є конкурси Малої Академії Наук України. Безумовно, інтерв'ю з сучасниками подій значно збагачують наукові роботи учасників МАН України, роблять їх «живими» та емоційно насиченими. Як наголошує І. Коляда у статті «Усна історія – складова науково-дослідницької роботи з історичного краєзнавства учнів – членів МАНУ», спрямованість юних дослідників історії України та краєзнавства на адекватну реконструкцію минулого є важливою для переосмислення тоталітарного спадку та творення нового гранд-нарративу, олюдненню сторінок минулого й формування науково-дослідницьких компетентностей учнів [3, с. 41].

Результати учнівських досліджень можуть поповнювати матеріали шкільного музею, регіональних краєзнавчих музейних установ, а також архіву усних джерел Українського інституту національної пам'яті. Аналогічні архіви зараз створюються на базі закладів вищої освіти України. Не є винятком і Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, де такий архів створено при кафедрі етнології і археології факультету історії, політології і міжнародних відносин ще у 2006 р. Сюди можна передати зібрані матеріали для їх подальшого використання у наукових цілях.

Як бачимо, усна історія в школі може використовуватися під час шкільних занять, у гуртковій роботі та різноманітних конкурсах. Крім пізнавального, вона має потужне виховне значення, адже знайомлячись із сучасниками, учні часто по-іншому дивляться на вже відомі факти, переосмислюють їх, глибше задумуються над проблемами старшого покоління. У процесі інтерв'ювання вони здобувають неоціненний досвід спілкування, який так необхідний у вік гаджетів та інтернету.

Список використаних джерел

1. Жива історія. Метод усної історії в школі. Доповнене видання. Прага, 2020. 28 с.

2. Кісь О. Усна історія: становлення, проблематика, методологічні засади. *Україна Модерна*. 2006. Т. 11. С. 7–24.

3. Коляда І. Усна історія – складова науково-дослідницької роботи з історичного краєзнавства учнів – членів МАНУ. *Збірник матеріалів семінару методистів, керівників наукових відділень суспільно-гуманітарного профілю МАН України «Усна історія: проблеми та перспективи використання нарративних джерел в історичних наукових дослідженнях» (м. Київ, 15 травня 2019 року)*. К., 2019. С. 34–41.

4. Конкурс шкільних проєктів з усної історії. URL: <https://www.ustnayaistoriya.info/konkurs/#main>.

5. Томпсон П. Голос прошлого. Устная история. Пер. с англ. М.: Весь Мир, 2003. 368 с.

Дубчак С. І.

ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ ТА НАВИКІВ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ УЧНІВ

Стаття присвячена характеристиці формування в учнів мотивації та навиків для науково-дослідної роботи. Особливий акцент робиться на цих двох елементах шляхом усвідомлення себе творцем історії, створенням власного родоводу тощо. Результати дослідження ґрунтуються на основі роботи краєзнавчих гуртків на базі Глушківського навчально-виховного комплексу Городенківської міської ради Коломийського району Івано-Франківської області в 2018–2020 рр.

Ключові слова: село Глушків, гурток, історичне джерело, легенда, родовід, абетка, «Печіри».

Український медієвіст Сергій Сорочан зазначає, що діяльність науковця повинна бути сповнена ентузіазму та азарту [4, с. 9], а її метою є встановлення істини. Ця мета досягається шляхом формування оригінального мислення та навиків використання раціонального методу: скептицизму та особистої перевірки заявлених авторитетів [4, с. 17]. Зауважимо, що такі засади можна формувати в учнів паралельно з формування мотивації до науково-дослідної роботи, опираючись на власний досвід гурткової роботи з учнями 7–9 класів Глушківського навчально-виховного комплексу, де в 2018–2019 навчальному році діяв гурток «Історичне краєзнавство», а з 2019 р. функціонує гурток «Археологічне краєзнавство» при

Городенківській філії ІФОДЦТКУМ. За результатами діяльності гуртківців підготовлена робота в рамках обласної історико-географічної експедиції «Історія міст і сіл України» [2].

Одним із способів мотивувати учнів до вивчення історії є формування в них переконання про власну участь у творенні історії. У набутті навиків науково-дослідної роботи цікавим буде складання власного родоводу із паралельним написанням історії своєї родини, роду. Початковим етапом виступає звичайний збір інформації від батьків та живих родичів старшого покоління. Метою цього етапу є зібрати базову інформацію – імена, прізвища, місця народження, смерті, проживання, професію, участь у війнах, національно-визвольних змаганнях тощо. На цьому етапі окремим учням вдається дійти навіть до п'ятого-сьомого покоління своїх предків, що викликає неабиякий подив. Одночасно учням вдається зрозуміти такий метод наукової роботи як систематизація даних, які в розрізненому вигляді на перший погляд зазвичай ні про що не свідчать.

Сформувавши попередній родовід, можна переходити до наступного етапу – роботи з історичними джерелами. Ми в своїй роботі використовували списки виборців села Глушків з 1861 р. [5, s. 579]. Також для цього можуть підійти записи метричних книг. Важливо використовувати зображення хорошої якості в електронній формі чи роздруківці. Для керівника потрібне також принаймні базове володіння німецькою та/або польською мовою. В нашому випадку виникла проблема із читанням, адже імена і прізвища мешканців села були записані латинкою (абеткою Й. Лозинського). Проблему вдалося подолати, вивчивши співвідношення літер латинки та сучасного українського алфавіту, адже, попри іншу графічну систему, абетка Й. Лозинського розроблялася для української мови та була фонетичною. Звичайно, що не всі учні змогли її подолати, але воно точно додало азарту в роботі. В підсумку, деяким учням вдалося розширити свій родовід принаймні на ще одне покоління.

Продовженням вивчення локальної історії стають історико-краєзнавчі експедиції рідним селом, що можуть надати можливість учням по-новому поглянути на давно знайомі місця. Для надання таким експедиціям наукового характеру потрібна попередня підготовка. Зокрема, учні виконують завдання по збору розповідей та легенд про село, його топоніміку та її походження тощо. Після опрацювання керівником цих розрізнених зборів встановлюється маршрут. В ході експедиції по цьому маршруту учні ділилися тією

інформацією, яку зібрали від старших членів родин чи сусідів. На окремих зупинках маршруту виникали досить гарячі дискусії, адже учні володіли різними версіями походження назв чи пам'яток села. Саме в таких дискусіях формується критичне мислення та часами вдається знайти істину, адже учні вчаться відкидати найбільш неправдоподібні версії.

В рамках оволодіння методом критичного аналізу інформації з гуртківцями проводився розбір легенди про походження села та його назви. Легенда володіє кількома варіантами і є доволі деталізованою. Найбільше відмінностей є в іменах, адже кожний варіант пропонує власний набір. Також варіанти легенди представлені в краєзнавчій літературі – в брошурі колишньої вчительки історії і педагога-організатора М.М. Бойків, присвяченій історії села [1, с. 2] та у збірнику «Легенди Городенківщини» [3, с. 11–15]. З гуртківцями вдалося встановити певні спільні риси цих варіантів та зійтися на тому, що у всіх них згадуються скелі «Печіри» та джерело «Гадючка» під цими скелями. Саме тут знаходиться найдавніша частина села – кут «Залегінька» (вулиця Українська).

Такими чином, добрим способом мотивування учнів до науково-дослідної роботи є продемонструвати їхню причетність до історії, дати можливість стати відкривачами та «гравцями» в пошуку таємниць минулого. В пошуках власного місця в історії гуртківці розкривають очевидні та не зовсім факти з історії власної родини та села, одночасно засвоюючи методи науково-дослідної роботи – опитування, систематизацію даних, критичний аналіз джерел тощо.

Список використаних джерел

1. Бойків. М. Історія села Глушків. Глушків, 2007. 41 с.
2. Лазорко Х. С. Село Глушків: рукопис. – робота в рамках обласної історико-географічна експедиції «Історія міст і сіл України». Глушків, 2020. 30 с.
3. Мохорук Х. Глушківські скали «Печери». *Легенди Городенківщини*. Городенка, 2008. С. 11–15.
4. Сорочан С. Б. Ремесло медиевіста. Основы научно-исследовательской работы: учебное пособие. Харьков: ХНУ имени В.Н. Каразина, 2013. 176 с.
5. Archiwum Państwowe w Krakowie na Wawelu. Syg. TSchn 537. S. 579–585.

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ГЕНЕАЛОГІЧНОГО ПОШУКУ В СЕРЕДНІХ ОСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

У статті автор дає методичні поради учням закладів загальної середньої освіти і закладів позашкільної освіти при написанні генеалогічних досліджень. Пропонується дітям розподілити свою працю на умовні етапи: збір матеріалу, систематизація матеріалу та репрезентація матеріалу. Збір матеріалу автор розподіляє на підетапи: опитування родичів, робота з наявними фотографіями та документами; пошук потрібної інформації в інтернет-просторі; робота в бібліотеках та архівах. Подані методичні рекомендації щодо систематизації зібраного матеріалу «по папках» та створенню електронних папок. Диференціюється робота над генеалогічним дослідженням: генеалогічний довідник, книга-родовід, генеалогічне дерево. Запропоновано прикладні рекомендації щодо написання кожної з цих моделей генеалогії.

Ключові слова: генеалогія, методичні поради, збір матеріалу, систематизація, генеалогічний довідник, книга-родовід, генеалогічне дерево.

Генеалогія як напрям історичних досліджень нині в моді, бо часто нащадки намагаються документально пізнавати своє коріння, витоки, звертаються до архівних першоджерел. Позитивно, що генеалогічні дослідження послідовно торують собі шлях до закладів загальної середньої освіти і закладів позашкільної освіти. У ході навчального процесу вчителі історії та керівники гуртків усе частіше підтримують ініціативу учнів і вихованців гуртків писати власний родовід.

Молодому пошуковцеві варто засвоїти одну важливу істину – поява генеалогічного проєкту є результатом проведеної кропіткої попередньої роботи, а якість і точність складання родоводу значною мірою залежать від збору потрібного фактичного матеріалу, до якого варто дуже педантично підходити. Генеалогічне дослідження доцільно розподілити на такі умовні етапи: збір матеріалу, систематизація матеріалу, репрезентація матеріалу.

Перший етап можна поділити на підетапи: спілкування з родичами; пошук і робота з наявними фотографіями та документами; пошук потрібної інформації в інтернет-просторі; робота в бібліотеках та архівах.

Спершу необхідно зібрати усю усну інформацію – розпитати близьких і далеких родичів. Необхідно, зокрема зібрати такі

свідчення: прізвище, ім'я, по-батькові; рік і місце народження; точна адреса; освіта та місце праці (колишньої і поточної, перебування на пенсії). Наприкінці запису необхідно зафіксувати, ким зібрано матеріал (зафіксувати прізвище, ім'я, по-батькові; рік народження інтерв'юера, час та місце збору інформації, кількість сторінок). Дані, отримані під час спілкування з родичами та документи особового походження слід доповнити матеріалами мережі інтернет. Вірогідно найгрунтовнішим ресурсом зазначеної категорії слід уважати український генеалогічний портал «Родовід», де можна віднайти необхідну контактну інформацію щодо українських архівів, електронні версії архівних документів, а також, що дуже важливо, методичні рекомендації для генеалогів-початківців.

Основний же масив документів, які допоможуть пролити світло на родовід, міститься в архівах. Найціннішу інформацію, яку молодий дослідник спроможний знайти в архіві, – метричні книги. До приходу на західноукраїнські землі радянської влади в 1939 р. метричні книги провадилися в церквах (пізніше укладалися Записи актів громадянського стану (ЗАГС), нині ця служба має назву РАЦС – Реєстрація актів цивільного стану). Метричні книги переважно знаходяться в місцевих обласних архівах, іноді – в центральних державних архівних установах України та в архівах органів РАЦС. Традиційно метричні книги поділялися на три частини – записи про народження, записи про шлюб та записи про смерть. Якщо пошуковець досліджує священничі родини (особливо греко-католицькі), то велику допомогу йому нададуть метрики кліру єпархій, які здебільшого знаходяться в обласних архівах західноукраїнського регіону. У цьому документі фіксувалася не лише дата народження або смерті священнослужителя, але й дата свячення, а також із точністю до дня – місця перебування на парафіїх у якості сотрудника чи пароха. Але метрики кліру велися переважно до 1946 р., коли відбувся Львівський псевдособор і наслідком якого стала ліквідація УГКЦ в Галичині. Не варто дослідникові нехтувати таким першоджерелом як шематизми, де подавалися не лише списки духовних осіб, а й списки усіх парафій, кількість вірних та церковних товариств, стан церковного майна тощо. Джерелом інформації можуть також слугувати епітафії на надмогильних пам'ятниках на цвинтарях. Крім того, там нерідко розташовуються фотографії предків, які можуть також представляти неабияке значення.

Наступний відповідальний етап – систематизація зібраних даних. Радимо молодому досліднику започаткувати свій особистий архів, у якому він зберігатиме: паперові папки, складені на особу (де зосереджуватимуться картки особи з її даними, копії документів і фотографій, її особисте листування (епістолярій), нотатки для пам'яті (записи), спогади особи, а також диктофонні записи розмов із людиною, яка складає інтерес для дослідника тощо). Необхідно також створити електронний аналог документів, яким дослідник може користуватися під час майбутніх пошуків, аналізу і впорядкування своїх даних.

На початку наступного, теоретичного (репрезентативного) етапу варто укласти таблицю, куди можна вписати дані про відомих чи потенційних родичів. У таблицях уміщують як правило основну статистичну інформацію: імена і прізвища особи; дати і місце народження, шлюбу, освіти, місця праці, проживання, прижиттєві досягнення, рік і місце смерті, місце поховання тощо. Для цього можна застосовувати умовні позначки: * – народження особи, × – шлюб, † – смерть [1]. Пропонуємо автору дослідження означити плани із написання генеалогічного довідника, а вже на його основі укласти генеалогічне дерево. Авторіві довідника варто розміщувати отриману інформацію «пірамідально» – зверху в низ. Де верх (крона) – предки, а низ (корневище) – сучасники.

Власне, завершальний етап творчої роботи – укладання генеалогічного дерева, який, як правило, структурується вертикально, «по ієрархії» – від предків до нащадків. На вершині дерева перебуває хронологічно найвіддаленіший предок (засновник роду, пробант), який є відомим дослідникові.

Підводячи підсумок, констатуємо, що робота над генеалогічним проектом вимагає доскіпливої праці. Надважливо молодому пошуковцеві правильно визначити поетапність своєї праці: розрізнити збір матеріалів, його систематизацію та репрезентацію. На етапі збору матеріалів доцільно зосередити, передусім, доступний опитувальний матеріал, провести пошукову роботу в архівах, не нехтуючи водночас інтернет-ресурсами. На етапі систематизації важливо правильно структурувати зібраний матеріал, продублювати оригінали документів електронними копіями. Наприкінці молодому досліднику належить упослідовнити матеріал за умовною схемою таблиця – генеалогічний довідник (книга-родовід) – генеалогічне

дерево. Думається, що ширша методична розробка побудови генеалогічного дерева стане перспективою заданої теми.

Список використаних джерел

1. Генеалогічне дослідження як інструмент порозуміння поколінь. 2015. URL: <https://www.pedrada.com.ua/article/ru/17-genealogchne-dosldjennya-yaknstrument-porozumnnya-pokoln>. (дата звернення: 20. 02. 2021)
2. Генеалогічний портал. URL: <https://uk.rodovid.org/wk/> (дата звернення: 21. 02. 2021)
3. Когут М. А ти знаєш, хто твій прапрадід? URL: https://zaxid.net/znayti_informatsiyu_pro_svoyih_predkiv_yak_stvoriti_genealogichne_derevo_rodu_n1491498. 2019. (дата звернення: 20. 02. 2021).
4. Краско А. Насущные задачи генеалогического просвещения: из опыта работы петербургских генеалогов. *Генеалогія. Збірка наукових праць* / Голова редколегії В.А. Смолій; упорядник В.В. Томазов. К.: ВД «Простір», 2013. Вип. I. С. 49–54.
5. Легун Ю. Генеалогічні матеріали у фондах Державного архіву Вінницької області та форми роботи з ними. *Генеалогія. Збірка наукових праць* / Голова редколегії В.А. Смолій; упорядник В.В. Томазов. К.: ВД «Простір», 2013. Вип. I. С. 55–59.
6. Лукомська І. Шукаємо родовід. Куди йти? URL: <https://life.pravda.com.ua/travel/2009/09/30/27686/>. 2009. (дата звернення: 23. 02. 2021).
7. Масенко Л. Українські імена та прізвища. К.: Товариство Знання, 1990. 48 с.
8. Томазов В. Родовід. Науково-методичний посібник. К.: Український державний центр туризму і краєзнавства учнівської молоді, 2001. 52 с.
9. Томазов В. Родовід. Як знайти своє коріння? К.: Мистецтво, 2020. 80 с.
10. Томазов В. Роль речових та візуальних джерел у генеалогічному дослідженні. *Речі і образи: матеріали конференції «Спеціальні історичні дисципліни в контексті «речового» та «візуального» поворотів європейської гуманітаристики» (4 жовтня 2019 р., м. Київ)* / відповідальний редактор Ольга Ковалевська ; упорядник Світлана Блащук, Геннадій Боряк, Ольга Ковалевська. К. : Інститут історії України Національної академії наук України, 2020. С. 161–173.
11. Целуйко О. Генеалогія у навчальному процесі студентів-істориків. *Генеалогія. Збірка наукових праць* / Голова редколегії В.А. Смолій; упорядник В.В. Томазов. К.: ВД «Простір», 2013. Вип. I. С. 62–68.
12. Черепанова С. Родовід – духовний діалог поколінь: методичні рекомендації. Львів: Каменяр, 1998. 150 с.

ВИКОРИСТАННЯ АРХЕОЛОГІЧНИХ ПАМ'ЯТОК У ПОШУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКІЙ І НАВЧАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ КРАЄЗНАВЧОГО ГУРТКА (НА ПРИКЛАДІ БУЧАЦЬКОГО ЦДЮТ «СУЗІР'Я» І РІПИНЕЦЬКОЇ ЗОШ І–ІІ ст.)

У статті розглядаються можливості використання і дослідження археологічних пам'яток у роботі гуртка «Історичне краєзнавство». Відзначається важливість виявлення, збору та опису артефактів для їх подальшого вивчення та практичного застосування. Показано результати участі в пошуково-дослідницьких експедиціях, акціях і конференціях.

***Ключові слова:** археологічні пам'ятки, гурток «Історичне краєзнавство», артефакти, Бучаччина, пошуково-дослідницька робота.*

Як відомо, цілісна історія сучасних держав складається із «малих пазлів» краєзнавства, яке локально досліджує тенденції, процеси і явища глобальних масштабів. Важливою складовою у вивченні історії рідного краю, окрім годин, відведених у програмах з історії України, є діяльність шкільного краєзнавства, яке зародилося у другій половині ХІХ ст. [11, с. 75].

Мета статті – висвітлити роль і значення археологічних пам'яток у вивченні історії рідного краю на прикладі діяльності гуртків «Історичне краєзнавство» у Бучацькому ЦДЮТ «Сузір'я» і Ріпинецькій ЗОШ І–ІІ ст. Бучацької міської територіальної громади Чортківського району Тернопільської обл.

В умовах впровадження концепції «Нова українська школа» програмою гуртка «Історичне краєзнавство» передбачено формування пізнавальної, практичної, творчої і соціальної компетентностей. Вони передбачають вивчення пам'яток історії і культури, формування вміння досліджувати навколишнє середовище, описувати краєзнавчі об'єкти, оформляти польовий зошит та щоденник досліджень. Складовою цих процесів є участь у навчальних експедиціях, пошуковій і дослідницькій роботі. Серед завдань програми гуртка є збереження та примноження культурних пам'яток, що пов'язує здобувачів освіти краєзнавчих гуртків роботою із археологічними джерелами [8, с. 1–2].

Територія Західного Поділля рясніє археологічними пам'ятками і знахідками різних історичних епох. З досвіду керівника гуртка «Історичне краєзнавство» можу виділити такі шляхи потрапляння артефактів до нас:

1) особисті випадкові знахідки, виявлені під час господарських робіт або туристичних походів Бучаччиною;

2) знахідки, які трапляються учням або їх родичам і принесені ними на урок історії чи заняття гуртка. Відзначу, що в такий спосіб, коли діти знаходять артефакти і розуміють їх цінність як історичного джерела, проявляються елементи самостійного пошуку. Адже саме позакласна робота гуртківців містить у собі самостійне вирішення проблемно-пізнавального завдання, і це якнайкраще проявляється у роботі із виявленими археологічними пам'ятками [6, с. 154];

3) речі, які надають нам приватні колекціонери та пошуковці-аматори. Не є секретом, що «чорна археологія» в Україні є поширеним явищем. Серед її adeptів є люди, які усвідомлюють важливість історичних знахідок, надають нам артефакти для дослідження та використання у роботі гуртка. Тому вважаємо, що, якщо є такі джерела – їх потрібно обов'язково використовувати і вводити у науковий обіг;

4) знахідки, виявлені автором та вихованцями гуртків під час польових досліджень і мандрівок місцями колишніх поселень часів ранніх слов'ян та Русі. Найчастіше такі виходи на поля здійснюємо у весняно-осінній період, коли території переорюються для використання у сільському господарстві;

5) Випадкові знахідки місцевих мешканців з території наших сіл, які люди приносять з метою дізнатися, що потрапило їм у руки й передають нам до школи.

Під час занять гуртка археологічні пам'ятки, які ми опрацьовуємо, групуються за хронологічним методом відповідно до історичних періодів і використовуються відповідно до тем занять. Зокрема, під час вивчення теми «Давня історія рідного краю» ми виявили, описали та охарактеризували: 1) крем'яні знаряддя праці – ножі, кам'яну зернотерку, ножі-шкребачки, вкладиші до крем'яного серпа (Іл. 1). Більшість із них знайдені на хуторі Занево, декілька у с. Ріпинці – на західних пагорбах р. Вільховець, по вул. Зарічній; 2) вироби з кераміки: уламки біноклевидної посудини (Іл. 2) із хутора Занево, антропоморфна (Іл. 3) і зооморфна (Іл. 4) статуетки, які походять із сіл Пилява та Переволока відповідно.

На основі порівняльного аналізу ми датуємо віднайдені пам'ятки добою енеоліту та можемо говорити про їх приналежність носіям трипільської археологічної культури (IV–III тис. до н. е.) [1, с. 72–73].

Вивчаючи тему «Середньовічна історія рідного краю», ми дослідили такі пам'ятки: 1) черняхівські фібули доби ранніх слов'ян, віднайдені на місці слов'янського поселення в с. Переволока та с. Бобулинці (Іл. 5); 2) давньослов'янська підвіска-лунниця із с. Переволока. (Іл. 6); 3) булава руського походження, знайдена в околицях с. Бариш (Іл. 7); 4) хрести-енколпіони, натільні хрестики та іконка, які були знайдені в с. Бобулинці, Переволока, Трибухівці та Цвітова (Іл. 8, 9, 10, 11). Спеціально досліджені автором, ці речі були представлені на міжнародній конференції «Релігії та вірування Русі» із серії «Colloquia Russica» та Всеукраїнській науковій конференції «Галич і Галицька земля» [3; 4].

Дані знахідки сакральної металопластики свідчать про те, що територія Західного Поділля була складовою релігійно-культурних процесів, що відбувалися на Русі протягом XII–XIII ст. На основі цих пам'яток можемо говорити про розвиток торгового обміну сакральними предметами між землями Русі та про можливе існування місцевих ювелірних майстерень.

Під час занять із теми «Рідний край у XVI–XVIII ст.» ми залучили до роботи та дослідили такі знахідки: 1) козацька сокира-чекан з околиць Бучача (Іл. 12). Схожі чекани виявив дослідник І. Свєшніков на полі Берестецької битви [12, с. 234]; 2) козацькі кулі (Іл. 13), які зустрічаються в околицях м. Бучач, с. Язловець, у місцевості «біля Монастирка» неподалік с. Жизномир; 3) монети періоду Речі Посполитої. Це, в першу чергу, соліди Яна Казимира (так звані боратинки), які зустрічаються найчастіше, а також різноманітні гроші, трояки, шестаки, орти, трапляються талери. Знахідки таких монет є поширеними на території Поділля та Прикарпаття [2, с. 112–114]; 4) печатки східного типу (Іл. 14), які, цілком вірогідно, могли належати турецькій адміністрації часів перебування нашого краю під владою Османської імперії (1672–1684 рр.) [5, с. 113–118]; 5) значний інтерес становить свинцева булла (Іл. 15), яка могла використовуватись як торговельна печатка чи в якості посвідчення якогось документа. Місце її знахідки – с. Язловець. Ця знахідка черговий раз свідчить нам про економічну могутність колишнього містечка на Західному Поділлі в XV–

XVII ст.[10, с. 20]; б) шляхетські персні (Іл. 16) із візерунками, зокрема зображенням трилистої лілії, що є знаком влади [2, с. 121].

Ці знахідки підтверджують перебування козацьких військ на Бучаччині в період XVI–XVII ст., цілком ймовірно, у часи національно-визвольної війни середини XVII ст. і походу в Галичину гетьмана Петра Дорошенка у 1672 р. Це дає підстави говорити про те, що край був важливою складовою соціально-економічних і геополітичних процесів Східної Європи у Новий час.

Щодо частини списа, знайденого в урочищі Вовків біля села Ліщанці, однозначного трактування немає (Іл. 17). У народній пам'яті побутує легенда, що під час одного із набігів татар у цій місцевості відбулася військова сутичка між ординцями та захисниками населеного пункту [13]. Однак виникає питання: спис датується XIII ст. чи XVI–XVII ст.? Схиляємося до думки, що спис, напевно, таки відноситься до періоду XVI–XVII ст. Адже саме у цей час маємо найбільшу активність нападів татар на Галичину та Поділля [9, с. 91–102]. Тому цілком ймовірно, що даний артефакт є свідченням подій, переданих у легенді. Цю версію підсилює також легенда про Крукову гору, яка міститься біля р. Стрипа, у недалеко від згаданого урочища Вовків. У легенді також розповідається про один із набігів татар на Поділля. [7, с. 236–237]. Отже, виявлені археологічні пам'ятки підтверджують не випадковість усних переказів про часи татарських набігів на землі Західного Поділля у XV–XVII ст.

Вище описані знахідки залучаються до використання у пошуково-дослідницьких конкурсах і конференціях у яких маємо такі результати: III місце у Всеукраїнському етапі конкурсу краєзнавчої експедиції учнівської молоді «Моя Батьківщина – Україна» за напрямом «Козацькому роду – нема переводу», за роботу «Козацький феномен в історії Тернопільщини» – 2020 р. (Іл. 18). Тричі посідали I місце в обласному етапі згаданого вище конкурсу за напрямом «Духовна спадщина мого роду»: у 2017 р. за роботу «Християнська металоластика княжої доби з території сучасної Бучаччини» (Іл. 19); у 2018 р. за роботу «Знахідки сакральної металоластики княжої доби із с. Цвітова на Бучаччині» (Іл. 20); у 2020 р. за напрямом «Козацькому роду – нема переводу» за роботу «Козацькі пам'ятки військового озброєння з території Бучаччини» (Іл. 21).

Вихованці гуртка регулярно беруть участь в обласній конференції «Роде наш красний, роде наш прекрасний» де маємо такі результати: I місця у 2017 р. отримали Іваськів Дарія Анатоліївна за

роботу «Списки втрат Австрійської армії як джерело до вивчення історії Бучаччини» у секції «Історичне краєзнавство» та Борис Олександр Ярославович за роботу ««Археологічні пам'ятки рідного краю – як джерела до вивчення історії Бучаччини» у секції «Археологія» (Л. 22). У 2021 р. ця конференція відбулася у режимі онлайн. Вихованка гуртка Курцеба Юлія Несторівна посіла I місце у секції «Історичне краєзнавство» за роботу «Знахідки сакральної металопластики княжої доби із с. Цвітова на Бучаччині».

Відзначимо, що на базі Ріпинецької ЗОШ I–II ст. створено Патріотичний клуб ім. І. Богуна, головою якого є автор. Під час його тематичних засідань використовуємо віднайдені артефакти, проводимо тематичні виставки.

Отже, досліджені археологічні пам'ятки Бучаччини є важливими наочними артефактами у використанні їх на уроках історії та заняттях гуртка «Історичне краєзнавство». Можливість побачити наживо і доторкнутися до історичної пам'ятки рідного краю наближає дітей до «живого відчуття історії». Артефакти, приналежні до місцевостей, у яких проживають учні, викликають у них прагнення їх дослідити. Беручи участь у пошуково-дослідницьких акціях та перемагаючи у них, гуртківці з великим натхненням опановують нові сторінки історії України та малої батьківщини. Тому виявлення і дослідження археологічних пам'яток рідного краю має стати пріоритетним напрямом у діяльності позакласної історичної освіти. Можливе створення на базі одного із навчальних закладів місцевого краєзнавчого музею.

Список використаних джерел

1. Археологія України : підручник для студ. історичних спеціальностей вищ. навч. закл. / І. С. Винокур, Д. Я. Телегін. 2-е вид. доп. і перероб. Тернопіль : Навчальна книга Богдан, 2005. 480 с.
2. Гаврилів Б., Миронюк І., Сигидин М. Козацтво і Західна Україна: історія, культурна спадщина. Івано-Франківськ, 2012. 128 с.
3. Іваськів І. А. «Нові знахідки сакральної металопластики давньоруського періоду з території сучасної Бучаччини». *Colloquia Russica. Series I, Vol. 8. Publication after 8 International Conference, Lwiv, 15–18 November 2017 / ed. V. Nagirnyu*. Krakow, 2018. С. 225–235.
4. Іваськів І. А. Знахідки сакральної металопластики княжої доби із с.Цвітова на Бучаччині. *Науковий збірник «Галич і Галицька земля»*. Галич 2018. С. 341–347.

5. Колодзейчик Д. Кам'янецький еялет: Турецькі джерела до історії Поділля 1672–1699 років. *Український археографічний щорічник*. Київ, 1992. Вип. 1. С. 113–118.

6. Маланюк Т. З. Краєзнавство і туризм: навч. посібник. Івано-Франківськ: Ін-т туризму ПНУ ім. В. Стефаника, 2010. 200 с.

7. Лесів Р. Легенда про Крукову гору. *Бучаччина: історія сучасності «Береги свободи слова»*. Тернопіль: Збруч, 2008. 476 с.

8. Навчальна програма з позашкільної освіти «Історичне краєзнавство» Основний рівень «Рекомендовано МОН України». (лист Міністерства освіти і науки України №1/11-7083 від 14.07.2017). С. 1–2.

9. Паньків М. Топоніми, мікротопоніми, легенди як вияв етнокультурної пам'яті про татаро-турецькі набіги на Прикарпаття (XV–XVII ст.). *Карпати: людина, етнос, цивілізація*. 2012. Вип. 4. С. 91–102.

10. Підставка Р., Рибчинський О. Язловець історія, архітектура, туризм. Тернопіль. Видавничий відділ ТНПУ, 2011. 75 с.

11. Прокопчук В. С. Шкільне краєзнавство: навч. посібник. К., 2010. 240 с.

12. Свешніков І. К. Битва під Берестечком. Львів : Слово, 1992. 304 с.

13. Улан П. Жива вода (Легенда про Ліщанці). *Нова доба*. 1997. № 6. 7 лютого.

Ілюстрації

Іл. 1. Крем'яні знаряддя праці Іл. 2. Залишки біноклеподібної посудини

Іл. 3. Антропоморфна статуетка

Іл. 4. Зооморфна статуетка

Іл. 5. Черняхівські фібули

Іл. 6. Давньослов'янська підвіска-лунниця

Іл. 7. Булава часів Русі

Іл. 8. Іконка княжої доби із с. Трибухівці

Іл. 9. Енколпійон із с. Перволока

Іл. 10. Енколпійон із с. Бобулинці

Іл. 11. Енколпійон із с. Цвітова

Іл. 12. Козацька сокира-чекан

Іл. 13. Козацькі кулі

Іл.14. Східні печатки, ймовірно XVII ст.

Іл. 15. Свинцева торгова печатка-булла XVII ст. із с. Язловець

Іл. 16. Шляхетські персні

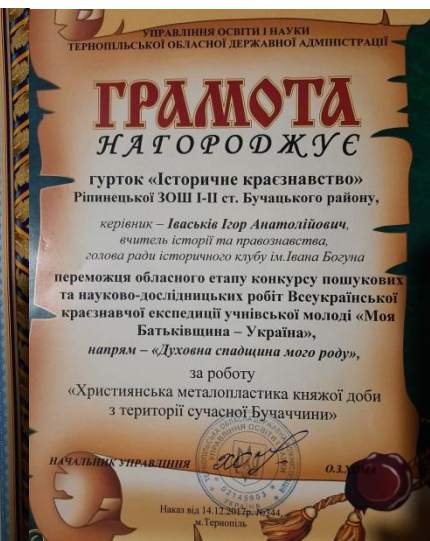
Іл. 17. Спис із урочища Вовків, поблизу с. Ліщанці

Іл. 18. Грамота №1

Іл. 19. Грамота №2

Іл. 20 Грамота №3

Іл. 21. Грамота №4. Іл. 22. Переможці обл. конференції «Роде наш красний...»

Камбалова Я. М., Загребельна Н. І., Грузін К. **МУЗЕЙНІ ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧІ ЕКСКУРСІЇ ДЛЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ В РЕАЛІЯХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ**

Історико-краєзнавча музейна екскурсія грає важливу роль у системі позашкільної історичної освіти, саме вона допомагає всебічному пізнанню учнем історії та культури малої батьківщини, формує систему національних цінностей і пріоритетів для майбутнього життя школярів. У статті досліджено існуючі проблеми та новітні можливості організації історико-краєзнавчої музейної екскурсії в загальній системі позашкільної освіти, вплив цієї діяльності на підростаюче, молоде покоління, сучасний стан наукового дослідження проблеми.

Ключові слова: краєзнавчий музей, музейна екскурсія, екскурсійний маршрут, показ, розповідь.

На сучасному етапі особливу роль у розвитку краєзнавства відіграють краєзнавчі музеї, як осередки вивчення місцевої історії, дослідження минувшини рідного краю та центри культурного життя регіону. Їх зібрання яскраво демонструють самотність та специфіку кожного краю України. Музеї наділені багатим потенціалом впливу на суспільні процеси, а також і самі змушені дієво реагувати на виклики сьогодення, зокрема, активно впроваджувати у свою практику новітні

технології, щоб розвивати і зміцнювати комунікативну взаємодію із суспільством [5].

У кожному регіоні України існує багата історична спадщина, яку неодмінно треба використовувати в роботі з учнями. Жоден підручник чи посібник не дасть учням такого багатого матеріалу, про який зможуть розповісти місцеві пам'ятки історії та культури [2, с. 127].

Дослідженнями теми методики проведення краєзнавчих екскурсій в системі позашкільної роботи з історії займалися багато українських дослідників. Над розвідкою даної теми працював Я. Треф'як, об'єктом дослідження праць якого стала методика проведення історико-краєзнавчої роботи в школі. Різні форми позашкільного краєзнавчого туризму вивчали М. Крачило, В. Квартальнов, М. Костриця та Я. Серкіз. Методику проведення краєзнавчої екскурсії розробляли Б. Ємельянов, В. Бабарицька, А. Короткова, О. Малиновська. Таку проблему, як організація туристсько-краєзнавчої роботи для учнівської молоді досліджували М. Костриця та А. Остапець.

Зокрема, відомий український дослідник М. Костриця займався проблемою ролі краєзнавчих позашкільних заходів в системі освіти і подавав рекомендації щодо проведення краєзнавчих екскурсій, які на його думку сприяють формуванню в учнів любові до рідної малої батьківщини, вивченню історію рідного краю, становленню національної самосвідомості [3, с. 54].

Дослідник А.Л. Шипко зазначав, що проведення історико-краєзнавчих заходів допомагає виконати ряд важливих виховних завдань, зокрема, допомагає формувати у школярів національну свідомість на самосвідомість, тобто формуються патріотичні якості у молодого покоління [7, с. 199].

У працях Т.Ю. Белофастової, Л.І. Баско, Л.О. Гайди, Н.І. Капустіної, О.О. Мащенко, Т.Г. Митрофанової, І.А. Піддубного узагальнено здебільшого досвід проведення різних форм роботи з відвідувачами музею.

Серед методичних умов проведення музейної краєзнавчої екскурсії можна зазначити такі:

– екскурсія в історико-краєзнавчому музеї повинна допомагати формуванню у школярів поважного та ціннісного відношення до історичної та культурної спадщини українського народу загалом та рідного краю зокрема;

– музейна краєзнавча екскурсія має сприяти становленню патріотичної самосвідомості, та формуванню громадянського обов'язку у школярів; формуванню здатності розуміти, розрізняти та вміти сприймати музейну інформацію;

– історико-краєзнавча музейна екскурсія повинна сприяти вихованню у школярів творчої активності, формуванню уявлень про історичну спадщину рідного краю, його звичаї і традиції тощо.;

– нові методики та рекомендації щодо проведення історико-краєзнавчих музейних екскурсій мають розроблятися та апробовуватися відповідно до тематики та спеціалізації музею, а також вікової категорії школярів;

– обов'язковим є залучення інтерактивних методик та нових технологій і проєктів під час історико-краєзнавчої музейної екскурсії для школярів;

– екскурсія повинна допомагати вивчати відповідну шкільну тему з історії України та історії рідного краю, широко використовуючи місцеві матеріальні експонати, які розширюють кругозір школяра, сприяють формуванню у них історичних компетентностей;

– історико-краєзнавча музейна екскурсія повинна бути орієнтована на конкретного відвідувача, залучаючи його до активної співпраці.

Негативним моментом у процесі діяльності вітчизняних краєзнавчих музеїв є те, що держава недостатньо фінансує створення та утримання таких закладів культури, поповнення їх новими експонатами, забезпеченням гідної оплати працівникам музеїв. Оскільки фінансування місцевих історико-краєзнавчих музеїв є дуже малим, вони знаходяться переважно в занедбаному стані і часто утримуються за рахунок колективів навчальних закладів або місцевої громади.

Екскурсія є однією з провідних форм роботи будь-якого краєзнавчого музею. Екскурсійна робота – це специфічна форма освітньої діяльності музею, змістом якої є комплексне (візуальне, вербальне, емоційне) сприймання об'єктів, представлених на екскурсійному маршруті, з метою здобуття знань та вражень [4].

У процесі проведення музейної екскурсії активно використовуються дві основних групи методичних прийомів: прийоми показу та прийоми розповіді.

Показ – це спостереження об'єкта під керівництвом спеціаліста (екскурсовода). При звичайному огляді, як правило, сприймаються

тільки зовнішній вигляд об'єкта. При показі його екскурсоводом не тільки демонструється певний об'єкт, а й відбувається його аналіз. Під час показу екскурсовод допомагає екскурсантам установити зоровий зв'язок між музейними предметами та історичним часом, умовами і обставинами створення експонатів.

Розповідь – це усне доповнення до невідомого або вже частково відомого наукового матеріалу. Основне завдання прийомів розповіді під час проведення краєзнавчої музейної екскурсії – подати історичні факти, події, приклади так, щоб екскурсанти отримали образне уявлення про них, «побачили» велику частину того, що було їм розказано екскурсоводом [6]. Правильне поєднання показу і розповіді дає можливість екскурсоводу досягти високої ефективності екскурсії. Розробляється екскурсійний маршрут за експозиціями.

В історико-краєзнавчому музеї, як правило, створення експозиції ґрунтується за історико-хронологічними принципами. Такий принцип дає змогу повно, у певній послідовності висвітлювати історію краю на основі загальноприйнятої наукової періодизації [6].

Крім екскурсій, як традиційної форми роботи музеїв, у краєзнавчому музеї можна проводити різні клубні форми роботи з відвідувачами. Зокрема, це можуть бути: комплексні тематичні заходи з краєзнавчої тематики до видатних дат місцевої історії; зустрічі з місцевими жителями-очевидцями відомих історичних подій, що відбувалися на території краю; музейні уроки для учнів місцевих шкіл; профорієнтаційні заходи для старших школярів; факультативи, присвячені окремим темам місцевої історії; аматорські краєзнавчі об'єднання; музейні клуби та майстерні, присвячені реконструкції подій історії краю та місцевим промислам; усні журнали, присвячені історії рідного краю.

Т. Белофастова у своєму дисертаційному дослідженні зазначає, що розширенню педагогічних можливостей вітчизняних музеїв, як засвідчує світовий досвід, також може сприяти запровадження різноманітних інтерактивних форм роботи з аудиторією. Ще у 1970–1990-ті рр. під впливом ідей американських музеєзнавців про комунікативну модель музею пошук музейних педагогів Західної Європи був спрямований головним чином на розвиток тих форм, що орієнтуються на розуміння відвідувача як активного учасника музейної комунікації: елементи театралізації і рольової гри; спеціалізовані виставки для дітей з особливими потребами; використання нетрадиційних для музею методик (концерти в

музейних залах, костюмовані бали, відтворення традиційних народних обрядів, влаштування дитячих свят тощо) [1, с. 18].

У сучасних умовах однією з найбільш перспективних форм музейної екскурсії є екскурсія-діалог. Як наголошує Т. Белофастова, «встановлення тісного зв'язку між музеєм та його аудиторією – одна з найбільш актуальних потреб сучасних вітчизняних і зарубіжних музеїв у реалізації свого педагогічного потенціалу». На жаль, в практиці роботи вітчизняних музеїв подібні форми роботи ще не набули значного поширення [1, с. 19].

Історико-краєзнавчі музейні екскурсії покликані задовольняти духовні, естетичні та інформаційні потреби школярів, сприяючи розширенню їх кругозору, організації культурного дозвілля, відпочинку та спілкування. Краєзнавчі музейні екскурсії є важливим засобом патріотичного виховання, однією з форм вивчення історії рідного краю, героїчного минулого його народу, традицій, розвитку культури та мистецтва.

Таким чином, краєзнавчі екскурсії допомагають повноцінно виконувати освітню і виховну функції.

Список використаних джерел

1. Белофастова Т. Ю. Педагогічні засади діяльності музею як соціально-культурного центру : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.06. К., 2003. 22 с.

2. Коток С. І. З досвіду позакласної краєзнавчої роботи у школі. *Український музей при навчальному закладі: історія і сучасність. Матеріали обласної науково-методичної конференції*. Кіровоград: Видавництво КОІППО імені Василя Сухомлинського, 2008. С. 124–128.

3. Костиця М. Ю. Туристсько-краєзнавча робота в школі. К.: Радянська школа, 1985. 128 с.

4. Силко Р. М. Особливості естетичного виховання студентів засобами музейної педагогіки. *Народна освіта: Електронне наукове фахове видання*. URL: www.narodnaosvita.kiev.ua.

5. Суспільно-інтеграційні тенденції та комунікаційні інновації у музейному краєзнавстві (За матеріалами науково-краєзнавчої експедиції НСКУ на Житомирщину). URL: <http://history.org.ua>>post.

6. Тидір Т. В., Чорней Л. В. Рекомендації щодо підготовки і проведення екскурсії по музею навчального закладу. URL: volovets-cprdt.at.ua > publ > shkilni_muzeji > rekommen.

7. Шипко А. Л. Система принципів виховання у туристсько-краєзнавчій діяльності учнів. *Збірник наукових праць «Педагогічні науки»*. 2010. № 56. С. 198–203.

Кобута С. Й., Кобута Л. П.

БІОГРАФІЧНИЙ МЕТОД В ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ У ШКОЛІ

Вивчення історичних і суспільствознавчих дисциплін у школі відбувається в контексті повернення із забуття багатьох імен раніше відомих чи активних в громадському-політичному, освітньо-культурному, господарсько-економічному житті нашого народу співвітчизників, на які раніше були накладені ідеологічні табу. Серед актуальних завдань, що постають при вирішенні проблеми української національної самоідентифікації, є потреба відновлення таких замовчуваних сторінок історії, повернення уваги до навмисне забутих постатей. Сьогодні історичне пізнання повинно мати виразний людиноцентричний підхід, відображати життя і діяльність постатей, що творять загальний поступ в рамках їхнього соціокультурного середовища

Ключові слова: *автобіографія, біографічний метод, інтерв'ю, мемуари, метод усної історії, спогади.*

Серед різних методологічних прийомів відображення життя і діяльності конкретних людей важливим залишається біографічний метод. Під ним розуміється спосіб дослідження, спрямований на вивчення особливостей життєвого шляху особи в певному макро- та мікросоціальному оточенні. Цей метод широко використовують представники різних галузей суспільних наук, у розвинутих західних країнах сформовані цілі напрями методик в соціології, психології, політології, історії. Поступово цей метод повертає собі місце в інструментарії вітчизняних істориків. Прикладне його застосування на місцевому (краєзнавчому) рівні тісно пов'язане із використанням методу усної історії – ще одного прийому історичної науки, що дозволяє зберегти свідчення безпосередніх учасників (свідків) історичних подій, «маленьких людей», котрі в усталених історичних джерелах часто фігурують в якості часткових статистичних одиниць, або ж взагалі забуті. Завдяки методу усної історії минуле розглядається в контексті сприйняття світогляду конкретних осіб як учасників історичного процесу.

Нині усна історія є окремою ділянкою досліджень, методом збирання, зберігання, інтерпретації голосів та спогадів людей, груп та учасників подій минулого. Гносеологічно вона вважається

найдавнішим способом відображення історичного пошуку, що використовувався з моменту появи писемності. Найсучасніші технічні пристрої та засоби, починаючи від аудіо плівок і до теперішніх цифрових технологій, тільки спрощують процес накопичення важливого інформаційного масиву.

Технологічно метод усної історії є поєднанням двох складових: особистого інтерв'ю як процесу отримання бажаної інформації та фоноскопичного запису – першоджерела, що слугує історичним джерелом (документом) для подальшої обробки інформації. В ході співбесіди особа, яка збирає свідчення, має можливість побачити і врахувати інтерпретації досліджуваної сторони, уточнити певний аспект чи розширити коло питань, пов'язаних із головною тематикою. При цьому важливу роль відіграють розуміння смислів самої розповіді, її інтерпретація співрозмовником, зрештою фаховим суб'єктивним досвідом самого історика чи краєзнавця. Запис, як історичний документ є в даному випадку першоджерелом, слугує базою для наступних емпіричних досліджень.

Отримані методом усної історії історичні джерела мають поліфонічне звучання і можуть пізніше використовуватися при вивченні людської свідомості та її трансформації під впливом історичних подій конкретних осіб, соціальних груп, станів в різні періоди. Їх використовують в дослідженнях з історичної антропології, мікро-історії, історії ментальностей, історії повсякденності, історії приватного життя, історичної психології та інших історико-антропологічних напрямів. Краєзнавчий аспект даної роботи акцентує увагу на постатях місцевого характеру, відображенні погляду регіонального лідера, активіста чи звичайної (пересічної) людини, аналізі їх поведінки на базовому соціальному рівні.

Матеріали усної історії дають можливість оцінити і зрозуміти не тільки оприлюднені відомості, але й їхнє значення. У подібних джерелах містяться не просто механічні дані про те, що особа вчинила чи як повела себе в конкретній ситуації, але й що вона при цьому думала чи як хотіла вчинити, а також, що вона думає з цього приводу постфактум. В ході подібних досліджень важливе розуміння того, що отримані результати не можуть бути однозначною підставою якоїсь історичної «правди». Слід усвідомлювати, що оповідаючи конкретну історію свого життя, особа часто відзначає не стільки самі події, свідком яких вона була, чи вплив осіб на власну позицію (погляд, світогляд, вибір), а їх значення в контексті власного

життєвого досвіду. Реальність, і те, про що розкаже очевидець, не можуть сприйматися як тотожний погляд, є тільки речами, є тільки відображенням сприйняття особи-співрозмовника.

У числі методичних прийомів усно історичних досліджень виділяють інтерв'ю, біографію чи автобіографію та спогади.

Інтерв'ю, як спосіб отримання інформації, є одним з найбільш поширених і водночас, найбільш суб'єктивним з точки зору отриманого результату. Адже той, хто розповідає, проектує свої відповіді під відповідні запитання. В ході розповіді він не просто згадує, а ніби відтворює перебіг подій, подає їх у вигідній для себе інтерпретації. При цьому як би переживає минуле заново, неминуче «забуває» щось «незручне» для себе, а щось, навпаки, робить центральним місцем своєї розповіді. По суті, створюється власна модель минулого, що відповідає світогляду, політичним і культурним установкам, особливостям біографії та соціальної ролі опитуваного, його психологічному настрою і психічному стану. Тому питання у таких випадках повинні бути чіткі та конкретні, спрямовані на з'ясування ключових подій, біографічних даних, конкретних імен і прізвищ.

Технічні засоби, котрі можна використовувати при подібному опитуванні, повинні належно фіксувати сам процес розмови. Важливі не тільки слова, але й погляд, міміка обличчя, реакція особи, котра розповідає. Пізніше, при розшифровці отриманих аудіо чи відео записів, цифрових носіїв, дослідник зможе не тільки відтворити текст і зміст сказаного, але й оцінити чи описати поведінкову реакцію опитуваного.

Важливим історичним джерелом є автобіографія досліджуваних персон. Вона не тільки містить факти та події життєвого шляху, але й відображає суб'єктивне бачення пережитого, його інтерпретацію. При цьому автор біографії є одночасно суб'єктом творення документу і об'єктом розповіді, в якій виступає головною дійовою особою. Зміст автобіографії діячів різних сфер суспільного життя фіксує не тільки важливі життєві віхи, але дає змогу побачити їх індивідуальне місце у соціумі. Творчі елементи автобіографій (роздуми, оцінки, висновки) особи про власне життя і його інтегрованість у політичне, соціальне, культурне середовище, мають важливе значення для дослідників при написанні наукових праць.

Досліджувана особа може стати й об'єктом укладання його біографії дослідником. У такому випадку перед записом біографії

формується перелік важливих тем чи аспектів, що допоможуть з'ясувати малознані або ж невідомі широкому загалу деталі життєпису досліджуваних осіб. Розгорнуті біографії дозволяють глибше відобразити питання історії повсякденності, соціальних і культурних реалії, життєві цінності конкретної людини чи групи людей. Львівська дослідниця Оксана Кісь вважає, такого роду джерела стають «ідеальним нарративом, що дає найбільше поле для аналізу та інтерпретацій».

Важливим видом усно історичного методу залишаються усні спогади. Відомо, що писемні спогади (мемуари) належать до особового різновиду джерел. Їх цінність залежить від того, яка роль належить автору в описуваних ним подіях, від гостроти сприйняття ним дійсності, здатності пам'ятати і відтворити перебіг подій, від часу написання мемуарів та ін. Здебільшого спогади пишуть відомі люди, котрі мають певну суспільну вагу. У мемуарах, написаних через значну кількість часу, на зміст авторської оповіді негативно впливають не лише притуплення гостроти пам'яті автора, але й наступні зміни, що відбулися пізніше, у поглядах, оцінках, сприйнятті дійсності.

Усно історичні спогади технічно виконуються у форматі інтерв'ю чи відгуку. Вони формуються по живих слідах безпосередніми учасниками (свідками) подій, можуть точніше передавати їх перебіг, зміст і характер. Більшість з них містить чимало інформації про дрібні деталі, поведінку, настрої досліджуваних осіб чи явищ.

Використання біографічного методу в шкільних історико-краєзнавчих дослідженнях є важливим елементом пізнавальної історичної діяльності, виробляє в учителів та учнів навички аналітичного і критичного мислення, соціальної комунікації, зацікавленості дійовими персонами чи історичними явищами. Дослідження загальних процесів через вивчення біографій (особистих історій) різних людей має важливу антропологічну складову, відображає людиноцентричність історичного пізнання. Його об'єктом стають звичайні люди, сума знань і оцінок яких на той чи інший процес демонструють їхній суб'єктивний погляд і водночас містять об'єктивну сутність окресленої ними картинки.

Список використаних джерел

1. Головаха Є. І. Біографічний метод. *Енциклопедія Сучасної України: електронна версія [веб-сайт]* / гол. редкол.: І.М. Дзюба, А.І. Жуковський,

М.Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. К.: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006.
URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=35288

2. Кісь О. Усна історія: становлення, проблематика, методологічні засади. *Україна Модерна*. Т. 11. 2006. С. 7–24.

3. Пастушенко Т. Метод усної історії та усно історичні дослідження в Україні. *Історія України*. 2010. № 17–18, травень С. 10–15. URL: https://klio-mukolaiv.at.ua/prochutatu/usna_istorija.pdf

4. Теорія і методологія історії. Підручник для студентів ВНЗ. URL: https://stud.com.ua/77648/istoriya/usna_istoriya

Кузьмич Х. Р.

РІДНИЙ КРАЙ У 1950–1980-х рр. У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНІЙ РОБОТІ З УЧНЯМИ (НА ПРИКЛАДІ ІСТОРІЇ РОЖНЯТІВЩИНИ)

У статті на прикладі історії Рожнятівщини показано особливості вивчення рідного краю 1950–1980-х рр. у навчально-виховній роботі з учнями. Наголошується, що важливим для глибшого вивчення радянської минувшини краю є проведення шкільних експедицій, пам'яткоохоронної роботи, функціонування шкільних музеїв, написання учнівських робіт у системі МАН України, збір матеріалу «живої історії».

Ключові слова: *рідний край, Рожнятівщина, урок, гурток, шкільний музей, пам'яткоохоронна робота, жива історія.*

Історію рідного краю має знати підростаюче покоління, яке навчається у закладах загальної середньої освіти і закладах позашкільної освіти Рожнятівщини, яка за новим адміністративно-територіальним районуванням входить до складу Калуського району Івано-Франківської області. Вчителі повинні учням ґрунтовніше доносити інформацію про цікаві сторінки літопису малої батьківщини. Складові частини вивчення рідного краю мають популяризуватися і в позаурочний час, в позашкільній освіті, через діяльність шкільних музеїв, проведення учнівських краєзнавчих експедицій, ведення шкільної пам'яткоохоронної роботи, написання учнівських конкурсних науково-дослідницьких і пошуково-дослідницьких робіт.

Найважливішою складовою у формуванні національної самосвідомості учнів є вивчення історії рідного краю, що пов'язана з

історією всієї країни. Рідний край – це «мала Батьківщина», яка уособлює певну територію, де проживає і з якої кожна людина починає свідоме життя і формує власний світогляд [3, с. 69].

Головним завданням у викладанні історії рідного краю є: формувати історичне мислення; логіку історичного пізнання; розуміння історичного процесу на конкретних прикладах регіональної, близької учням, історії [3, с. 69].

Сучасні методисти пропонують два основних види занять щодо вивчення рідного краю – це урок, присвячений вивченню історії краю, та урок з елементами краєзнавства, де місцевий матеріал подається у вигляді окремих питань, фактів, фрагментів.

Кожна шкільна програма історії України передбачає уроки вивчення історії краю, де вони можуть проводитися після вивчення кожного періоду розвитку суспільства: від найдавніших часів і до сьогодення або під час певного уроку [3, с. 69].

Вивчення історії рідного краю важливо залучати на уроках з історії України та суспільствознавчих предметів зі школярами, в т. ч. вивчаючи населені пункти Рожнятівщини. Найбільше уваги слід приділяти у п'ятому, десятому та одинадцятих класах, оскільки учні цих класів торкаються різноманітних питань вивчення історії України ХХ ст.

При вивченні теми у п'ятому класі «Місто та село. Заняття та умови життя населення в українських містах і селах у минулому і тепер», можна використати матеріал про соціально-економічне життя рідного краю у другій половині ХХ ст. Таким чином, можна поєднати матеріал з місцевої історії із загальнодержавними процесами в Українській РСР, зокрема все те що, стосується післявоєнної відбудови народного господарства, колгоспно-радгоспного життя, промислового розвитку підприємств, культурно-освітнього і мистецького життя, охорони здоров'я у радянський період (1945–1991).

Важливо залучати дітей, в першу чергу старшокласників, оскільки вони є більш самостійними і зможуть досліджувати і знаходити матеріали про історію свого краю.

Методами або напрямками викладання для школярів історію рідного краю представлені є: шкільні експедиції; написання учнівських робіт у системі МАН України; шкільна пам'яткоохоронна робота; шкільні музеї; жива історія.

За змістом шкільні експедиції бувають літературно-мистецькі, історико-краєзнавчі, етнографічні, археологічні, геологічні, а також комплексні, в ході яких одночасно здійснюються дослідження в кількох напрямках [5, с. 103]. Організація їх проведення складається з кількох етапів, де в першу чергу учням потрібно визначити тему і мету експедиції, для чого проводиться ця експедиція і пояснити, з чого їм потрібно почати. А почати необхідно зі збирання документів і матеріалів. Для цього учні повинні ходити у місцевий громадський чи шкільний музей, обласний архів, збирати свідчення і спогади у жителів села, краю. Після відповідно зібраного матеріалу з різних джерел учні під науковим керівництвом вчителя чи керівника гуртка систематизують матеріал і готують пошуково-дослідницьку роботу в рамках шкільної краєзнавчої експедиції.

Шкільна експедиція дає змогу залучити учнів до вивчення рідного краю – Рожнятівського району. Вони зможуть здобути навички у пошуково-дослідницькій роботі. Вчителі і керівники гуртків сіл Рожнятівського району мають залучати дітей до різноманітних рухів та експедицій: «Моя земля – земля моїх батьків», «Моя Батьківщина – Україна», «Мій край – моя історія жива», «Мій рідний край», «Історія міст і сіл» та ін.

Наступним видом роботи є МАН України. Учні можуть присвятити свої конкурсні дослідження з історії створення колгоспно-радгоспної системи чи формування радянської медицини і освітнього життя Рожнятівського району. Зауважимо також, що Мала академія наук України є структурна складова системи позашкільної освіти, в останні роки стала провідним осередком наукової діяльності старшокласників [2, с. 10].

На уроках реалізуються не тільки навчальні, а й виховні завдання, для цього є необхідно використовувати пам'ятки історії та культури для виховання школярів до патріотизму. Тому в рамках шкільної пам'яткоохоронної роботи необхідним є функціонування гуртка «Юний пам'яткоохоронець», який передбачає теоретичні і практичні заняття. У практичній частині потрібно реалізувати функцію шкільного краєзнавства [6, с. 142].

На уроках вчитель може залучати учнів до роботи з окремими письмовими джерелами, вчити їх робити короткі повідомлення і виступати з ними перед однокласниками. Актуальним і високоефективним є проведення уроків у місцевому краєзнавчому музеї або в шкільному музеї [3, с. 71].

Сьогодні можна виокремити різноманітні напрями виховання підростаючого покоління. Так, у Липовицькому закладі загальної середньої освіти на Рожнятівщині одним із напрямків патріотичного виховання школярів є вивчення народознавства. Ще в радянський час при підтримці місцевого колгоспу «Карпати» було відкрито шкільний музей історії села. В цьому музеї експонуються такі розділи: «З глибини віків», «Скарби народні», «З історії школи 1909–1939 рр.», «З історії розвитку освіти в нашому краї». У шкільному музеї містяться спогади жителів краю, де було відображено весільні обряди, колядки, легенди, коломийки та інші складові народної творчості [4, с. 4].

Перебуваючи в шкільному музеї, вчителі повинні на прикладах повсякденного життя мешканців краю пояснити учням, як вплинуло Друга світова війна, тоталітарна система, колгоспно-радгоспне життя другої половини 1940–1980-х рр. на побут тогочасного населення краю в жорстких умовах радянської історичної дійсності.

Зауважимо, що у радянських школах особлива увага зверталася на вивчення історії рідного краю, щоправда під ідеологічним кутом. Так, на думку ідеологів марксизму-ленінізму, матеріал про рідний край має сприяти формуванню переконань про постійний прогресивний розвиток радянського суспільства, вказувалося, що «одним з найкращих засобів глибокого розкриття історії українського народу є широке залучення конкретного місцевого матеріалу, зокрема яскравих фактів про героїчне минуле рідного краю, про боротьбу трудящих за перемогу Радянської влади в краї, про успіхи трудящих рідного колгоспу, заводу, міста, села, району, області в боротьбі за виконання рішень XXI з'їзду КПРС, за побудову комуністичного суспільства» [1, с. 93].

Виходячи з цього у сучасній школі на уроках з історії і суспільствознавчих предметів потрібно впроваджувати елементи усної історії, адже це жива історія, яка надає можливість дітям почути достовірну інформацію з перших уст про події радянської минувшини. Це, так би мовити, спрощує подолати відстань між молодшим і старшим поколінням, навчить школярів поважати тих старожилів села, які пережили важкі сторінки свого життя у молодості в умовах непростой радянської історичної дійсності.

Вчителі історії можуть запросити на урок або під час позакласного заходу жителів, які з дитинства були учасниками творення радянського колгоспно-радгоспного життя. Вони у

доступній формі розкажуть все, що пережили, спільно зі школярами подивляться старі пожовклі фотографії, паралельно оповідаючи про тогочасне життя. Так значно легше сприймається матеріал, замість того щоб учні традиційно читали чи слухали інколи доволі складну для сприйняття інформацію зі шкільних підручників.

Для того аби діти зрозуміли, як потрібно чинити, щоб не повторювати минулі помилки, з цього приводу М. Сервантес писав про історію так: «Історія – скарбниця наших діянь, свідок минулого, приклад і повчання для сьогодення, попередження для майбутнього».

Отже, у 1950–1980-х рр. спостерігалася надмірна ідеологізація освітнього та соціального фронту життя мешканців краю. Особлива пильність керівних органів влади відчувалася в культурно-освітній сфері, зокрема у школах краю регулярно проводилася пропагандистська робота. Разом з тим, вивчення історії радянської минувшини краю необхідно досліджувати та популяризувати через проведення шкільних експедицій, пам'яткоохоронної роботи, функціонування шкільних музеїв, написання учнівських робіт у системі МАН України, збір матеріалу живої історії.

Список використаних джерел

1. Бугрій В. С. Зміст історичного краєзнавства у навчальних програмах для загальноосвітніх шкіл України (1958–1991 рр.). *Сумська старовина*. 2014. № 45. С. 92–98.
2. Волинець І. Якою має бути МАНівська робота. *Всесвітня література в середніх навчальних закладах України*. 2006. №10. С. 10–12.
3. Горохівська Я. Вивчення історії рідного краю у 7-9 класах загальноосвітніх шкіл. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2007. № 23. С. 69–72.
4. Гуліватий Б. Шкільний музей історії села. *Нові горизонти*. 1990. 29 березня (№ 9). С. 4.
5. Маланюк Т. З. Краєзнавство і туризм: навчальний посібник. Івано-Франківськ, 2010. 205 с.
6. Прокопчук В. С. Шкільне краєзнавство: навчальний посібник. К.: Кондор, 2010. 338 с.

ОРГАНІЗАЦІЯ І ПРОВЕДЕННЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ, ПОШУКОВО-КРАЄЗНАВЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ГУРТКОВІЙ РОБОТІ ПАСІЧНЯНСЬКОГО ЛІЦЕЮ НА НАДВІРНЯНЩИНІ

Краєзнавству належить головна роль у формуванні духовності. З різностороннього вивчення під керівництвом учителя природних, соціально-економічних та історичних умов рідного краю (села, району, міста, області, мікрорайону, школи) починається відлік дослідження різних аспектів історії України. У статті простежено досвід організації і проведення науково-дослідницької, пошуково-краєзнавчої діяльності в гуртковій роботі Пасічнянського ліцею Пасічнянської сільської ради Надвірнянського району Івано-Франківської області.

Ключові слова: географічне краєзнавство, історичне краєзнавство, науково-методичне забезпечення, краєзнавчі дослідження.

Краєзнавству належить головна роль у формуванні духовності. У сою чергу, шкільне краєзнавство як одна з ланок навчально-виховної діяльності має географічний, історичний, природознавчий, літературний, етнографічний, фольклорний та інші напрями своєї роботи. Усі вони тісно пов'язані між собою за змістом, за формами організації і методами використання. Активно долучаючись до краєзнавчої роботи, діти з раннього віку захоплюються героїкою попередніх епох, мистецькими традиціями дідів і прадідів.

Для успішного викладання шкільних курсів на краєзнавчій основі необхідні підручники, робочі зошити, методичні посібники та рекомендації.

Науково-методичне забезпечення впровадження засобів, зокрема, географічного краєзнавства включає:

– створення у школах краєзнавчих куточків, кімнат, музеїв, оформлення навчальних кабінетів, географічних майданчиків, метеорологічних постів, екологічних стежок, проведення шкільних природних моніторингів тощо;

– проведення позакласних, позашкільних заходів (туристсько-краєзнавчі, екологічні походи, робота клубів «Планета», олімпіади з географії, участь у конкурсах Малої академії наук України з географії та геології, тижні географії, вечори);

– вивчення та впровадження передового педагогічного досвіду,

проведення ярмарків педагогічних ідей;

– випуск та пропаганда краєзнавчої літератури, створення банку інформації з географічного краєзнавства.

Цінним є досвід роботи шкіл України з проведення туристських походів, дослідницько-краєзнавчих та екологічних експедицій з метою вивчення учнями природи та історію свого краю. Учасники таких походів та експедицій ознайомлюються з місцевими пам'ятками історії та природи, займаються очищенням джерел, вивчають фауну і флору та здійснюють пошук шляхів їх збереження. Учні записують народні легенди, спогади старожилів про минуле. Це духовно збагачує молодь, сприяє пізнанню і збереженню нею загальнолюдських цінностей, формуванню національної свідомості.

Гурткова робота у ній побудована на детальному розгляді всіх компонентів природи (геологія, рельєф, корисні копалини, клімат, внутрішні води, ґрунти, рослинний і тваринний світ). У процесі вивчення свого краю проводиться комплексне дослідження території, ландшафтного комплексу. Економічні дослідження спрямовані на вивчення промисловості, сільського господарства, транспорту краю, роботи окремих підприємств. На заняттях гуртка належна увага приділяється темам «Населення області», «Охорона природи», «Топоніміка та мікротопоніміка».

Краєзнавча робота, яка проводиться юними туристами під час екскурсій і туристських походів, є найбільш ефективною формою вивчення рідного краю. У програмі значна роль відводиться саме цим формам роботи, оскільки вони дають можливість організувати постійні спостереження за певними географічними та історичними об'єктами, явищами і процесами, зібрати цінний краєзнавчий матеріал.

Краєзнавство всебічно розвиває світогляд учнів, прищеплює їм навички дивитися на світ очима дослідника. Завдяки краєзнавчим спостереженням відбувається активне засвоєння учнями навчального матеріалу і набуття ними навичок, необхідних у житті. Краєзнавчий принцип дає можливість будувати роботу в гуртку за дидактичним правилом – від відомого до невідомого. Навчання з використанням краєзнавчого матеріалу полегшує засвоєння гуртківцями наукових понять і закономірностей, є важливим засобом виховання і могутнім джерелом знань.

Багатогранне і різноманітне життя рідного краю дає невичерпний цікавий наочний матеріал для навчання і виховання дітей, допомагає

поєднувати теорію з практикою.

Для старшокласників особливо є корисними і самі матеріали, які вони отримують, і спілкування з працівниками. Та інформація, яку вони здобули самі, для них особливо цінна.

Тому, робота гуртка «Географічне краєзнавство» Надвірнянської філії Івано-Франківського обласного державного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді при Пасічнянському ліцеї Пасічнянської сільської ради Надвірнянського району Івано-Франківської обл. була спрямована на дослідження географії та історії свого села. Результатом багаторічної краєзнавчої роботи гуртка стало видання книги «Від «пасіки» до Пасічної», яка побачила світ завдяки фінансовій допомозі Пасічнянської сільської ради в Івано-Франківському видавництві «Місто НВ» 1000-м тиражем.

Так, у розділі «Географія села Пасічна» учнями, за довідковими і архівними джерелами, було досліджено географічні особливості села. Учні довідались, що населений пункт знаходиться на Галицькій Гуцульщині, в районі північно-східного Прикарпаття на правому березі річкової долини Бистриці-Надвірнянської на висоті 549 м над рівнем моря.

Описано адміністративно-територіальний устрій (адже до складу села ще входять села Букове, Постоята та Соколовиця), статевий і національний склад населення. В Державному архіві Івано-Франківської області було знайдено результати переписів місцевого населення починаючи від 1857 р. Тоді воно становило 2262 чол., а в наші дні близько 6 тис. чол. На їх основі зроблено аналіз змін чисельності населення аж до сьогодення і вплив на ці показники політико-економічних факторів. За результатами статистичних спостережень дано поточну оцінку демографічної та соціально-економічної ситуації у селах Пасічна, Букове, Постоята та Соколовиця.

Також було широко досліджено природу с. Пасічної: рельєф, корисні копалини, води, клімат, рослинний і тваринний світ. Так, через село протікає багато потоків, що впадають в річку Бистрицю Надвірнянську, схили річкової долини якої вкриті лісом, а русло кам'янисте і порожнисте. Найбільший з них Бухтівець, який творить за 7 км до місця впадіння мальовничий, висотою близько 8 м водоспад. Знаходиться він на захід від села Пасічна в околицях присілка Бухтівець (урочище Майдан). Площа його 0,5 га. Поряд з ним є чарівно-таємничий Крапельковий водоспад. Коли дивишся на

нього, здається, що скеля плаче, а навколо них загадково завмер ліс і милується цим дивом природи. У 1972 р. Бухтівецький водоспад взято під охорону як гідрологічну пам'ятку місцевого значення.

У цілому клімат сприятливий для успішного зростання таких деревних і чагарникових порід: ялини європейської, ялиці білої, сосни звичайної, модрина, дуба звичайного, бука лісового, явора, а також для тваринного світу і для здоров'я людей.

Село Пасічна і його околиці мають чудові краєвиди і природні багатства, тому учнями здійснювалися описи відомих туристичних маршрутів, розроблялися та опробовувалися нові.

Історія Пасічної досліджується у розділах: «Історія села Пасічна в Х – XVIII ст.», «Село в роки австрійської окупації», «Пасічна в період Першої світової війни та Визвольних змагань», «Пасічна в період польської окупації», «Пасічна в роки Другої світової війни», «Боротьба ОУН – УПА на теренах села Пасічна», «Встановлення радянських порядків в селі», «Відбудова села у повоєнні роки і його подальший розвиток», «Пасічна в період національного відродження і розбудови Української Держави».

Зокрема, пояснюється назва села, яка походить від прикметника пасічне і означає «яке має пасіку; яке виникло на місці пасіки – викорчуваної ділянки лісу, призначеної для розведення бджіл, борти». А також наводяться версії походження присілків Бухтівець – від назви однойменного потоку, Букова – буквально оселя в буковому лісі, Межибриця – розташована «межи бродами» потоків, Постоята – вказує на «постійно поставлені» оселі, Соколовиця – оселя біля гори Соколовиця. Наводяться найдавніші письмові згадки про село Пасічна, які припадають на 1612, 1619, 1625 рр., Постоята і Соколовиця – 1848 р.

Однак сліди людських поселень на території села сягають, ще до нашої ери. Видатний український археолог Я. Пастернак виявив тут на полі «Кременоса» значну кількість крем'яних ножів, наконечників списів і стріл неолітичної епохи (6–3 тис. років до н. е.).

В кожному з вище названих розділів досліджуються заняття місцевих жителів у різні періоди, підприємства і установи села, шкільне і церковно-культурне життя, громадсько-політична діяльність.

Так, з 1860-х рр. в селі Пасічна розпочинається видобуток нафти, який продовжується і досі. Нафтоносність пов'язана тут з пісковиками менілітової серії палеогену. Пасічнянська нафта є

надзвичайно високоякісною (має до 40 % бензину), тому її охоче відправляли в той час на експорт. Славиться також село роботою трьох кар'єрів.

Описуються і буремні історичні події, які відбувалися на території с. Пасічної. Зокрема, простежено діяльність опришків у XVIII ст. Серед хлопців Олекси Довбуша був і виходець з села Андрій Пилип'як, який попав у руки шляхти, коли загін опришків несподівано атакував полковник Пшелуцький зі смоляками на горі Стіг, де опришки розташувалися на нічліг.

Легінь з присілка Бухтівця Петро Грига також був в опришках. Силачем він вважався на ціле село, мав метр ширини в плечах. Коли повернувся додому, то за розповідями, закопав скарб під грушею на городі, що називається Ясідник. Груша та зберігалася до 1930-х рр. Були сміливці, які намагалися відкопати скарб, та, на жаль, їм це не вдалося.

Бував в Пасічній і видатний ватажок опришків Олекса Довбуш. За переказами, у хаті Рогова (присілок Козарки) проходила опришківська забава.

20 липня (за іншими даними, 31 серпня) 1918 р. в селі Пасічна трагічно загинула хорунжі Легіону Українських січових стрільців Софія Галечко, яка приїхала сюди в гості до місцевої вчительки Ольги Підвисоцької (колишнього стрільця УСС із чети С. Галечко). Тут вона похована і їй встановлено пам'ятний хрест.

Активно боролись місцеві жителі проти радянських окупантів в лавах підпілля ОУН та загонах УПА. Свідками тих трагічних подій залишилися дві братські могили, де спочивають вічним сном вояки УПА на присілку Ганок і на Перенизі над присілком Постоята, та могила керівника кущового проводу ОУН «Милого».

Остинній розділ книги містить зібрані і записані учнями легенди та перекази про історичні події та походження назв місцевих географічних об'єктів.

Таким чином, можливості географічного, як і історичного, краєзнавства багатогранні. Воно допомагає конкретизувати найскладніші абстрактні поняття, зробити їх дохідливішими, більш життєвими. Розуміння суті явищ – найважливіша умова свідомого засвоєння учнями навчального матеріалу. Реальне життя є надійним засобом унаочнення. У процесі спостереження, дослідження місцевих природних і суспільних явищ учні легко засвоюють особливості будь-яких об'єктів. У них розвивається спостережливість, вміння виявляти

зв'язки і взаємозв'язки у природі і суспільстві. Вони вчать орієнтуватися та проводити вимірні роботи на місцевості. А зібрані матеріали, які ввійшли в книгу, постійно використовуються вчителями різних предметів під час навчання, вона стала візиткою села Пасічна.

Список використаних джерел

1. Вікіпедія. URL: [uk.wikipedia.org >wiki](http://uk.wikipedia.org/wiki)
2. Краєзнавча робота в школі. Шкільний краєзнавчий музей. Зібрано і впорядковано вчителем географії Березького НВК Костючок А.М. – Методичний кабінет Березького НВК. Березького НВК. Березького НВК, 2008.
3. Луців Є. Від «пасіки» до Пасічної. Історико-географічний нарис. Івано-Франківськ, «Місто-НВ», 2010. 120 с.

Райківський І. Я.

ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧА ДІЯЛЬНІСТЬ УЧНІВ 9 КЛАСУ (НА ПРИКЛАДІ ВИВЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО РУХУ НА ПРИКАРПАТТІ XIX – ПОЧАТКУ XX СТ.)

У статті висвітлюються можливості для історико-краєзнавчої діяльності учнів 9 класу на Прикарпатті. Звернено увагу на роль вчителя у спонуканні інтересу школярів до історичного минулого рідного краю, необхідності використання новітніх технологій навчання, що є більш ефективними порівняно з традиційними. Наведено приклади використання краєзнавчого матеріалу на уроках історії України XIX – початку XX ст. в Івано-Франківській області. Наголошується на важливості науково-пошукової краєзнавчої роботи учнів під керівництвом педагога в позаурочний час.

Ключові слова: історичне краєзнавство, шкільна програма, підручник, краєзнавчий матеріал, метод.

Історичне краєзнавство дозволяє не лише більш детально вивчити деталі місцевої історії на основі джерел з історичного минулого рідного краю, а й виконує просвітницьку місію. За допомогою пізнання особливостей розвитку своєї малої батьківщини, розуміння її місця і ролі в долі всієї країни формуються основи громадянської самосвідомості, національної та культурної самоідентичності особистості, що є особливо важливим для

учнівської молоді. Серед ключових завдань шкільного краєзнавства – формування дослідницької компетенції [2]. «... Сучасні методисти, дидакти, психологи, – стверджує дослідник у галузі методики навчання історії Петро Мороз, – вказують на необхідність формування в учнів ключових, галузевих і предметних компетентностей. [...] Теза “Хто володіє інформацією, той володіє світом” поступово втрачає свою актуальність, оскільки вже зараз здобути інформацію дуже легко, а ось творчо використати – це вже є проблемою ... Зміни в сучасному світі потребують від успішної людини дослідницького стилю життя і поведінки» [4, с. 4].

У статті зроблено спробу розкрити можливості для історико-краєзнавчої діяльності учнів 9 класу на прикладі вивчення національного руху на Прикарпатті. Науково-пошукова діяльність передбачає спільну роботу учня і педагога з метою виявлення сутності досліджуваних явищ і процесів, створення умов для розвитку творчої особистості, її самовизначення й самореалізації. Вчитель повинен не передавати готові знання, уміння й навички, а організувати відповідне освітнє середовище, «навчаючись у якому, учень ... у процесі навчальної діяльності і життєвої практики використовує знання, здобуті ним самим» [4, с. 14, 124]. Історико-краєзнавчу діяльність необхідно широко застосовувати в сучасній шкільній програмі для дев'ятикласників. Національний рух у Галичині, складовою частиною якої було Прикарпаття, вивчається в рамках розділів 2, 5 і 6, де мова йде про західноукраїнські землі у складі Австрійської (Австро-Угорської) імперії. Різні аспекти обраної теми можуть висвітлюватися також при вивченні повсякденного життя та культури України (розділи 3, 7).

Сучасна шкільна програма і підручники з історії в 9 класі побудовані так, що матеріал висвітлюється окремо для російської та австрійської частини України. Завдання вчителя полягає в тому, щоб у кожному розділі наводити «містки» між українськими землями обабіч австро-російського кордону. Вчитель повинен планувати, який матеріал можна буде використати під час краєзнавчого уроку, а який – на уроці з елементами краєзнавства. Учителі в 9 класі мають змогу користуватися програмою варіативного курсу «Історія Прикарпаття» (автор – В. Островський), розміщеною на сайті Івано-Франківського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. Висвітлюючи розвиток національного руху в Галичині, вчителю бажано знаходити час на уроці, щоб проілюструвати матеріал на

прикладі історії Прикарпаття, рідного населеного пункту. Хотілося б навести конкретні приклади, як можна використовувати краєзнавчий матеріал на основі підручника О. Реєнта та О. Малій «Історія України» для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів, рекомендованого МОН України.

Зокрема, в другому розділі підручника «Західноукраїнські землі у складі Австрійської імперії наприкінці XVIII – у першій половині XIX століття» (§ 7–10) розглядається початок національного відродження в краї. Серед національних «будителів» були діячі, доля яких пов'язана з Прикарпаттям: діяч «Руської трійці» І. Вагилевич, автор збірки «Галицькі приповідки і загадки» Г. Ількевич – другої після «Русалки Дністрової» книжки народною мовою та ін. Висвітлюючи події «весни народів» 1848–1849 рр., варто згадати про нашого земляка І. Капущака, послідовників «Руської трійці», які народилися або жили на Прикарпатті (А. Могильницький, Р. Мох та ін.). У рамках розділу 5 «Західноукраїнські землі у складі Австро-Угорщини у другій половині XIX століття» (§ 24–27) доцільно спонукати учнів більше довідатися про життя і діяльність знакових постатей в історії України, уродженців чи жителів краю (К. Левицький, Є. Желехівський, М. Павлик, Н. Кобринська, Л. Бачинський та ін.). Значну увагу бажано приділити І. Франку, що мав тісні зв'язки з краєм, знаним у Галичині родинам Шухевичів, Озаркевичів та ін. для усвідомлення спадковості поколінь.

За джерелом передачі інформації вчитель використовує методи: словесні, усне слово; наочні (візуальні); роботи з текстом – підручником, хрестоматією та ін. За свідченням психологів і педагогів, близько 90 % усієї інформації людина сприймає за допомогою зору, пропускна спроможність зорового каналу в 100 раз вища, ніж слухового. Тому у роботі з наочними джерелами, зокрема в шкільному історичному краєзнавстві, слід приділити особливу увагу [4, с. 52]. Рекомендується використовувати хрестоматії з історії Прикарпаття, населених пунктів краю, книжкову серію «Моє місто» видавництва «Лілея-НВ» та ін., що містять документи історико-краєзнавчого характеру [1; 3; 6 тощо]. На жаль, за підрахунками працівників Івано-Франківської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. І. Франка, до сьогодні не менше третини прикарпатських сіл не мають окремих друкованих історій, нерідко вони потребують осучаснення, позбавлення ідеологічної спадщини радянського часу. Не краща ситуація існує в інших регіонах України,

можливості для науково-пошукової краєзнавчої діяльності вчителів та учнів-старшокласників досить значні.

У руслі сучасних вимог ефективними є активні й інтерактивні технології навчання, орієнтовані на ширшу взаємодію учнів не тільки з учителем, але й одне з одним, що уможлиблює різке збільшення відсотка засвоєння матеріалу, бо впливає не лише на свідомість учня, а й на його почуття, волю. Завдання вчителя полягає в оволодінні новітніми методами навчання, забезпеченні систематичного контролю й корекції навчального процесу, створенні мотивації тощо [5, с. 57]. Цікава статистика: згідно з сучасними дослідженнями, під час дискусії, для прикладу (в різних формах – круглого столу, дебатів, судового засідання та ін.), запам'ятовується 40 % навчального матеріалу, що в чотири рази більше, ніж у процесі самотійного читання, та у вісім разів – ніж під час слухання лекцій [4, с. 102]. Особливої значущості набуває не стільки оволодіння предметними знаннями, скільки формування уміння та бажання вчитися, виховання потреби в навчанні та самонавчанні впродовж усього життя. Конкретизації матеріалу і формуванню в учнів яскравих образів минулого допомагає художня література, міжпредметні зв'язки [4, с. 6, 51].

Спонукаючи інтерес до історичної регіоналістики, важливим є кілька аспектів: тема повинна бути цікавою для учня, з урахуванням вікових і психологічних особливостей, робота має проходити в тісній співпраці з вчителем тощо, а основна мета – через дослідницьку діяльність на місцевому матеріалі сприяти розвитку в школярів пізнавальних інтересів, критичного мислення. Крім урочної системи, історико-краєзнавчу діяльність слід використовувати на добровільній основі в позаурочній (позакласній) і позашкільній роботі, включаючи гурткову, підготовку публікацій, участь у МАН України та ін. Усе це сприяє поглибленню знань, умінь і навичок, отриманих на уроках, виявленню, задоволенню та розвитку інтересів, здібностей і забезпеченню розумового відпочинку учнів під керівництвом вчителя в позаурочний час у закладах загальної середньої освіти та в закладах позашкільної освіти. В організації історико-краєзнавчої діяльності на Прикарпатті, в т. ч. дев'ятикласників, важливу роль відіграють заклади позашкільної освіти – Івано-Франківський обласний державний центр туризму і краєзнавства учнівської молоді, Центр патріотичного виховання учнівської молоді ім. С. Бандери, Центр освітніх інновацій в м. Івано-Франківську та ін.

Список використаних джерел

1. Альманах Станиславівської землі: збірник матеріалів до історії Станиславова і Станиславщини / Редактор-упорядник Б.Кравців. Нью-Йорк – Торонто – Мюнхен, 1975. Т. 1. 959 с.
2. Баханов К. Дослідницька робота на уроках історії. Харків : Основа, 2004. 144 с.
3. Моє місто: Хрестоматія з історії Івано-Франківська / упоряд. І. Монолатій. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2012. 672 с.
4. Мороз П. Дослідницька діяльність учнів в процесі навчання історії України: методичний посібник. К. : Педагогічна думка, 2012. 128 с.
5. Терно С. Технологія формування історичних понять в учнів 9-го класу загальноосвітньої школи: Посібник для вчителя. Запоріжжя: ВСВСДГО, 2001. 60 с.
6. Хрестоматія з історії Коломиї / упоряд. І. Монолатій. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2016. 671 с.

Скакальська І. Б.

ЦЕНТР КРАЄЗНАВСТВА І ТУРИЗМУ В АКАДЕМІЇ ЯК ПРИКЛАД ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ ЛОКАЛЬНОЇ ІСТОРІЇ

Автором визначено основні напрями діяльності Центру краєзнавства і туризму в Кременецькій обласній гуманітарно-педагогічній академії ім. Тараса Шевченка на Тернопільщині. Обґрунтовано важливість залучення молоді до краєзнавчих досліджень та промоції туризму. Підкреслено значення проєкту для збереження історичної спадщини та культурно-освітніх традицій краю.

Ключові слова: краєзнавство, освіта, локальна історія, Кременець.

Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія ім. Тараса Шевченка (далі – Академія) – один із помітних осередків вивчення та популяризації локальної історії. Тут регулярно скликаються наукові конференції вітчизняних і зарубіжних учених, які мають позитивний резонанс у фахових середовищах. У вищі постійно проводяться науково-методичні семінари з краєзнавства для вчителів історії, на яких педагогічна громадськість знайомиться із науковими здобутками Академії та інноваціями в дослідженні локальної історії. Академія поступово перетворюється у помітний осередок краєзнавчого руху, шляхом відродження традиції локальних студій у вищій школі регіону.

Метою публікації є висвітлення діяльності і пропагування

досвіду роботи Центру краєзнавства і туризму в закладі вищої освіти.

У рамках проєкту «Краєзнавець» спрямованого на вивчення та промоцію культурної спадщини краю, підвищення позитивного іміджу Кременеччини у сфері культури і туризму, було створено Центр краєзнавства і туризму. До його роботи залучені викладачі та студенти Академії та стейкхолдери. Основу задуму «Краєзнавець» було започатковано під час особистих консультацій в ході проєкту «Інноваційний університет та лідерство. Фаза IV: комунікаційні стратегії та відносини університет-школа», Республіка Польща. Так, у м. Кракові була можливість відвідати Інститут національної пам'яті, де ознайомитись з основними напрямками історичних досліджень, ідеологічної роботи, яка ведеться установою. Також було відзначено, що у Республіці Польща приділяється значна увага збереженню культурної спадщини, організації та промоції туризму.

Центр краєзнавства і туризму був створений при кафедрі української філології та суспільних дисциплін (тепер – історії та методики навчання). Основними завданнями Центру стали: 1) популяризація знань з історії Кременеччини та освітніх традицій Академії; 2) надання методичної допомоги та історичних консультацій закладам загальної середньої освіти з вивчення проблем краєзнавства; 3) підготовка групи креативних екскурсоводів та краєзнавців з числа студентів; 4) ознайомлення студентів та учнів з методами збору краєзнавчого матеріалу, виконання наукових досліджень; 5) виховання почуття патріотизму.

Практичні шляхи реалізації завдань Центру: підготовка наукових робіт з краєзнавчої тематики викладачами кафедри і студентами спеціальності «Історія» Академії; рецензування та консультації наукових досліджень учнів закладів загальної середньої освіти Кременецького району Тернопільської обл.; організація тематичних екскурсій, воркшопів, квестів, засідань «круглих столів», презентації книг, тренінгів з історії Кременеччини та Волині; проведення науково-методичних семінарів та наукових читань для педагогів Кременецького району; реалізація практичних знань студентами під час краєзнавчої та археологічної практики; відвідування історико-культурних об'єктів, музеїв регіону; оформлення презентацій з історії Кременеччини та Волині [1].

Центром було проведено науково-методичний семінар з краєзнавства та археології, студентські історико-краєзнавчі читання, культурно-освітній лекторій, присвячений Нестору літописцю,

воркшоп для екскурсиводів, тематично-навчальні екскурсії по місту Кременець, проєкт «Тінь студента» для випускників шкіл та ін. Також Центром організовано наукові дослідження локальної історії, апробація яких відбувається через виступи на наукових конференціях.

Таким чином, Центр краєзнавства і туризму сприяє збереженню історичної спадщини та культурно-освітніх традицій краю.

Список використаних джерел

1. Центр краєзнавства і туризму. URL: http://www.kogpi.edu.te.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2927&Itemid=600 (дата звернення: 22 березня 2021 р.).
2. Томенко М. Знати і шанувати свою Малу Батьківщину. *Всеукраїнська нарада з питань викладання навчального курсу «Основи краєзнавства» у закладах вищої освіти. Матеріали та документи. Київ, 24 травня 2018 р.* / Науковий редактор О. Реєнт. К., 2018. С. 24–27.
3. Освітній вимір у формуванні краєзнавчо-туристичного кластеру Кременеччини. Колективна зарубіжна монографія. *Інноваційний університет і лідерство: проєкт і мікропроєкти – IV*. Варшава, 2020. С. 129–139.

Соломчак Н. Д.

ПОШУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКА ТА КРАЄЗНАВЧА РОБОТА УЧНІВ У ПРОЦЕСІ НАУКОВО- ДОСЛІДНИЦЬКОЇ РОБОТИ ВСЕУКРАЇНСЬКИХ ТА ОБЛАСНИХ ЕКСПЕДИЦІЙ (З ВЛАСНОГО ДОСВІДУ)

У статті висвітлюються питання формування, поглиблення і популяризації краєзнавчих вмінь та навиків учнів у процесі науково-дослідницької роботи Всеукраїнських та обласних експедицій. Описаний алгоритм роботи пошукової групи над дослідженням конкретної краєзнавчої теми, напрямку та експедиції.

Ключові слова: пошуково-дослідницька робота, науково-дослідницька робота, експедиція, краєзнавство, Всеукраїнські і обласні експедиції.

Рідна бойківська земле... Прекрасна, горда, самобутня стороно, що свято бережеш милозвучну рідну мову, материнську вічну пісню, народні звичаї та традиції, примножуєш духовну, культурну, історико-краєзнавчу спадщину дідів та прадідів наших... [5]. Тож,

вирушаймо в дорогу пізнання! А ця дорога пізнання минувшини, привела нас до пошуково-дослідницьких робіт на Рожнятівщину, серед гірського масиву Центральних Горган. Як казав Й.В. Гете: «Недостатньо тільки отримати знання, їх треба застосувати. Не достатньо тільки бажати, треба діяти». Що ми й робимо, методом пошуково-дослідницької роботи, яка є великою «школою життя» для підростаючого покоління. Крім виховання високих морально-духовних якостей та естетичних почуттів, вона розвиває спостережливість дітей, уяву, творчий потенціал [4]. Під час експедицій, гуртківці збагачують свій розум теорією і практикою пізнання дійсності, пізнають життя у всій його різноманітності та красі, розвивають і розширюють свій кругозір. Таким чином зароджується і починає розвиватись особистість. Адже, дітей вчить те, що їх оточує! [4].

Могутнім і невичерпним джерелом духовності, моральності і культури суспільства є любов до рідної землі, її неоціненних багатств, глибока пошана до історії та віковичних традицій народу. Але мало любити рідну Батьківщину – її ще треба знати. Знання рідного краю не лише збагачує і звеличує людину, воно служить своєрідним містком, що єднає покоління минулі з поколіннями прийдешніми.

Для того щоб написати пошуково-дослідницьку роботу нам потрібно створити пошукову групу. Група підбирається з учнів, які відвідують історико-краєзнавчий гурток і кожен із гуртківців отримує своє завдання. Наступним нашим завданням є визначення експедиції, вибір напрямку і теми, поставлення та досягнення мети пошуково-дослідницької роботи.

Далі йде збирання матеріалу групою і систематизація зібраного, яка складається з таких етапів.

1. Робота в бібліотеках, де учні опрацьовують потрібну літературу, що стосується даної теми.

2. Відвідуємо краєзнавчі музеї, які допомагають ще глибше зануритись у скарбницю минувшини з даної тематики.

3. Наступним нашим кроком у написанні пошуково-дослідницької роботи є зустріч із респондентами, які діляться з краєзнавцями своїми спогадами, розкривають маловідомі факти з їхнього життя. Коли ми у 2015 р. працювали над темою «Перлина бойківського краю. Літопис села Ясень» Всеукраїнської експедиції «Історія міст і сіл України», то найбільш запам'яталась учням

розповідь односельчанки Анни Халус про її батька, який пішов косити сіно і пропав безвісті. Зі сльозами на очах вона розповідала, що майже не пам'ятає його. Старожилка Анна витягнула хустку із шухляди, де й досі зберігала всі листи від покійного батька, старовинні гроші, марки. З гордістю показала паспорт та документи з відбитками пальців, що підтвердили її розповідь. Ці всі документи нами були досліджені і описані у даній роботі, а також, за згодою і рекомендацією респондентки, взяті на виставку Всеукраїнської краєзнавчої конференції «А ми тую славу збережемо», що відбувалась у м. Києві у квітні 2015 р. Дана конференція була присвячена 70-тій річниці перемоги над нацизмом у Європі в роки Другої світової війни, в якій під моїм керівництвом взяли участь шість кращих гуртківців Рожнятівської та Калуської філії Івано-Франківського ОДЦТКУМ. Учні мали можливість проявити свої знання під час виступу у різних секціях з даної проблеми. У ході розповіді, поіменно згадала про життєвий шлях кожного героя-односельчанина та зачитувала їхні спогади.

А яким було наше здивування, коли Анна Халус з-під ліжка дістала і легенько розгорнула, як виявилось уже у процесі дослідження, кадастрову карту земель с. Ясень. Це була одна з частин кадастрової карти 1880-х рр., де збереглися колишні назви полів, наявність яких також підтверджує тестамент Юрія Федорака (діда Анни Халус), писаний у 1954 р. [2]. Цю карту передав їй дід разом із зошитом порядкових номерів будинків тих часів, який допоміг власникам, що придбали землю під план. Та ще з більшим захопленням, учасники пошуково-дослідницької роботи вивчали «Книгу записів боржників». Вона писалася вручну, чорнилом і дуже гарним каліграфічним почерком на українській розмовній мові. Найбільше учнів здивувало взяття предками під борг: вапна, галошів, цвяхів...

Наступним нашим кроком було відвідання старожила Софії Олексюк Петрівни (1927 р. н.). Вона переповіла про технологію виготовлення полотна, сукна, льону та різновидів чоловічого і жіночого одягу й головного убору. З великою цікавістю розглядали гуртківці вишивку Софії Петрівни, якою була прикрашена вся оселя, записували всі її розповіді та секрети бойківського стилю вишивки.

Та незвіданого і ненаписаного про рідний край так багато... В цьому ми ще раз переконались при написанні пошуково-дослідницької роботи «Духовні святині Рожнятівщини крізь століття»

всеукраїнської експедиції «Моя Батьківщина – Україна». У ході написання роботи обраний напрям експедиції «Духовна спадщина мого народу» не випадково. Адже в духовному житті бойківського краю, без перебільшення, велику роль відіграли храми та сільські священнослужителі, які майже п'ять століть поспіль дбали про світло людської душі і берегли життєдайне джерело духовності.

В нашому рідному селі Ясень на Рожнятівщині залишилось багато історичних пам'яток вартих уваги. Серед них – храми Святих Апостолів Петра і Павла та Архистратига Михаїла. Дослідження цих сакральних пам'яток стало ще ближчим після розповіді Софії Олексюк про заховані церковні дзвони князя Бабія та про навмисний підпал церкви св. Михаїла у 1987 р. Дивом вціліла тільки дзвіниця. Також вдалося врятувати від пожежі церковну літературу. Особливо гуртківців зацікавила Книга опису культового та іншого майна протягом 1 січня 1985 р.– 10 квітня 1986 р. У ній описано все придбане майно до церкви Архистратига Михаїла та його собівартість. На даний час всі ці речі, а також фелон, ікони, колони від старого іконостасу, дерев'яні хрести, зберігаються у літературно-меморіальному музеї І. Вагилевича в с. Ясень.

Історія будівництва храмів в Україні є дуже давньою, архітектура і техніка будівництва їхня різнобарвна. Найбільшої уваги заслуговує будівництво дерев'яних храмів, яке розпочалося ще за козацької доби [6]. В даній конкурсній роботі піднята проблема історії будівництва та розквіту саме таких храмів. Відвідавши ці сакральні споруди, ми мали змогу порівняти і ознайомитись з архітектурним будівництвом сучасних та старовинних храмів. Порівнявши сакральні пам'ятки, учні побачили, що сучасні церкви дещо відрізняються від храмів XVII ст., насамперед своєю величиною. Також учням було цікаво дізнатись від старожилів, що в радянський період храми були закриті, навіщо знищувались... Вони випитували, де в цей період перебували ікони й інші церковні цінності. Історія досліджених храмів – це історія духовного зв'язку християн із своєю минувиною і сучасністю [9].

Ця проблематика настільки стала близькою, що ми вирішили не тільки продовжити її, але й поглибити. Взавши участь в більш складнішій експедиції з активним способом пересування «Мій рідний край». Присвятили ми цей похід в 2015 р. митрополиту ГКЦ Андрею Шептицькому з нагоди 150-ліття від дня його народження. Тому, основною ниткою маршруту обрали саме екскурсійні об'єкти, що

пов'язані з життям і громадською діяльністю мецената, відомого релігійного діяча, який зробив вагомий внесок в історію культурного та духовного життя не тільки нашого бойківського регіону, а й всієї України. Новизною експедиції став похід, який сміливо можна назвати «паломницьким», адже, всі об'єкти нашого маршруту проходили в щирій молитві духовних скарбниць Української греко-католицької церкви. Частково чотириденний похід проходив колишньою колією, прокладеною з ініціативи і фінансування митрополита ГКЦ Андрея Шептицького [3].

Наша експедиція стала важливою сходиною пропагування у школі та за її межами туризму, наскільки корисним через такий похід є засіб оздоровлення і зміцнення організму, вироблення практичних навичок, збагачення знаннями та враженнями. Відзначимо також, що митрополит ГКЦ Андрей Шептицький був ініціатором різних антиалкогольних рухів на Галичині. За власні кошти відбудував дачу «Кедрові палати» в урочищі Підлюте с. Осмолода, до якого проклав колію. Саме по ній проходила частина нашого маршруту. На земельних угіддях теперішнього Мшанського лісництва, на території урочища Лужки, створив у 1932 р. заповідник «Яйко» – резерват, найбільший у Карпатах осередок сосни кедрової (255 га), з якого 5 га землі на горі Сокіл винаймав молодіжному товариству «Пласт» на 100 років за символічну ціну – «1 злотий річно». Поряд з таборуванням, основною формою краєзнавчо-туристичної роботи в «Пласті» були мандрівки рідним краєм [1; 9].

Саме під час таких експедицій формується з дитячого віку самостійність, згуртованість, творчий потенціал, естет, людинолюб, природолюб, що поступово формує особистість. Учень вчиться розрізняти Добро і Зло, виховує в собі гідність, людяність, моральність та духовність, а також, загартованість, патріотизм. Формується поетапне фіксування позитивного мислення, любов до життя...

Список використаних джерел

1. Бойківщина Сакральна. Історико-культурна спадщина. Частина 1: туристичний путівник. Київ – Івано-Франківськ: Бланк-Прес, 2012. С. 216–304.
2. Левицький Р. Ясень. Острог: Острозька друкарня, 2005р. С. 10–98.
3. Михайлів Л. Рожнятів і околиці. Снятин: ПрутПринт, 2000. С. 78–120.
4. Ніколаєвська Р.М. Формування творчої особистості педагога і школяра в полі культурному середовищі закладу освіти. Київ – Вінниця, 2011. Вип. 67. Ч. 2. С. 138–143.

5. Осадчук С. Колиско моя. Небилове рідний. Рожнятів: ПП «Галя», 2007. С. 35–36.
6. Процак. Р. Церкви Прикарпатського краю. Івано-Франківськ., 2005. 13 с.
7. Стефанів В. Моє рідне село Сливки. Коломия: Вік, 2008. С. 78–80.
8. Хаустова О.В. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальних школах: Зб. наук. пр. / ред. кол.: Т.І. Сущенко та ін. Запоріжжя. 2011. Вип. 18. С. 2.
9. Шематизм Івано-Франківської єпархії УПЦКП. Івано-Франківськ: ТЗОВ «Укрпол», 2015. С. 166–173.

Шологон Л. І.

ФІЛАТЕЛІЯ ЯК СПЕЦІАЛЬНА ІСТОРИЧНА ДИСЦИПЛІНА (НА ПРИКЛАДІ ВИКОРИСТАННЯ ФІЛАТЕЛІСТИЧНИХ ДЖЕРЕЛ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ)

У статті розглянуто теоретичні та практичні аспекти використання філателії як спеціальної історичної дисципліни в освітньому процесі. Основний акцент зроблено на марки українського походження як цінне зображальне джерело з історії України, що відображає маловідомі факти.

***Ключові слова:** філателія, марка, зображальне джерело, освітній процес*

Уміння знаходити необхідну інформацію, орієнтуватися в її великій кількості стає невід'ємною рисою сучасної людини, фахівця в будь-якій справі. Тому важливим у сучасній школі є формування і розвиток інформаційної компетентності учнів у процесі опрацювання історичних джерел. Цей процес передбачає вміння визначати надійність джерел, сприймати їх зміст, виявляти й адекватно інтерпретувати джерела, самостійно творчо мислити. Одним із найскладніших завдань є аналіз іконографічних матеріалів: фотографій, плакатів, карикатур, філателістичних джерел. Останні стали об'єктом дослідження філателії. Вважаємо за необхідне окреслити її теоретичні аспекти та сучасні напрацювання.

Філателія (від грец. «філео» – люблю та «телія» – звільнення від оплати) – спеціальна історична дисципліна, що вивчає історію поштових марок, етикеток, ярликів, календарних і спеціальних погашень (штемпелів), штампів, аркушів поштового паперу та інших

знаків поштової кореспонденції, а також конвертів і листівок з надрукованими марками. Філателія це також вид колекціонування зазначених об'єктів. Термін «філателія» має давнє походження, оскільки у Стародавній Греції на листах ставили особливу відмітку – телос, яка означала, що лист вже оплачений відправником. За своєю функцією ця відмітка була попередницею поштової марки. До наукового обігу цей термін запровадив французький колекціонер Жорж Ерпен у 1864 р. [2].

Філателія як спеціальна історична дисципліна досліджує виявлення та зміну вказаних знаків і документів у тісному зв'язку з відповідними історичними умовами, допомагає встановлювати автентичність і локалізацію письмових джерел, які супроводжуються знаками поштової оплати.

Перша марка з'явилася у Великій Британії 1840 р., Бразилії – 1843, США – 1847, Франції – 1849, в Австрійській монархії – 1850, у Російській імперії – 1858 р. [6, с. 276].

Власні поштові марки з'явилися в Україні за часів Української Держави. У липні 1918 р. випущено першу обігову серію марок на взірець грошей-марок (т. зв. шагівок), які були в обігу вже у квітні 1918 р. Малюнки «шагівок» проектували відомі художники Георгій Нарбут та Антін Серета. Українському урядові прийшлося запобігти втратам державного скарбу через наплив з радянської Росії царських поштових марок. Тому в серпні 1918 р. за ухвалою міністерства пошт і телеграфів Української Держави розпочався передрук запасів наявних російських марок українським державним гербом. Було зареєстровано 133 різновиди (типи і варіанти) надруків. Марки із тризубом використовували аж до середини 1920-х рр.

На початку 1919 р. Директорія УНР випустила нову марку номіналом 20 гривень, запроєктовану ще урядом гетьмана Павла Скоропадського. Директорія УНР також замовила серію з 14-ти нових марок (з номіналами в гривнях), що були друковані у м. Відні. Ці марки доставлено, вже коли український уряд перебував у екзилі, і вони так не були запроваджені до обігу. Уряд Західно-Української Народної Республіки також українізував австрійські поштові марки надруками. Впродовж 1918–1919 рр. їх виготовляли у містах Львові, Коломиї, Станиславові. Всього в обігу було близько 100 різновидів надруків [1, с. 99].

Під час Другої світової війни німецька окупаційна адміністрація випустила кілька серій марок для вжитку на українській території. У

категорії недержавних марок із 1949 р. марки випускала Підпільна пошта України, яку вів Закордонний поштовий відділ Підпільної пошти України закордонних частин ОУН. Власні марки видавалися мешканцями українських таборів для переміщених осіб. Упродовж 1930–1950-х рр. поштові марки друкувалися Державним центром УНР на еміграції (у м. Варшаві та м. Мюнхені).

За радянських часів Україна не мала власних марок, хоча у 1947 р. УРСР стала членом Всесвітнього поштового союзу. Із 1992 р. в Україні почали друкуватися власні марки незалежної держави. Загалом за 29 років незалежності Укрпоштою введено в обіг майже 2000 сюжетів поштових марок. Сьогодні в Україні найбільш відоме філателістичне товариство – Асоціація філателістів України. Із 2000 р. в Україні регулярно проводяться Національні філателістичні виставки «Укрфілексп» [7].

Згідно указу Президента України впродовж 2018 р. з нагоди 100-річчя випуску перших поштових марок України було видано низку тематичних філателістичних, історичних і науково-популярних видань, зокрема присвячених авторам перших поштових марок України – художникам Георгію Нарбуту та Антінові Середі. Передбачалося широке інформування та сприяння організації роботи у закладах загальної середньої і закладах позашкільної освіти гуртків юних філателістів як дієвого освітнього, виховного, пізнавального чинника для всебічного розвитку юного покоління [4].

Дві українські поштові марки вибороли нагороди міжнародного конкурсу Nexofil Award 2020 (м. Мадрид, Іспанія). Золото здобула поштова марка «Слава Україні!» за найоригінальніший формат у світі. Марка надрукована на самоклеяному папері у формі карти України, а шрифт до неї спеціально розроблений художницею-каліграфинею Ольгою Верменич. Друге місце у категорії «Найкраща марка світу за технологією офсетного друку» посіла теж українська марка – «Сорочка (фрагмент). Чернігівська область» із серії «Українська вишивка – код нації». На ній зображений експонат із колекції Музею Івана Гончара зі зразком вишивки. Всього до серії «Українська вишивка – код нації» Укрпошта випустила фрагменти вишивки Черкаської, Волинської, Чернівецької, Вінницької, Київської, Львівської і Полтавської областей. Дві марки-переможниці конкурсу Укрпошта ввела в обіг у 2019 р. [3].

На іншому європейському конкурсі поштових марок тема якого заздалегідь була визначена як «Давні поштові шляхи» українська

марка здобула срібну медаль. На міжнародний конкурс Україна представила поштову марку із зображенням легендарного закарпатського листоноші Федора Фекети (1791–1838) авторства Ірини Медведовської. Листоноша Федір Фекета працював на пошті у рідному селі Тур'ї-Ремети. Щодня 30 років поспіль він долав нелегкий шлях до Ужгорода і назад, доставляв пошту за будь-яких обставин, погоди і незалежно від пори року. Тоді поштарів величали «пан посол». Одного разу Федір переходив річку далеко від переправи по слизькому камінню. Він хотів заощадити час і якнайшвидше доставити пошту, але послизнувся і впав у крижану воду, захворів на запалення легень і помер. На знак щирої вдяки й палкої загальної любові до посла громадяни Тур'ї-Ремети за свої кошти спорудили пам'ятний знак самовідданому листоноші. Унікальність цього пам'ятника в тому, що він установлений реальній людині, а не збірному образу поштарів. Зараз до нього приходять не лише туристи, а й весільні пари, щоб залишити листи зі своїми побажаннями [5].

Філателія в рамках шкільної історії має свої особливості. Учні 5-го класу знайомляться із класифікацією історичних джерел. З ними аналізуємо різні типи зображальних джерел, серед яких марки. Учні можуть представити колекції (філателістичні альбоми) свої родичів. У старших класах філателію фрагментарно можна використати на уроках з історії України та всесвітньої історії. Робота з такими джерелами доречна для різних видів уроків: уроків-семінарів, уроків-конференцій, уроків-екскурсій, лабораторно-практичних занять. Сучасний урок – це, звичайно, урок із використанням інформаційно-комп'ютерних технологій, тому учням можна запропонувати знаходити та аналізувати цікаві історичні джерела, використовуючи інтернет (web-квести, презентації).

Підсумовуючи огляд, варто зазначити, що філателію варто активно застосовувати в гуртковій та краєзнавчій роботі, у процесі вивчення Української революції 1917–1921 рр., історії радянської України (оскільки марки цього часу насичені радянською символікою, присвячені ювілеям шанованих тоді діячів культури та політики), незалежної Української держави (адже сучасна українська марка є оригінальною, високомистецькою та відображає різні аспекти нашого минулого).

Список використаних джерел

1. Бишкевич Р. Начерк історії української філателії. Класичний період.

Львів: Афіша, 2004. 223 с.

2. Маркитан Л.П. Філателія. *Енциклопедія історії України. Т. 10: Т–Я* / Редкол.: В.А. Смолій та інші. Київ: Наукова думка, 2013. 688 с. URL: <http://www.history.org.ua/?termin=Filateliia> (останній перегляд: 29.03.2021).

3. Одразу дві українські марки стали найкращими. URL: <http://www.ukrposhta.ua>

4. Указ Президента України Про відзначення 100-річчя перших поштових марок України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/205/2018#Text>

5. Українська поштова марка посіла друге місце в конкурсі «Краща поштова марка Європи 2020 – вибір журі». URL: <http://www.nspu.com.ua>

6. Філателія. Спеціальні історичні дисципліни: Навчальний посібник / За ред. В. Замлинського, М. Дмитрієнко. К.: НМК ВО, 1992. С. 276–280.

7. Цюпак Я.С. Поштові марки України: Каталог поштових марок 1850–2009 років, які мали обіг на теренах України. Чернівці, 2010. 420 с.

МУЗЕЙ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ ЯК ПЛАТФОРМА КРАЄЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В КОНТЕКСТІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Доронюк Л. Б.

ІНТЕГРАЦІЯ КРАЄЗНАВЧИХ ЗНАНЬ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС ЧЕРЕЗ ДІЯЛЬНІСТЬ МУЗЕЮ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

У статті проаналізовано систему діяльності Зразкового історико-краєзнавчого музею «Опілля» Рогатинського ліцею №1 як центру досліджень та популяризації історії Рогатинського Опілля. Простежено роль музею є важливого засобу пізнання історичної самобутності, бази для здійснення краєзнавчого принципу у навчанні та вихованні учнів.

Ключові слова: музей, історичне краєзнавство, освітній процес, фонди музею, експонат.

Цьогочасний процес реформування та модернізації змісту освіти потребує усвідомлення і переосмислення власної історії, національних особливостей, успадкування культурних та духовних надбань українського народу. Саме ці завдання реалізує музей при закладі освіти, який гармонійно поєднує ознаки і функції освітньої та дослідної установи. Шкільний музей виступає осередком, який уможлиблює втілювати в життя ціннісні орієнтири суспільства. В музейній справі поєднуються культурно-освітні, виховні, науково-дослідницькі функції [6].

В сучасній педагогіці музей освітнього закладу розглядається як динамічний, інтерактивний освітній простір, який має певні переваги в порівнянні з державними музеями, а саме: існування постійної аудиторії, можливість використання колекції музею для виконання освітніх програм, організації та здійснення виховних заходів, участь школярів у примноженні та збереженні музейних колекцій, комфортна атмосфера для діалогу учителя з учнем, відвідувача з музейним експонатом, особисті норми соціальної поведінки, участь в експедиційній та екскурсійній діяльності. Таким чином, шкільний музей є креативним місцем для творчої самореалізації молоді, коли учень не тільки пізнає продукт музейної діяльності, але є його активним творцем [12].

Сучасна концепція музейної педагогіки передбачає максимальне використання можливостей освітнього простору шкільного музею для опанування всіх видів музейної діяльності. Пріоритетними визнані: пошуково-дослідницька, фондова й експозиційно-виставкова робота, культурно-освітня діяльність. Пошуково-дослідницька робота дозволяє учням успішно засвоїти як теоретично, так і практично: навчитися працювати з джерелами різних типів, засвоїти способи аналізу джерел, навчитися формулювати проблему, мету та завдання дослідження, обстоювати власну точку зору, набути навичок роботи з науковою та довідковою літературою та публічних виступів [2].

На базі музею «Опілля» активно здійснюється пошукова робота, формами якої є етнографічні експедиції, походи по Рогатинському Опіллі, участь пошукових груп «Слідами історії» та «Пектораль» в історико-краєзнавчих конкурсах, проєктах, виставках, конференціях, квестах.

Експозиційна та фондова база використовуються в навчально-виховному процесі. Учні долучають до керівництва музеєм при закладі освіти через Раду музею, яка організовується на принципах самоврядування. За нормативними документами вона обирається на зборах учнівського активу і складається з учнів, науково-педагогічних працівників [6].

До ідеї створення музею учні та вчителі ліцею прийшли в процесі тривалої пошукової роботи, коли накопичений матеріал потребував оформлення, систематизації, розміщення. За 20 років існування, музей «Опілля» став центром шкільного краєзнавства, пошуку, пізнавального заохочення, осередком формування патріотизму та громадянськості учнівської молоді та перетворився на музейний комплекс. Тематико-експозиційний план відповідає профілю музею та представляє: експозицію «Рогатинська земля: історія і сучасність», яка ілюструє події від найдавніших часів Рогатинського Опілля до сьогодення. Пошуковою групою «Слідами історії», що працює на базі музею проведено дослідницьку роботу, яка дала змогу створити карту археологічних досліджень на території Рогатинського району. Окремий розділ ілюструє події історичної минувшини початків становлення м. Рогатина. Цікавий матеріал зібрано про добу Галицько-Волинської державності. Історичні факти та версії про долю землячки Насті Лісовської поміщені в матеріалі «Славетна українка у султанському дворі» [10].

Цікаві дослідження з історії друкарства розповідає розділ експозиції «З історії Стратинської друкарні». Великий пласт пошукового матеріалу презентує історичні портрети відомих постатей Рогатинської землі. Архітектурна спадщина представлена в ретроспективі храмових та міських споруд [7].

Логічним продовження історико-краєзнавчої експозиції є «Опільська світлиця», в якій особливе місце займають етнографічні матеріали. Пошукова робота з етнографії, як вся краєзнавча робота, проводиться у формі стаціонарних досліджень та експедицій.

Етнографія Рогатинщини представлена саме вишивкою, яка здавна була популярною та самобутньою на Опіллі [8].

Рогатинське Опілля – колоритний край. Тому народний одяг є показником соціально-економічного розвитку суспільства, який змінювався в певні історичні періоди. Ці зміни спостерігаються в тканині, крої, способі носіння, особливостях етнічного оформлення, що виявляється у колористиці, орнаментациї, доповненнях і загальному силуеті одягу, оздоблені талісманами й іншими смисловими атрибутами у вигляді розмаїтих застібок, пов'язок, поясів, підвісок, прикрас тощо.

Цікавими є збирання і дослідження зразків писанкарства, гончарства, знарядь праці. Наявність приміщення дала змогу відтворення фрагментів інтер'єру опільського житла.

До фондів шкільного музею включено рукописні матеріали, пов'язані із зібранням місцевого фольклору, з розвитком художньої самодіяльності, освіти, релігійного життя, опису народних свят і обрядів, що є важливим засобом прилучення учнів до народної культури, виховання їх на національних традиціях.

Експозиція «Наш край в роки національно-визвольних змагань» не залишила поза увагою краєзнавців «білі плями» історії, пов'язані з колективізацією, голодоморами, репресіями. Члени пошукової групи «Слідами історії» зібрили свідчення очевидців Голодомору 1932–1933 рр., які проживали на Рогатинщині.

Важливе місце у музеї займає розділ присвячений періоду Другої світової війни. Працюючи за даною тематикою учні, завдяки пошуковій роботі, участі в Акції «Пам'ять» зібрили матеріал про земляків, які творили ратний подвиг на фронтах війни, повстанський рух УПА на Рогатинщині, який пов'язаний з діяльністю командира УПА Романа Шухевича. Дослідження життя людей в роки німецької окупації задокументовано в спогадах [9].

Експозиція «Наш край в роки національно-визвольних змагань» розповідає про буремні роки ХХ ст. – час боротьби і становлення України. В зібраних документах, світлинах, спогадах відображений драматизм історичної епохи та її суперечливі риси.

Експозиція «Історія школи» презентована з нагоди 60-річчя школи. Вона ілюструє становлення та розвиток нашої школи, а нині Рогатинського ліцею №1, подвижницьку діяльність педагогічного колективу, змальовує життя учнівської молоді.

Сьогодні музей «Опілля» є своєрідним оберегом історико-культурної спадщини краю. Експозиції та розділи шкільного музею систематизовані та оформлені на конкретному місцевому матеріалі, знайомлять учнів з історією рідного краю, виробляючи навички пошукової роботи, науково-дослідницької діяльності. Фонди музею поповнюються новими експозиційними матеріалами завдяки активній пошуковій роботі [6].

Багаторічна діяльність Зразкового історико-краєзнавчого музею «Опілля» свідчить, що музейна справа володіє значним пізнавальним потенціалом, здатна реалізувати інноваційні форми роботи в сучасному освітньому процесі.

Список використаних джерел

1. Бабарицька В., Короткова А., Малиновська О. Екскурсознавство і музеєзнавство: навч. посібн. К.: Альтерпрес, 2007. 264 с.
2. Бондаренко Г. Краєзнавча освіта – важливий аспект виховання патріота і громадянина. *Педагогічний пошук*. 2003. № 4 (40). С. 73–76.
3. Воробець М.В. Архітектор Роман Грицай. *Зоря*. 1989. № 148. С. 4.
4. Ганнусенко Н. І., Омельченко Ю. Зміст і форми роботи краєзнавчих музеїв в навчальних закладів в сучасних умовах. К., 1992. 134 с.
5. Камінська В. Педагогічні аспекти організації діяльності музею ЗНЗ. *Педагогічний пошук*. 2003. № 4 (64). С. 50–52.
6. Положення про музеї при дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних та професійно-технічних навчальних закладах, які перебувають у сфері управління Міністерства освіти і науки України. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE26192Z.html
7. Рогатин-крило душі моєї / Михайло Воробець. Львів: НВЦ «Опілля-Л», 2019. С. 9–10.
8. Рогатинська земля. Збірник історико-мемуарних, етнографічних і побутових матеріалів. Т.1. Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто: Центральний комітет «Рогатинщина», 1989. С. 5–346.
9. Рогатин. Історія, культура, туризм : путівник / авт. проекту Іванов Олександр. Тернопіль : Наш Світ, 2007. 21 с.

10. Рогатинська земля: історія і сучасність. Т. 3. Хроніки Рогатинської землі. Львів: Видавничий центр ЛНУ, 2003. С. 9–91.

11. Соломонова Т. Шкільні музеї в Україні : тенденції і проблеми розвитку. *Краєзнавство. Географія. Туризм*. 2006. № 18. С. 3–4.

12. Треф'як Я. Методика краєзнавчої роботи в школі. *Історія в школах України*. 2002. № 1. С. 33–37.

Дрогомирецька Л. Р.

ВИКОРИСТАННЯ ФОНДІВ МУЗЕЙНИХ ЗАКЛАДІВ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАПОВІДНИКА «ДАВНІЙ ГАЛИЧ» В ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧІЙ РОБОТІ У ШКОЛІ

У статті розкрито особливості використання фондів музейних закладів Національного заповідника «Давній Галич» в історико-краєзнавчій роботі у школі. Розкрито різні аспекти організації педагогічної діяльності у музейному освітньому просторі, розглянуто методичні аспекти проведення навчальних занять в музеях заповідника та у позашкільній діяльності.

Ключові слова: музейні експонати, екскурсія, музейні уроки, інтерактивні технології, віртуальна екскурсія, колекція, пошукова робота, музейний освітній простір.

В умовах реформування системи освіти в контексті творення Нової української школи постає питання щодо новітніх підходів до організації і змісту шкільної історичної освіти з метою формування ключових і предметних компетентностей та набуття спеціальних умінь, необхідних для успішної самореалізації учня в майбутньому [8]. Цей реформаційний процес супроводжується істотними змінами в педагогічній теорії та практиці. Важливе місце серед них посідає залучення учнівської молоді до вивчення і збереження історичної спадщини українського народу у музейному освітньому просторі.

Використання фондів музейних закладів в процесі навчання та виховання учнів має свої особливості. По-перше, музеї різнобічно репрезентують історію рідного краю, активують допитливість учнів, породжують бажання пишатися історією України. По-друге, ознайомлення з музейними експозиціями сприяє розвитку критичного мислення школярів, стимулює розвиток їхніх дослідницьких умінь і творчих здібностей. По-третє, музейні матеріали є міцним фундаментом історичної пам'яті, що надзвичайно важливо для

формування громадянської свідомості та національної ідентичності учнів [3, с. 56].

Серед музейних закладів, які відіграють особливо важливу роль у збереженні та популяризації надбань минулого, вирізняються музеї Національного заповідника «Давній Галич»: Музей історії давнього Галича, Музей етнографії, Музей караїмської історії та культури, фонди яких призначені для збереження культурно-історичних і природничо-наукових цінностей, накопичення та поширення знань через вивчення і демонстрацію унікальних пам'яток. Ця якість надає заповіднику «Давній Галич» особливої значущості для навчального процесу.

У Музеї історії давнього Галича представлено археологічні знахідки, кам'яної та бронзової доби: лінійно-стрічкової, трипільської, шнурової, комарівської, липицької та черняхівської культур. Знаряддя праці (скребла, пластини, відбійники, різці, проколки, кістяні гачки, рогові мотики) свідчать про господарську діяльність людей того часу. Серед експозиційних колекцій княжої доби чільне місце займає зброя, ювелірні вироби галицьких ремісників, керамічні плитки, архітектурні деталі з фресками з Успенського собору. Особливу увагу привертає давньоруський меч невідомого князя XII ст., наконечники стріл, бойові сокири, кинджал, остроги різних типів, кінські стремена, стріли, хрести-енколпіони різних типів тощо [6].

Відвідини Музею історії давнього Галича доречно поєднати з оглядом згаданої у Галицько-Волинському літописі Галичиної могили, фундаментів Успенського собору (XII ст.) з місцем поховання князя Ярослава Осмомисла та каплицею св. Василя (XV ст.), Княжої криниці, церкви святого Пантелеймона (XII ст.), церкви Успіння Пресвятої Богородиці (XVI ст.), Золотого току. Цікаво побачити систему оборонних споруд з кількома рядами потужних валів, що збереглася з княжих часів. На мальовничому пагорбі над р. Дністром височіють мури Галицького замку IX – XIII – XVII ст. [7].

На території Музею етнографії, який знайомить відвідувачів з архітектурою і побутом жителів Прикарпаття кінця XVII – початку XX ст., встановлено 11 архітектурних пам'яток, що представляють різні типи житлового та господарського будівництва. В інтер'єрах пам'яток чимало етнографічних реліквій – предметів життя і побуту мешканців Покуття, Гуцульщини, Бойківщини та Опілля [7].

Експозиція Музею караїмської історії та культури знайомить відвідувачів із релігійними та культурними традиціями караїмів, суспільним та побутовим життям караїмської громади Галича [7].

При вмілому методичному підході та, безперечно, винахідливості вчителя, фонди музеїв заповідника можна використовувати як засоби навчання історії в різних формах роботи з учнями. В умовах сучасного освітнього процесу актуальними залишаються традиційні форми історико-краєзнавчої роботи, такі як: відвідування музеїв у позаурочний час, тематичні екскурсії, екскурсії із краєзнавчими завданнями. Традиційна форма – розповідь вчителя або екскурсовода, що ілюструється наявними в музеї експонатами, може бути доповнена пропонованими дітям завданнями: самостійно відшукати (дізнатися за попереднім описом) експонати, що стосуються теми заняття, скласти їх перелік та опис [1, с. 120].

Особливого значення набувають уроки з історії в музейному просторі. Такі уроки вирізняються можливістю спостерігати, спілкуватися, самостійно здобувати знання, проводити пошуково-дослідницьку роботу. Це створює атмосферу зацікавленості, підсилює пізнавальну активність учнів [2].

Особливість музейного уроку полягає в реалізації завдань шкільної освіти в освітньому середовищі музею, що потребує серйозної попередньої підготовки вчителя, екскурсовода (музейного педагога) та школярів. У такому випадку важливим аспектом залишається встановлення тісного контакту між шкільним педагогом та працівниками Національного заповідника «Давній Галич», які лише шляхом об'єднання зусиль можуть ефективніше реалізувати освітній потенціал музеїв [3, с. 57].

Важливим фактором формування історичного світогляду є впровадження в музейне середовище інтерактивних розвивальних технологій. Цікавою і результативною формою ознайомлення учнів з експозицією музею є квест-екскурсія. Учні пропонується оглянути музейну колекцію і у стислий період часу знайти якнайбільше відповідей на низку запропонованих запитань. Така інтерактивна пригода-екскурсія спонукає учасників квесту бути уважними при дослідженні елементів експозиції, сприяє формуванню умінь розпізнавати історичні пам'ятки, описувати їх, характеризувати значення для української історії і культури.

В рамках музейного освітнього простору дієвими інтерактивними методами організації навчальної діяльності можуть стати

театралізовані постановки, рольові ігри, майстер-класи з відтворення давніх орнаментів вишиванок із фондів колекцій музею, тощо.

Серед методичних прийомів, видів і форм навчальної роботи, під час яких використовують матеріали музейних фондів, в умовах дистанційного навчання все більшої популярності набувають віртуальні інтерактивні екскурсії. Процес підготовки екскурсії передбачає вивчення відбір екскурсійних об'єктів, експозицій і фондів музеїв, ознайомлення з історичними джерелами й літературою з теми екскурсії, складання маршруту і написання тексту екскурсії, вибір методичних прийомів проведення екскурсії. Учні повинні не просто знайомитися з матеріалами експозицій, але й приймати активну участь у підготовці віртуальної екскурсії, займатися активним дослідженням, пошуком необхідної для вивчення та аналізу інформації. Це досягається шляхом постановки проблемних питань перед екскурсією або отриманням певних творчих завдань [9, с. 404].

Сучасні технічні можливості дають змогу проводити 3-Д тури до музеїв заповідника, наприклад: до Музею історії давнього Галича [5], Музею етнографії [4]. Також для вчителів доступні для використання віртуальні 3-Д тури до храму святого Пантелеймона в с. Шевченкове [10], Церкви Успіння Пресвятої Богородиці у с. Крилосі [12], Церкви Різдва Христового у м. Галичі [11].

Отже, завдяки високому потенціалу й різноманітності колекцій музейних закладів Національного заповідника «Давній Галич» та вмій організації навчального процесу в музейному просторі можна ефективно стимулювати процес пізнання учнями історії рідного краю, сприяти розвитку в учнів здатності діставати інформацію з першоджерел, у ролі яких виступають предмети з музейних експозицій. Особливостями та важливими умовами ефективного використання музейних фондів Національного заповідника «Давній Галич» в шкільній історико-краєзнавчій роботі вважаємо інтерактивність, ініціативність, індивідуальну та колективну творчість учасників освітнього процесу. Ознайомлення з музейними експонатами може суттєво збагатити зміст навчання історії в школі і стати мотивуючим для подальшого заглиблення учнів в історію рідного краю.

Список використаних джерел

1. Дзекунов А. Навчальна екскурсія в системі шкільної та позашкільної освіти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2014. № 8 (42). С. 114–125.
2. Дзюбак С. Музейні уроки та музейна методична робота учнів як інноваційна методика навчально-виховного процесу на уроках історії. URL: <http://www.279.kiev.ua/index.php/korysne/metodychni-materialy/153-muzeyni-uroky-ta-muzeyna-metodychna-robota-uchniv-yak-inovatsiyna-metodyka-navchalno-vykhovnoho-protsesu-na-urokakh-istoriyi> (дата звернення: 21.03.2021 р.).
3. Мацейків Т. Формування громадянської компетентності та національної ідентичності учнів на уроках історії в музеї. *Музейна педагогіка в науковій освіті: збірник тез доповідей учасників II Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Київ, 26 листопада 2020 р.* / за наук. ред. С. О. Довгого. Київ : Національний центр «Мала академія наук України», 2020. С. 54–58.
4. Музей етнографії у Крилосі. URL: <https://virtualukraine.travel/F1RqqcNkkf/31930642p&309.25h&89.62t> (дата звернення: 21.02.2021 р.).
5. Музей історії давнього Галича. URL: <https://virtualukraine.travel/F1RqqcNkkf/32002912p&301.08h&74.25t> (дата звернення: 21.02.2021 р.).
6. Музей історії Давнього Галича (Митрополичі палати) в Крилосі. URL: <https://karpaty.rocks/region/ivano-frankivska-oblast/galycky-rayon/krylos/muzey-istoriyi-davnogo-galycha-v-seli-krylos> (дата звернення: 21.02.2021 р.).
7. Національний заповідник «Давній Галич». URL: <http://davniyhalych.com.ua/pro-nas/zapovidnik-davni-galich> (дата звернення: 22.02.2021 р.).
8. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи / [упоряд.: Л. Гриневич, О. Елькін, С. Калашнікова та ін.; за заг. ред. М. Грищенка]. Б. м., 2016. 40 с. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna_serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf (дата звернення: 20.03.2021 р.).
9. Подліняєва О. Віртуальна екскурсія у роботі вчителя. URL: http://spec.vntu.edu.ua/conf/pdf/conf_402-415.pdf (дата звернення: 21.02.2021 р.).
10. Храм святого Пантелеймона. URL: <https://virtualukraine.travel/F1RqqcNkkf/31930636p&348.59h&52.45t> (дата звернення: 21.02.2021 р.).
11. Церква Різдва Христового у Галичі. URL: <https://virtualukraine.travel/F1RqqcNkkf/31931184p&148.99h&90.98t> (дата звернення: 21.02.2021 р.).
12. Церква Успіння Пресвятої Богородиці у Крилосі. URL: <https://virtualukraine.travel/F1RqqcNkkf/31930648p&264.08h&90t> (дата звернення: 21.02.2021 р.).

Кречко В. Ю.

РЕАЛІЗАЦІЯ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ В НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В МУЗЕЯХ М. КОЛОМІЇ

У статті висвітлено особливості використання музейної педагогіки в контексті компетентнісного підходу (на прикладі музеїв м. Коломиї). Аргументовано, що музей виступає для особистості не тільки місцем, де зберігаються цінні експонати, а й цікавим простором для всебічного розвитку молодого покоління. Музейна педагогіка у навчально-виховному процесі сприяє вихованню свідомих громадян своєї держави, яким властиво цінувати власну ідентичність та оберігати пам'ятки нашої культури. У цьому контексті проблема є актуальною для дослідження.

Ключові слова: музей, музейна педагогіка, інноваційні технології навчання, проект, інтерактивні технології.

В реаліях сьогодення сучасна українська освіта перебуває в стані активного реформування, переорієнтації вчителя на учня, а також впровадження новітніх освітніх технологій, які сприятимуть вихованню творчої, всебічно розвиненої особистості майбутнього випускника, який наділений компетентностями, якими можна сміливо оперувати у життєвих ситуаціях. Таким прагне виховати майбутнього випускника Нова Українська Школа.

Пріоритетною метою реалізації освіти виступає те, щоб молоде покоління черпало соціальний досвід. А це стане можливо тоді, коли ми виховуватиме школярів з використанням надбань культури попередніх поколінь, яке має в собі певну систему цінностей як морального, так і матеріального досвіду, та покликане стати в пригоді їх нащадкам. Покликання музеїв як культурних інституцій сприяє тому, щоб зберігати та досліджувати минувшину, а пріоритетним в цьому буде залучення до цього процесу молоді, бо саме засобами музейної педагогіки у вихованців формується національна свідомість, гідність і любов до рідної землі [5, с. 120].

Музейна педагогіка – це така галузь діяльності, що покликана передавати культурний досвід і надбання наших предків, а відбувається це за допомогою організації освітнього процесу у музейній установі будь-якого профілю. Головне поняття музейної педагогіки – це музейна культура, яка характеризується

підготовленістю учня до сприйняття інформації, а також шанобливе ставлення до історії людства [7, с. 53].

Ціль музейної педагогіки – вивчити рівні розвитку особистості, її спрямованість, а також вподобання під час того, коли вона знаходиться у музейному середовищі. Засоби музейної педагогіки мають на меті розкрити внутрішній світ дитини, а також дати можливість їй власноруч побудувати власні духовні цінності та світосприйняття, зрозуміти своє значення у навколишньому середовищі [6, с. 15].

Особливістю музейної педагогіки є те, що вона не обмежує своє використання у навчальних предметах, тобто її можливо застосовувати як і в гуманітарних, так і в точних дисциплінах тощо. Використовуючи музейну педагогіку у навчально-виховному процесі, вчителю вдається залучити до цього процесу всіх дітей, що сприяє комунікації один між одним, допомагає дітям розкритися та комфортно відчувати себе у цьому середовищі, яке є невимушеним та позитивним [3, с. 4].

17 липня 2016 р. Міністерством освіти і науки України було затверджено Концепцію Нової Української Школи. Згідно цієї Концепції поетапно здійснюватиметься реформування усіх ланок освіти, а також впроваджуватимуться інформаційні технології у навчально-виховний процес. Концепція передбачає виховання всебічно розвиненої особистості, яка наділена компетентностями, які може активно використовувати у повсякденному житті. Компетентність – це досвід, обізнаність людини в колах питань. Перед нами постає майбутній випускник – це інноватор, патріот, а також свідомий громадянин [4].

Урок у школі є основною формою навчання, проте поряд з цим вчителі використовують і позакласну роботу, яка на відміну від уроку не має обмеженості в часі і відзначається добровільним характером. Даний вид роботи можна активно застосовувати у навчально-виховному процесі. Організаційною формою позакласної роботи може бути екскурсія до музею різноманітних профілів. Проведення уроків у музеї сприяє кращому засвоєнню навчального матеріалу не тільки з гуманітарних предметів (історія, література тощо), а й з інших [8, с. 178].

Таким чином, кожен музей будь-якого профілю сприяє реалізації патріотичного, естетичного, правового та морального виховання, які передбачені Концепцією Новою українською школою.

Зокрема музеї м. Коломиї (Національний музей народного мистецтва Гуцульщини та Покуття імені Й. Кобринського, Музей писанкового розпису, Музей історії міста Коломиї) виконують не тільки науково-пошукову діяльність, а ще й сприяють вихованню патріотично налаштованої, свідомої, обізнаної генерації молоді, що здійснюється на основі виховання засобами музейної педагогіки, до якої залучаються учні загальноосвітніх закладів міста, а також вчительський колектив [9, с. 380].

Співробітники НМНМГП імені Й. Кобринського використовують у роботі з найменшими відвідувачами різноманітні форми комунікації, пропонують інтерактивні програми та проекти, які відповідають віку та вподобанням маленьких відвідувачів. Застосування інтеракції сприяє розвитку в учнів комунікативних та пізнавальних навичок [9, с. 380].

Задля популяризації творів гуцульського мистецтва, а також ознайомлення із життєвим шляхом майстрів в музейній установі створена програма «Музей – школі», яка діє впродовж навчального року, що є помічником для вчителя, який прагне зробити навчання яскравим та незабутнім, а також сприяти тому, щоб підростаюче покоління розуміло цінність народного мистецтва [9, с. 380].

Таким чином, реалізується складова навчально-виховного процесу, передбачена Концепцією НУШ – виховання на цінностях, зокрема загальнолюдських. А отже, діти розуміють цінність мистецтва наших предків, розвивається повага до культурного надбання і майстрів та майстринь, що сприяє усвідомленню їхньої невтомної праці у царині мистецтва.

Ще одним вагомим освітньо-виховним осередком міста, який репродукує ідеї музейної педагогіки, є Музей писанкового розпису – візитівка не тільки м. Коломиї, а й всього Прикарпаття. У 2008 р. на базі Музею для дітей було засновано Школу писанкарства, де учні навчаються розписувати писанки, а також ознайомлюються із символікою та технологією розпису писанок. Завдяки цьому школярі вчать шанобливо ставитися до народного мистецтва, а також любити та поважати традиції своїх предків. У процесі виготовлення писанок, у дітей формується образне мислення, власне бачення кольорової гами та їх індивідуальне оформлення [2, с. 46].

Завдяки такій діяльності, до якої залучають дітей, відбувається реалізація ініціативної компетентності. Вона передбачає те, що дитина стає генератором ідей, втілює їх у життя. Також діти в процесі

виготовлення писанок спілкуються одне з одним, допомагають і підтримують у своїх творчих починаннях, що передбачає реалізацію соціальної компетентності.

Не можна оминати поза увагою і Музей історії міста Коломиї. Ця музейна установа не тільки зосереджена на науковій та пошуковій діяльності і збереженні музейних експонатів, пов'язаних з історією міста, а й виступає осередком для розвитку та вдосконалення молодого покоління [1].

Кожного року у Музеї історії міста Коломиї проводять навчальні екскурсії для учнів закладів загальної середньої освіти та гуртківців закладів позашкільної освіти м. Коломиї. В ході даного дійства вчитель чи керівник гуртка має змогу не тільки глибше ознайомити учнів з історією рідного міста, а й поєднати його з навчальним матеріалом з вітчизняної історії. На основі цього, використовуючи музейну наочну експозицію, діти можуть засвоїти матеріал про даний період історії України. Не забуваймо і про те, що школяр опановує цей матеріал на основі образного мислення.

У Музеї історії м. Коломиї діти мають змогу також працювати як і дослідники, бо в приміщенні присутня бібліотека, яка сприяє пошуку необхідної інформації з історії рідного краю. За допомогою цього вчитель може організувати пошукову діяльність учнів. Таким чином, можливим стає впровадження кейс-технології (case з англ. – випадок, подія). А реалізовується вона вчителем таким чином: оптимальною кількістю групи є 3–5 учнів; школярі або гуртківці отримують проблемне питання, в їхньому арсеналі всі види інформації (в тому числі підказки можна отримати не тільки з музейної експозиції, але й з матеріалів музейної бібліотеки); відбувається підбір та опрацювання літератури з даної проблеми; захист відбувається на вибір учнів, з використанням мультимедійних засобів навчання, з постановкою сценки тощо.

В ході такої роботи в учнів розвиваються такі компетенції: комунікативна (відбувається спілкування, дискутування між учасниками групи); інформаційна (пошук інформації за допомогою різних джерел): начально-пізнавальна (генерація ідей, рефлексія, самооцінка); соціальна (вміння налагоджувати відносини з іншими); уміння вирішувати проблему тощо [4].

Таким чином, застосування засобів музейної педагогіки у навчально-виховному процесі є актуальним сьогодні. Музейна педагогіка виступає дієвим засобом для того, щоб виховати свідомих,

обізнаних, творчих та активних людей, які в майбутньому з легкістю зможуть застосувати на практиці набуті знання, вміння та навички. Безперечно, допомогу у цьому надають три головні музеї міста Коломиї. Працівники музейних установ, використовуючи елементи музейної педагогіки, сприяють та підтримують вчителів та керівників гуртків, організовуючи для школярів закладів освіти цікаву та пізнавальну діяльність у музеях.

Список використаних джерел

1. Арсак М. Хроніка Музею історії міста Коломиї 1900–2005. Коломия, 2005. 21 с.
2. Блонська І. Науково-освітня діяльність Музею писанкового розпису. *Сучасний контент. Музейна галузь. Історія, здобутки та перспективи. Матеріали Міжнародної наукової конференції з нагоди 90-річчя заснування Національного музею народного мистецтва Гуцульщини та Покуття ім. Й. Кобринського (м. Коломия, 6–8 жовтня 2016 року)*. Коломия : Вік, С. 45–48.
3. Вайнберг Т. Б., Хавіна С. Я. Музейна педагогіка – перспективний напрям у сучасній системі національної освіти. *Вивчаємо українську мову та літературу. Науково-методичний журнал*. 2014. № 2, лютий. С. 2–7.
4. Концепція Нової української школи. Концептуальні засади реформування середньої школи. Ухвалено рішенням МОН 27.10.2016. 40 с.
5. Самсакова І. Виховання особистості учня засобами музейної педагогіки. *Педагогічний пошук*. 2015. № 3. С. 119–123.
6. Удовиченко І. Музейна педагогіка : теорія і практика : науково-методичний посібник. К. : Логос. 2017. 72 с.
7. Шавалда Л. Музейна педагогіка : від традицій співпраці до використання нових педагогічних технологій. *Рідна школа*. 2014. № 12. С. 52–56.
8. Яковенко Г. Методика навчання історії. Навчально-методичний посібник. Харків : ХНАДУ. 2017. 324 с.
9. Ясінська О. Інноваційні форми та інтерактивні програми й проекти для дітей і молоді в Національному музеї народного мистецтва Гуцульщини та Покуття імені Й. Кобринського. *Музейна галузь. Історія, здобутки та перспективи. Матеріали Міжнародної наукової конференції з нагоди 90-річчя заснування Національного музею народного мистецтва Гуцульщини та Покуття ім. Й. Кобринського (м. Коломия, 6–8 жовтня 2016 року)*. Коломия : Вік, С. 379–383.

Кречуняк Ю. П.

РЕГІОНАЛЬНИЙ ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧИЙ МУЗЕЙ ГУЦУЛЬЩИНИ У СМТ. ВЕРХОВИНА ЯК ПЛАТФОРМА КРАЄЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В КОНТЕКСТІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ НА ТЕРИТОРІЇ КРАЮ

У статті дано характеристику регіонального історико-краєзнавчого музею Гуцульщини в смт Верховина Івано-Франківської обл. Прокласифіковано за формою та профілем діяльності музейні заклади смт Верховини і Верховинщини. Простежено перспективний розвиток музеїв краю в контексті НУШ.

***Ключові слова:** Гуцульщина, регіональний історико-краєзнавчий музей Гуцульщини, експонат, етнокультурний ландшафт.*

Гуцульщина – це унікальний регіон Європи, і світу взагалі, є одним з найбільших гірських територій, що створив і зберіг до нашого часу неповторний етнокультурний ландшафт корінних жителів карпатських гір – гуцулів. Він служить домівкою для величезного різноманіття живої природи та багатой етнокультурної спадщини, виразниками яких є науково-дослідні заклади, зокрема – краєзнавчі, етнографічні, тематичні музеї державної і приватної власності.

Сучасна музейна робота у смт Верховині має широкі перспективи і розвивається як науковий напрям. Життям воно втілюється в перспективний етноеккультурний ландшафт Гуцульщини.

Музей – це інститут людської спільноти, що є засобом свідомого цілеспрямованого залучення людей до культурної спадщини минулих часів і займає особливе місце в житті людства. Об'єктами сучасного музеєзнавства є як загальносвітові, загальноукраїнські культурні святині, так і пам'ятки місцевого значення [7, с. 120].

Державний стандарт розроблений відповідно до мети школи з урахуванням пізнавальних можливостей і потреб учнів школи, визначає зміст освіти, який ґрунтується на загальнолюдських цінностях та освіти, системності, інтегративності, єдності навчання і виховання на засадах гуманізму, демократії, громадянської свідомості, взаємоповаги між націями і народами в інтересах людини, родини, суспільства, держави.

Життєво необхідні інноваційні технології у шкільній і позашкільній освіті, музейництві. В наш інтегрований час розвитку краєзнавства і туризму саме музеї покликані до удосконалення, взаємодоповнення, мобільності у часі.

Метою туристсько-краєзнавчої та пошуково-дослідницької діяльності краєзнавчого музею є співпраця та активізація такої діяльності у закладах загальної середньої освіти і закладах позашкільної освіти, підтримці учнів та педагогів у вивченні рідного краю, збереженні та примноженні його духовної та матеріальної культури.

Для розширеного вивчення конкретних тем з шкільної програми розширюємо співпрацю з закладами освіти Верховинського району, використовуючи наявну наукову базу експозиційних залів музею, активізуємо виконання навчальних програм для досягнення вихованцями прогнозованих результатів навчання, підвищення якості та оптимізації освітнього процесу, відвідуваності вихованцями гуртків, організацію освітнього процесу в гуртках з використанням дистанційних технологій в позашкільній освіті (лист МОН від 19.05.2020 р. №6 /643-2020), в яких описані загальні принципи організації дистанційного навчання в закладах позашкільної освіти, розміщено довідкову інформацію про інструменти та платформи, на яких можна навчити дистанційно.

Надаємо інформацію стосовно організації дистанційного навчання у закладах позашкільної освіти, які розміщені на офіційному вебсайті МОН України (<https://mon.gov.ua/ua/osvita/pozashkilna-osvita/distancijne-navchannya>) та на сайтах державних закладів позашкільної освіти. Передбачено організацію й проведення онлайн-заходів, діджиталізацію освітнього середовища, медійний супровід освітньої діяльності, розвиток державно-приватного партнерства, оновлення форм організації регіональних та всеукраїнських заходів.

Визначення «музеї» в наш час докорінно змінилося і розширилося. Це – науково-дослідні, культурно-освітні заклади, які збирають, комплектують, вивчають і зберігають пам'ятки: природи, історії, культури гуцулів (матеріальної і духовної), колекції: краєзнавчі, природничі, історичні, етнографічні, за допомогою яких через свої експозиції, виставки, екскурсії, лекції та інші види наукової та освітньо-виховної роботи поширюють природничо-наукові і суспільно-політичні знання [8, с. 163; 10, с. 54]. Нагальною

необхідністю у музейній справі є підвищення професійного рівня працівників, запровадження маркетингу та менеджменту в діяльність музею [10, с. 54].

Іван Франко, організатор наукового краєзнавства в Галичині, з односторонніми опублікував наукові матеріали експедиції 1884 р. по Карпатах, з презентацією власного «Гімну люфтівника – Сонце колує». Ось уривок з даних матеріалів про с. Жаб'є (нині смт Верховина Івано-Франківської обл.): «Ось Жаб'є, гуцульська столиця. Нема, мовляють, села понад Жаб'є, і більшого лиха шукати дарма. Чиж люд той зовсім воно заб'є? Де паслися вівці гуцульські колись, воли там жидівські пасуться. Ті ж, що перед ними магнати тряслись, Тепер перед жидками трясуться».

Регіональний історико-краєзнавчий музей (організований у 1994 р. і заснований у 2004 р. автором статті) і ще більше 15 приватних етнографічних музеїв смт. Верховини та 15 сільських меморіальних, етнографічних музеїв Верховинського району на протязі більше 15 років презентують всеукраїнські та регіональні фестивалі, багато з яких є започатковані і прописані у районному центрі (світові конгреси українців у м. Київ, м. Івано-Франківськ, смт Верховина; міжнародні гуцульські фестивалі, зокрема з 26-ти смт Верховина приймала чотири рази).

Фестивалі розпочинаються міжнародними науково-практичними конференціями, в яких постійно приймали та беруть активну участь і науковці і краєзнавці смт Верховини, що представляють Всеукраїнське товариство «Гуцульщина», відділення «Філія “Гуцульщина” УНДІ Українознавства», Верховинський регіональний історико-краєзнавчий музей Гуцульщини, Національний природний парк «Верховинський» та інші культурно-просвітні і громадські організації та музейні заклади. Традиційно верховинські народні, заслужені колективи, окремі виконавці за жанрами виступають переможцями та призерами цих заходів.

Необхідно також виокремити регіональні щорічні фестивалі («Гуцульська розколяда», «Полонинське літо», «Купальські вечори», «Народні промисли», «Бізнес-форум», «Черемош-фест», зльоти творчої учнівської молоді Гуцульщини та ін.) і почергові фестивалі («гуцульського данцю імені М. Чуперчука – В. Шинкарука», «гуцульської співанки ім. М. Чукутихи», «гуцульського театру ім. Гната Хоткевича», гуцульського театру, кіно, коляди та ін.). Дані

масові дійства є дуже важливою складовою для популяризації етно-, еко- і культурного ландшафту столиці Гуцульщини – смт Верховині.

Мальовничі гірські ландшафти, квітучі долини, безкрайні полонини та ліси, гуцульські садиби, гостинні господарі, колоритне народне мистецтво, музика, творчість та туристська привабливість сучасної смт Верховини створили атмосферу для активного та сімейного відпочинку в Карпатах. Верховина зустрічає Вас смерековими лісами, величчю гір та чистим гірським повітрям. Відкрийте для себе чудовий світ Карпат – завітайте до Верховини, візитівкою якої є Регіональний історико-краєзнавчий музей Гуцульщини.

Список використаних джерел

1. Верховино, світку ти наш / гол. управл. зовн. зв'язків Івано-Франківської ОДА. Івано-Франківськ: Нова зоря, 2006. С. 53–58.
2. Верховинщина. Верховина: Гуцульщина, 2004. 140 с.
3. Данилюк А. Етнографічні музеї та колекції. *Етнографія України*. Львів: ЛДУ, 1995. с. 41–42.
4. Івано-Франківський краєзнавчий музей. *Музеї Івано-Франківська*. Івано-Франківськ: USAID Україна, 2010. С. 6.
5. Кречуняк Ю. П. Скарбниця народної спадщини. *Верховинщина за 20 років незалежної України*. Верховина: Гуцульщина, 2011. С. 172–180.
6. Мельник Т. Музеї Івано-Франківська: перспективи розвитку. *Історико-культурна спадщина Прикарпаття. Матеріали Всеукраїнської наукової конференції на пошану П. Арсенича (м. Івано-Франківськ, 4 грудня 2014 р.)*. Івано-Франківськ: Лілея–НВ, 2014. С. 163–172.
7. Музейне коло Прикарпаття. Івано-Франківськ: ЗАТ «Західноукраїнське агентство сприяння іноземним інвестиціям», 2010. С. 7–10.
8. Паньків М. Регіональний музей Гуцульщини. Пам'ятка по збору матеріалів / Івано-Франківський краєзнавчий музей, Всеукраїнське об'єднане товариство «Гуцульщина». Верховинська РДА. Івано-Франківськ, 2004. С. 3.
9. Синиця О. З історії музею Гуцульщини у Жаб'є-Ільцях. *Гуцульщина*. 2006. № 61. С. 36–37.
10. У центрі Гуцульщини. *Гуцульщина*. 2007. № 62. С. 105–111.

ІВАНО-ФРАНКІВСЬКИЙ КРАЄЗНАВЧИЙ МУЗЕЙ ЯК ПЛАТФОРМА КРАЄЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ШКОЛЯРІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

У статті актуалізовано питання використання краєзнавчого матеріалу Івано-Франківського краєзнавчого музею у шкільній та позашкільній освіті. Обґрунтовано, що цей музейний заклад є майданчиком для проведення краєзнавчих досліджень школярами Прикарпатського краю. Науково-освітня діяльність музею спрямована на пошук нових форм, засобів і методів та розробку інноваційних проєктів, що мають на меті розвинути всесторонньо розвинену особистість, яка вміє використовувати набуті знання на практиці.

Ключові слова: музей, музейна педагогіка, Івано-Франківський краєзнавчий музей, інноваційний проєкт, краєзнавство.

У даний час зріс інтерес до краєзнавства. Сьогодні здійснюється комплексне вивчення рідного краю в різних аспектах: природно-географічному, культурному, історичному. Багато вчителів у своїй урочній та позаурочній діяльності все частіше звертаються до проблеми використання краєзнавчого матеріалу з метою формування знань, умінь і ціннісних орієнтацій, розвитку творчих здібностей, виховання поваги до культури та історії рідного краю.

На сьогодні музей – це не просто культурний заклад, в якому зберігаються старовинні речі, це і культурно-освітній та науково-дослідний заклад, призначений для вивчення, збереження та використання пам'яток природи, матеріальної та духовної культури [4, с. 191]. Музей допомагає учням, що прагнуть поповнити свої знання, розвинути в собі спостережливі здібності; на підставі особистих, а не чужих вражень розв'язати поставлені питання. Правильно організований музей приносить користь усім категоріям відвідувачів і є могутнім знаряддям розвитку інтелектуальної діяльності й культурних інтересів суспільства [1, с. 44–45].

Івано-Франківський краєзнавчий музей – це організаційний центр краєзнавчої роботи, ефективний осередок навчання. Музей відкриває великі можливості для організації самостійної, творчої роботи учнів. Він є однією з форм розвитку творчої самодіяльності і громадської активності учнів у процесі збирання, дослідження, обробки, оформлення і пропаганди матеріалів з історії суспільства,

виробленню практичних навичок пошуково-дослідницької роботи. Музей є базою для здійснення краєзнавчого принципу в навчанні та вихованні школярів [5, с. 100].

Експозиція музею знайомить з біотичним різноманіттям Прикарпаття. Окрасою відділу історії є колекція археологічних пам'яток доби Київської Русі і Галицько-Волинської держави. Надзвичайно цікаві знахідки з розкопок Княжого Галича. В експозиції представлена багата колекція зброї та стародруків. У відділі народного мистецтва експонуються речі народного побуту, одягу, вироби декоративно-ужиткового мистецтва. В експозиції відділу іконографії музею представлені ікони XVII – XIX ст. [6]

Формування гармонійно розвиненої особистості неможливе без оволодіння духовною та історико-культурною спадщиною людства. Багато для цього дає усна народна творчість, звичаї і традиції, пісні, народні ремесла, батьківська і материнська наука. Функціонування сучасних музеїв неможливе без етнокультурних досліджень, пізнання рідного краю, задоволення історико-культурних, пізнавальних, навчальних потреб молоді. Наука, яка визначає музей як освітню структуру, називається музейна педагогіка. В її основі перетинаються три науки: музеологія, педагогіка і психологія. Завдання музейної педагогіки пов'язані з пошуком нових інноваційних форм освіти, з розвитком творчої особистості, із збереженням традицій, поверненням до духовних цінностей та ін.[2, с. 68–69].

Музейна педагогіка передбачає втілення своїх цілей двома шляхами: навчальна робота (уроки з історії України, всесвітньої історії, географії, природознавства, біології) та позакласна і позашкільна робота (виховні заходи, екскурсії, зустрічі з відомими людьми, участь у конкурсах учнівських робіт та заходах) [3, с. 112].

Навчальна робота в Івано-Франківському краєзнавчому музеї виконується завдяки двом освітнім проектам: «Музей та школа – працюємо разом» та «Освітній мультимедійний простір». Перший проект передбачає тісну співпрацю музейних працівників та вчителів, оскільки в його основу поставлено розробку тематичних екскурсій для школярів з деяких предметів. До них можна віднести: «Я досліджую світ», «Християнська етика», «Образотворче мистецтво», «Історія», «Географія», «Природознавство», «Біологія» та ін. Проект «Музей та школа – працюємо разом» покликаний для популяризації музею, для реалізації ідей громадянської освіти, для виконання закону України «Про компетентнісне навчання», для пошуку нових

методів і прийомів навчання, підвищення мотивації учнів до навчання та ін. [5, с. 103].

Важливим кроком зближення краєзнавчого музею та освітніх закладів є «Освітній мультимедійний простір», який почав діяти з червня 2021 р. Цей проєкт переміг на весняній хвилі «Малих Грантів Теплового міста». За кошти грантодавців було придбано проектор та крісла-пуфи. Відтепер учні та студенти можуть опановувати гуманітарні та природничі дисципліни у виставкових залах поруч з експонатами. Організатори проєкту запевняють, що так цікавіше та доступніше опановувати знання. Цей проєкт дозволить застосовувати навчальний матеріал на практиці. Наприклад, досліджувати експонати різних історичних періодів, проводити практичні заняття. Відомо, що уроки, лекції та різноманітні воркшопи проводилимуть як педагоги, так і музейні працівники. Перший такий урок відбувся у день відкриття в червні 2021 р. Учні ліцею № 16 Івано-Франківської міської ради переглянули історико-документальний фільм «Таємниці великих Українців. Богдан Хмельницький» [6].

Позашкільна співпраця музею реалізується завдяки екскурсіям, виставкам, конкурсам (конкурс малюнків «Зимовий вернісаж»), майстер-класам («Розпис на склі. Іконопис»), інноваційним проєктам («Селфі в музеї», «Театральний показ мод», «Віртуальний музей») та «Школі юного екскурсовода». Ці проєкти дають змогу школярам в цікавій формі пізнати культуру, історію та цінності свого народу [5, с. 104].

Таким чином, основним завданням музею як культурно-освітнього центру є ознайомлення учнів з матеріальною, культурною і духовною спадщиною народу. Сьогодні Нова українська школа пропагує формування активного громадянина, свідомої особистості, всебічно розвиненої людини. Саме краєзнавчі дослідження сприяють виробленню необхідних компетентностей для розв'язання певних життєвих задач, вчать критично мислити, формують знання про минуле, дозволяють творчо застосовувати свої знання, самостійно формулювати власні думки та ін. Уроки чи позашкільні заходи, які проводяться в стінах музею, реалізують численні міжпредметні зв'язки, вчать думати, аналізувати, узагальнювати, спостерігати, спілкуватися в колективі, шукати необхідну інформацію та розв'язувати різного плану навчальні проблеми.

Список використаних джерел

1. Караманов О.В. Музей-школа-університет: особливості педагогічної взаємодії в сучасному «суспільстві знань». *Освіта та педагогічна освіта*. 2013. №4 (159). С. 44–50.
2. Маслай Г. Ясінська Н. Роль музейної педагогіки в освітньому процесі. *Волинський музейний вісник : Наук. зб. : Вип. 5. : Музейна педагогіка. Теорія і практика.* / упр-ня культури Волин. ОДА ; Волин. краєзн. музей ; каф. документознавства і музейн. справи СНУ ім. Лесі Українки ; Упоряд. А. Силюк. Луцьк, 2013. С. 68–71.
3. Поліщук Л. Музейна педагогіка в позашкільлі. Практика. З досвіду гурткової та краєзнавчо-дослідницької діяльності. *Волинський музейний вісник : Наук. зб. : Вип. 5. : Музейна педагогіка. Теорія і практика.* / упр-ня культури Волин. ОДА ; Волин. краєзн. музей ; каф. документознавства і музейн. справи СНУ ім. Лесі Українки ; Упоряд. А. Силюк. Луцьк, 2013. С. 109–113.
4. Про музеї та музейну справу: Закон України від 29 червня 1995 р. *Відомості ВР України*. 1995. № 25. С. 191.
5. Рега Н. Музей і відвідувач. *Наукові записки Івано-Франківського краєзнавчого музею*. Вип. 2. Галич, 1993. С. 99–104.
6. Фейсбук-сторінка Івано-Франківського Краєзнавчого музею. URL: <https://www.facebook.com/ifkmMuseum/>

Маковей Ю. Р., Руско Н. М. ЧИ ПОТРІБНІ МУЗЕЇ УКРАЇНІ?

У статті висвітлюється роль музею у сучасному суспільстві та проблеми історичного розвитку музейних закладів. Аналізується суспільний конфлікт через призму музейництва, розглядаються традиційні та новітні форми і методи музейної комунікації, перспективи використання інформаційних технологій у музейній діяльності.

Ключові слова: музей, музейництво, відвідувач, музейні інформаційні технології, історія розвитку музейництва в Україні.

З розвитком інформаційного суспільства сучасну людину все важче здивувати, особливо коли мова йде про щось старе, монументальне, історичне, мистецьке. Музей, як давня форма джерела культури, завжди успішно виконувала свою функцію соціалізації. Тобто, розвиток музейництва насамперед сприяє духовному вдосконаленню суспільства, утвердженню його гуманістичних цінностей, інтеграції національної спадщини у культуру світового співтовариства. Музей, як специфічний,

багатофункціональний, соціокультурний механізм, спрямований на збереження історико-культурної спадщини, дослідженню музейних пам'яток, разом з тим проводить значну науково-просвітницьку діяльність. Прототипом музею чеський музеолог Збине́к Странскі дуже влучно назвав Ноїв ковчег, де Ной зібрав усе важливе для продовження життя: «Ковчег повстав з екзистенційної потреби виокремити щось із реального ходу речей та протиставити у такий спосіб природному процесу і щезанню себе, щоб репрезентувати і передавати вартості пам'яті. Ковчег – це часовий і позачасовий культурний феномен» [2].

Словом, соціальна функція, яка стояла в фундаментальних засадах музейництва, була завжди дуже важлива оскільки демонструвала суспільству його винятковість, красу та історичну виокремленість.

За переконанням, які наводить музейний куратор П. Гудімов, частка людей, що відвідують один раз на рік внутрішньокраїнні музеї у світі близько 3,5 %. В Україні цей показник – менше 1 % [4]. То чи потрібні взагалі Україні музеї?

Тут потрібно розглянути історичний аспект формування конфлікту суспільства і музею, який сформувався в Україні.

Сучасний український музей як інституція має не таку вже й давню історію – десь з початку XVIII ст. – але пов'язаний із давнім антропологічним феноменом збирати і зберігати особливі предмети, які є знаками часу, культури, важливими для певних соціальних груп, і поширювати це значення у різних контекстах. Наприклад, це колекції карт, коштовностей, книг, які належали козацькій старшині.

Виникнення й розвиток перших музеїв в Україні припадають на XIX – початок XX ст. і завдячують переважно приватній ініціативі окремих осіб та численних наукових, культурно-освітніх і церковних комісій, навчальних закладів, органів місцевого самоврядування, у віданні яких вони перебували. Саме в цей період сформувалась українська національна культура, яка власними силами, не дивлячись на тиск Російської та Австро-Угорської імперій, змогла вижити. Загалом на початок XX ст. в Україні діяли понад 140 музеїв і закладів музейного типу [1].

На жаль, з входженням України до складу СРСР кращі музейницькі ініціативи репресивна ідеологічна машина перемолола. Музеям призначили важливе ідеологічне завдання – підтверджувати марксистсько-ленінську концепцію розвитку історії.

Ще від сталінських часів інструкції для музейників наголошували, що роль екскурсовода мала бути якомога більш активною та скеровуючою. Пріоритет у відвідуванні надавався організованим групам, яких слід було обов'язково «обслужити екскурсією», оскільки самостійні відвідування вели до непотрібних думок та неправильних інтерпретацій. Радянська влада знала, для чого їй потрібні музеї – сформувати навіть в культурній галузі ідеологію. Сформувалась навіть сильна радянська музеєзнавча школа. Була система професіоналізації, розроблені наукові методи зберігання й обліку музейних предметів, які, до речі, в Росії удосконалюються, а у нас так і залишились з 1980-х рр. До того ж, мала увага надавалась профільним музеям, які на той момент заповнили Європу. Натомість була мережа краєзнавчих і сільських музеїв, які мало чим відрізнялись один від одного. В кожному з таких, практично не було історії і культури, але обов'язкові експозиційні блоки, як наприклад, куток бойової слави, визволення міста від нацистів, продукти промисловості та ін. В більшості випадків все припадало пилом, оскільки про будь-яку комунікацію з експонатами навіть було страшно говорити. Чи були там відвідувачі? Звичайно, що так. Система примусу активно діяла починаючи з молодшої ланки школярів та закінчуючи профгрупам заводів.

З проголошенням незалежності України ситуація мало, що змінилась. В перше десятиліття, економічні проблеми були більш серйозними ніж питання розвитку культури. Хоча, за даними УНІАН, на той момент в Україні виживало близько п'яти тисяч різноманітних музеїв. Це одна з найбільших цифр у світі [5].

Новим поштовхом у розвитку музейництва стала Помаранчева революція, де питання розвитку української культури вперше студіювалося на міжнародному рівні. (Наприклад, відкриття тоді потужного науково-дослідного музею Жертв голодоморів). Хоча, з точки зору сьогодення, розуміємо, що на той час можна було зробити набагато більше. І підняття окремих питань це швидше була політична гра, а не посилений інтерес. Далі слідував найважчий період загалом у розвитку українського суспільства. Оскільки те, що пропонувала влада В. Януковича було кроком назад як в галузі музейництва так і в культурі загалом. В сучасній періодиці зустрічається така умовна карикатурна назва цього періоду як «бикоко» або Межигірський «євроремонт». Бутафорія і симуляція, еkleктика і незграбна розкіш, що змушує згадати смаки циганських

баронів, засилля позолоти і стилістичний різнобій в оздобленні. Історія, як відомо, втілюючись одного разу у формі трагедії, надалі повторюється у вигляді фарсу [3].

За таких історичних умов склався певний стереотип щодо музеїв серед населення, де до нього ставляться як до чогось нудного та примусового. Музей – це аж ніяк не склад, де все тихо припадає порохом, не комора накопичених протягом попередньої історії речей, котрі чомусь мають бути в кожній державі (атрибут, так би мовити). За сучасних умов, коли в усіх цивілізованих країнах знають музейну педагогіку й активно працюють над нею, він є інтелектуально-культурним центром, своєрідним відкритим для всіх клубом, куди люди, а передусім діти можуть прийти, щоб усебічно розвиватися й спілкуватися, креативним простором, де проводити час справді корисно.

Тому, на даному етапі, щоб не втратити аудиторію, музей як культурний проект має бути трендовим та враховувати динаміку розвитку інновацій і подій, що відбуваються в суспільстві у межах світу, а не тільки України. Але як стати цікавим, коли історичний та культурний аспект музеїв був практично знищений під ідеологізацією радянського музейного простору? Як знову привернути людей до музейництва? Насамперед потрібно звернутись до проблем, які тут стоять найгостріше.

Більшість з музеїв існує в умовах обмежених ресурсів та коштів, але справа навіть не завжди в цьому – часто обмеженість ресурсів стимулює розвиток не гірше, ніж наявність великих бюджетів. Та окрім цього, українським музеям доводиться стикатись із численними перепонами у законодавстві та відсутністю умов для розвитку з боку уряду.

Ще однією проблемою є те, що в Україні ми маємо чудові мистецькі колекції, але досить багато культурних інституцій, застарілих морально, технічно та змістовно. Вважаємо, що є сенс переглянути саму структуру, наприклад, музейної галузі в Україні. Хорошою світовою практикою є об'єднання багатьох колекцій, одного профільного музею, де є все. Можливо, цей підхід має сенс, оскільки краще відвідати одну тематичну, досконало, наповнену виставку чим об'їздити десяток музеїв по країні.

У сучасних історико-музеологічних студіях вже усталеним є розгляд музею як інституту пам'яті. Таке розуміння пов'язане із зібраннями цінних з соціокультурної точки зору об'єктів – музейних

предметів, які є джерелами та ретрансляторами соціальної пам'яті. Сукупність усіх музейних предметів держави становить своєрідний банк національної пам'яті і відіграє істотну роль у формуванні історичної свідомості, загальнолюдських цінностей [2]. Проте проблемою більшості залишається перехід межі від національно-патріотичного елемента до так званої «шароварщини». Тобто штучне насадження українства, там де його не повинно бути.

Вихід музеїв в широкий інформаційний простір за допомогою Internet або інших телекомунікацій багаторазово збільшує можливості використання фондів зібрань та дозволяє більшою мірою реалізувати науковий та пізнавальний потенціал музеїв, а також сприяє популяризації настільки значної частини культурної спадщини, як музейні колекції.

Сучасний музей звертається до відвідувача, прагнучи з максимальною повнотою продемонструвати все різноманіття збережених в експозиції і в запасниках культурних цінностей, та інформаційні технології можуть надати і надають на практиці неоціненну допомогу у вирішенні цього завдання.

На нашу думку, для популяризації музеїв як осередків дозвілля чи постійного відвідування потрібні поява і запуск агресивної соціальної реклами музеїв та культурної спадщини; створення та втілення загальнодержавної програми з маркування на різноманітних навігаторах, придорожніх знаках музеїв та заповідників. Складно думати в умовах обмежених ресурсів, зокрема й менеджерських, про комунікацію та просування культурного продукту, його дистрибуцію. Місія, візія і цінності українських музеїв поки лише починають обговорювати у колі експертів та працівників самих музеїв [1]. А це вже перший важливий крок до їх розвитку й осучаснення.

Тому, музеї, на сучасному етапі, необхідні українському населенню. Оскільки відвідування таких закладів репрезентує рівень освіченості населення. Проте концепція музею повинна полягати у двосторонній співпраці, концептуальних змінах методики проведення екскурсій, законодавчих ініціативах, інноваційних технологіях та перфорації, креативу та творчих рішень збоку музейних працівників. Подальша розробка означеної проблеми, на наш погляд, має враховувати досягнення музеологічних досліджень, нові тенденції у практиці музейної справи. Це, в першу чергу, стосується змін у розумінні музейного предмета, включення до його змісту нерухомих, нематеріальних та природних об'єктів.

Список використаних джерел

1. Гопенко І. В. Музей та засоби масової інформації. *Музей на межі тисячоліть*. Дніпропетровськ, 1999. 369 с.
2. Для чого нам музеї? *Історична правда*. 2012. URL: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2012/08/27/92208/>
3. Ложкіна А., Ройтбурд О. Інвентаризація диктатури. *Українська правда*. 2014. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2014/04/25/164970/>
4. Павло Гудімов: «Музеї мають заробляти гроші, але робити це завдяки своїй програмі, а не займатися виставками котів, фіалок або білоруського трикотажу». *Український тиждень*. 2017. № 112. С. 22–26.
5. Показати з кращого боку: як українські музеї стають сучасними. *ZEITGEIST*. 2016. URL: <https://zeitgeist.platfor.ma/museum-in-ua/>

Мелеш Л. І.

ОСВІТНЬО-ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ШКІЛЬНОГО МУЗЕЮ ДІЛОВЕЦЬКОГО ЗЗСО РАХІВСЬКОЇ МІСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

У статті розкрито освітньо-виховний потенціал шкільного музею Діловецького закладу загальної середньої освіти в с. Ділове Рахівської міської територіальної громади Рахівського району Закарпатської обл. Охарактеризовано експозицію шкільного історико-краєзнавчого музею. Наголошується, що цей музей є важливим осередком патріотичного виховання юних патріотів України, свідомих українців, людей, які беруть та прославляють славне минуле нашої держави.

Ключові слова: *шкільний музей, експозиція, експозиційний куток, експонат, музейний предмет, гурток.*

Передумовою до виникнення шкільного історико-краєзнавчого музею «Трибушани» села Ділове Рахівської міської територіальної громади Рахівського району Закарпатської обл. була вказівка Міністерства освіти і науки України про те, що всі заклади загальної середньої освіти повинні створити музей. Також вважалося, що музей при школі має стати осередком освіти і виховання, який сприятиме формуванню у молодого покоління національної свідомості, любові до рідної землі, свого народу.

Реалізував мету створення музею вчитель вищої категорії, і володар звання «Старший вчитель» Анатолій Мефодійович Лайтер, який є незмінним завідувачем шкільної музейної «оази» уже 16 років.

Він особисто займався пошуком та зібранням речей і матеріалів для шкільного музею.

Історико-краєзнавчий музей «Трибушани» заснований 1 вересня 2005 р. Його профіль – історико-краєзнавчий. Музей розташований за адресою – с. Ділове Рахівської міської територіальної громади Рахівського району Закарпатської обл., вул. Трибушанська, 14. Також курує роботою шкільного музею заступник директора Мар'яна Миколаївна Матчук. Працівників та екскурсиводів шкільного музею налічується три [3, с. 35].

Музей розміщений в окремій кімнаті приміщення школи (35 кв. км.). Загальна кількість оригінальних музейних експонатів становить 281 шт. Є також допоміжний фонд – науково-допоміжні матеріали (стенди, таблиці тощо) – 55 шт. У музеї представлені фотодокументи, особисті речі героїв війни (Другої світової війни (1939–1945), радянсько-афганської війни (1979–1988) та участі односельчан у новітній російсько-українській війні в рамках військових операцій АТО/ООС (2014–2019)) спогади ветеранів, реферати учнів, добірка літератури. Для обліку музейних експонатів ведеться інвентарна книга [3, с. 36].

Мета діяльності шкільного музею – залучити підрастаюче покоління до вивчення та збереження історико-культурної спадщини рідного краю, формування освіченої творчої особистості та сприяння відродженню і розбудови національної системи освіти як найважливішої ланки виховання свідомих громадян Української держави. Головними завданнями в роботі музею є: розвиток творчих інтересів молоді до пошукової, краєзнавчої, науково-дослідницької, художньо-естетичної роботи; формування у підрастаючого покоління розуміння нерозривного взаємозв'язку минулого, сучасного й майбутнього рідного краю; вивчення пам'яток історії, культури рідного краю, орієнтація молоді на збереження і охорону історико-культурних цінностей [3, с. 37–38].

Шкільний музей працює за такими напрямками: організація дослідницької діяльності згідно з тематикою музею; систематичне поповнення фондів музею; облік музейних експонатів та забезпечення їх збереження; створення і поповнення експозиції; провадження освітньо-виховної роботи серед учнів; участь у міських заходах історичного характеру; надання можливості використання матеріалів музею в навчально-виховному процесі.

В навчально-виховному комплексі діє також гурток «Краєзнавців-Трибушан» (задіяні учні 9 класів місцевої школи), які використовують для організації своєї роботи приміщення шкільного музею. Шкільний гурток сприяє формуванню патріотизму в учнів, розширенню світогляду й вихованню пізнавальних інтересів і здібностей, оволодінню практичними навичками пошукової, дослідницької діяльності, вдосконаленню освітнього процесу. Під час занять у гуртку учні розвивають творчі здібності та естетичне виховання, отримують практичні вміння і навички, що є важливим складником гуманістичного виховання, культурно-духовного розвитку дітей та молоді. Гурток займається проведенням екскурсій, пошукових експедицій, збором матеріалів для створення експозицій тощо.

У музеї знаходяться різноманітні стенди присвячені історії школи, де детально можна ознайомитися з виникненням та сучасним життям Діловецької школи. Представлені стенди з інформаційними даними про діяльність першого директора школи радянського часу І.І. Гараксима та гордість школи поета Марка Бараболі. У вітринах містяться їхні особисті речі: атестати, подяки, грамоти, вирізки з газет де вони згадуються, тут представлена чорнильниця М. Бараболі, яку письменник-сатирик використовував під час написання своїх шедеврів та створені власноруч І. Гараксимом дерев'яні вироби (рамки, стілець, статуетки).

Значну кількість експозиції займають речі, які присвячені творчій інтелігенції села тощо.

Експозиція кімнати музею поділена на такі розділи: «Мій рідний край – моя історія жива», «Історія нашої школи», «Сучасне життя школи», «Збережемо пам'ять про подвиги», «Борці за волю України», «Наші вчителі – випускники школи», «Творчі односельчани».

По правій стороні експонованої шкільної музейної кімнати розміщені безпосередньо речі мешканців села, зокрема вишиванки, побутові та сільськогосподарські знаряддя праці гуцулів.

Перша експозиція, яку бачить відвідувач, – це стелаж, на якому експонуються автентичні речі побуту мешканців села, які датуються початком ХХ ст. На окремих розподілених одинадцяти дерев'яних полочках стоять давні ложки, прядка, глечики, коновки, прядиво, рубанок дерев'яний, дошка для ручного прання, дощечка з декоративним розписом, тарілки, металічні дзвоники, праски тощо. Стелаж прикрашений вишитими автентичними рушниками.

Найбільше серед речей господарсько-побутового призначення привертають увагу – кептар та кожух, тайстра, глечики та миски, які відзначаються вишуканими формами, оригінальним декоруванням. На особливу увагу заслуговують музичні інструменти, серед яких: цимбали, дримби, та роги.

На окремі жердці причеплені понад десять вишитих сорочок місцевими народними майстринями, яким уже понад пів сотні, а подекуди й сотні років. Узор народного вбрання закарпатських гуцулів-українців є унікальним, визначає високий рівень майстерності вишивки місцевих горян. Трохи нижче на ще одній жердці причеплені декілька полотен з місцевим орнаментом вишивки. Як правило, вони окреслюють автентичний колорит історико-етнографічного району (регіону) – Закарпатської Гуцульщини. Ці вишивані полотна використовувалися місцевими горянами у весільних обрядах і є частиною весільної обрядовості села.

Поряд знаходяться стенди: «Історія нашої школи», «Мій рідний край – моя історія жива», «Наші вчителі – випускники школи».

На експозиційному стенді «Історія нашої школи» центральне місце посідає колаж фотографій школи та її засновника, вирізки з газети «Зоря Рахівщини» (де згадується про директора школи І.І. Гараксима) та інформація про історію школи. Також на всю стіну причеплені світлини в рамочках – школа і краєвиди села у різні роки.

На експозиційному стенді «Мій рідний край – моя історія жива» представлені фотографії села в різні хронологічних межах з детальним описом, даного історичного часу. Також під цим стендом у вітрині розміщені корисні копалини – мармуру, який добувається вже протягом багатьох років, і є однією з візитних карт – села.

Вигідно вирізняється ще одна експозиція шкільного музею: «Наші вчителі – випускники школи». На стенді – фотографії вчителів Діловецької школи, які в різний час закінчили цей навчальний заклад та працюють тут по сьогоднішній день (Шинкаренко Н.П, Матчук М.М, Поліщук Г.І, Міклер А.Т., Тимочук Б.І., Никоряк Г.М., Ангер А.М., Юращук М.М., Айбен Д.В., Шепета Н.В.). Додатком до цього стенду є перший шкільний журнал та фотокартина з першим випуском школи, також тут представлений зразок шкільної форми.

По центру експозиційної кімнати розміщені стенди та експонати, які присвячені лихоліттям Другої світової війни (1939–1945), радянсько-афганської війни (1979–1988) та участі односельчан у новітній російсько-українській війні в рамках військових операцій

АТО/ООС (2014–2020). Зокрема, в експонованому кутку «Збережемо пам'ять про подвиг» подано перелік жителів села, які брали участь у бойових діях на фронтах Другої світової війни та їхні нагороди (медалі). Виокремлено і перелік воїнів-інтернаціоналістів, які брали участь у радянсько-афганській. Поряд знаходиться ошатно оформлена таблиця «Список учасників Другої світової війни», де поміщено перелік 140 прізвищ жителів Рахівщини, які загинули на фронтах війни 1939–1945 рр. Обабіч на стіні прибиті в спеціальному обрамленні фотографії двадцяти жителів с. Ділове, які були фронтовиками Другої світової і німецько-радянської (Великої вітчизняної) війни.

Поряд на стіні знаходиться великий стенд, присвячений характеристиці новітньої російсько-української війни в рамках військових операцій АТО/ООС (2014–2020). На синьо-жовтому фоні стенду поміщені чотирнадцять фотографій жителів с. Ділове та сусідніх населених пунктів краю, які воювали або воюють на Сході України. Всі фотографії підписані, які засвідчують чіткість подання хронометражу новітньої війни. Зверху стенду великими літерами написані такі слова: «Дякую вам, солдати! Ви – герої! Ви мужні і хоробрі! Ви – бійці! Ви дім покинули і взяли в руки зброю, пішли за рідну землю на війну ...». Зверху на стенді з обох боків причеплені два жовто-блакитні прапорці.

Нижче експонованих стендів та експонатів на спеціальній чотирьохметровій планці на прибитих цвяшках причеплені десятки учнівських пошуково-дослідницьких робіт, рефератів та творчих есе про події, звичаї жителів рідного краю у період різних воєнних лихоліть.

Окремий експозиційний куток шкільного музею – літературно-мистецьке життя краян. Тут в окремій вітрині можна побачити екземпляри газет радянського часу і періоду незалежності з опублікованими літературними творами жителів села Ділове. Найстарішим екземпляром, який тут знаходиться є газета, яка датується 1939 роком. По лівий бік розміщено творчі набутки односельців. Окрім фотографій, в окремій вітрині представлено літературні праці: збірку українських народних пісень Федіра Гощука «І собі калину посадить»; збірка поета-сатирика Марка Бараболі «Гуцуліє рідна земля», «Проект Автономії»; збірку віршів Ганни Трагнюк «Синьогори», «Натхнення», «Моїй милій Марієчці», «День

весни»; вірші Любові Жовківської «Весна заспівала», «Полонина», «Відлуння Тиси»).

Виділяється ошатно оформлений зошит-альбом, де від руки написані оригінальні поезії учениць 10 класу, які в різний час навчалися в Діловецькій ЗОШ I–III ступенів, Ганни Трагнюк «Синьогори», «Натхнення», «Моїй милій Марієчці», «День весни», Любов Жовківської «Весна заспівала», «Полонина», «Відлуння Тиси» [2, арк. 1–8]. Також тут представлені літературні екземпляри, з якими наші односельчани брали участь у різноманітних конкурсах і отримували призові місця [2, арк. 9–10].

Увагу відвідувачів привертає інформаційний куток про релігію села. Тут подано біографічні довідки про найстарішу церкву села. Це церква Різдва Пресвятої Богородиці 1750 р. – вона є унікальною пам'яткою народного дерев'яного будівництва та справжнім національним культурним надбанням. Це греко-католицька церква. Також описано історію ще двох православних церков і однієї римо-католицької. Всі ці історичні довідки доповнюються фотографіями.

На кінець увагу відвідувачів привертає інформаційний куток з гучною назвою «Село Ділове – це географічний центр Європи». Тут подано фотографію Геодезичного знаку географічного Центру Європи, та стели Центру Європи. Також представлений короткий опис: у 1885–1887 роках географи з Імператорсько-Королівського військово-географічного інституту у Відні визначили, що географічний центр Європи знаходиться у селищі Ділове, Закарпатської області. Після ретельного вивчення місцевості геологи встановили на території села Ділове біля дороги, що з'єднує Мукачево і Рогатин двометровий кам'яний знак з таким написом: «*Locus Perennis Delicentissime cum libella librationes quae est in Austria et Hungaria confectacum mensura gradum meridionalum et paralleloumierum Europeum. MD CCC LXXXVII*». У перекладі з латини це означає: «Це постійне, точне вічне місце, визначене спеціальним апаратом, виготовленим в Австро-Угорщині, в Європейській системі широт і довгот. 1887». Пізніше, у 1977 р. поруч із цим знаком встановили стелу з написом, який повідомляв, що саме тут лежить географічний центр Європи. Зараз внизу під кам'яним знаком є невеличка кнопочка, яка символізує точний центр Європи. Туристи дуже люблять доторкнутись до центру Європи та загадати бажання.

Осібнo необхідно звернути увагу на ошатно оформлений фотоальбом, підготовлений у 2015 р. під назвою «Діловецька загальноосвітня школа І–ІІІ ступенів. Історико-краєзнавчий музей “Трибушани”». У фотоальбомі вказується, що активісти музею беруть активну участь у проведенні конкурсів, присвячених історії рідного краю. Зокрема, відзначається: «У музеї знаходяться роботи учнів, які стали переможцями під час проведення цих конкурсів. А саме: роботи Всеукраїнської історико-географічної експедиції «Сто чудес світу»; пошуково-дослідницькі роботи в рамках Всеукраїнської історико-краєзнавчої експедиції «Краса і біль України»; пошуково-дослідницькі роботи Всеукраїнської історико-краєзнавчої експедиції «Історія міст і сіл України» [1, арк. 10].

Як уже зазначалося, у шкільному музеї активно працює гурток «Краєзнавців-Трибушан» (керівник – Мар’яна Миколаївна Матчук). Сьогодні в гуртку задіяні 22 учні з 9 класу. Завдяки активній гуртковій роботі у школярів формується національна свідомість, прищеплюється любов до рідного краю та повага до видатних постатей минулого України. В рамках урочної та позакласної гурткової роботи систематично проводяться пізнавальні екскурсії на тему: «Пізнаємо свій рідний край». В ній беруть участь учні 5–7 класів. Відає екскурсійною роботою керівник шкільного музею Анатолій Мефодійович Лайтер.

Зібраний матеріал шкільного музею складає фонди музею і обліковується в інвентарній книзі, скріпленій печаткою і завірений директором школи. Фонди музею поділяються на основні (оригінальні пам’ятки історії, культури та природи) і допоміжні (схеми, діаграми, макети). Шкільний музей працює згідно з планом роботи, який складається радою музею на рік. Працівники ведуть книгу обліку відвідувачів і проведених екскурсій, масових заходів, навчальних занять, прийому та видачі експонатів, книгу відгуків про музей, інвентарну книгу. Записи якісні, повністю характеризують кожен експонат, зроблена шифровка, маркування експонатів.

Отже, шкільний музей Діловецької ЗОШ І–ІІІ ступенів № 1 Рахівської міської територіальної громади Рахівського району Закарпатської обл. є важливим осередком патріотичного виховання юних патріотів України, свідомих українців, людей, які бережуть та прославляють славне минуле нашої держави. Шкільний музей робить значний внесок у зацікавлення учнів до вивчення історії взагалі, та історії рідного краю, зокрема. Виховує толерантність, повагу,

відчуття приналежності до героїчної нації, вміння збирати та аналізувати матеріал; дає можливість проявляти творчі здібності учнів під час участі у різноманітних заходах і конкурсах.

Список використаних джерел

1. Поточний архів шкільного музею Діловецької ЗОШ I–III ступенів № 1. Од. зб. 5. Фотоальбом «Діловецька загальноосвітня школа I–III ступенів. Історико-краєзнавчий музей “Трибушани”». 2015 р. 10 арк.
2. Поточний архів шкільного музею Діловецької ЗОШ I–III ступенів № 1. Од. зб. 6. Зошит-альбом поезій випускників Діловецької ЗОШ I–III ступенів. Б. д. 14 арк.
3. Ткач М. Село в Центрі Європи. Рахів, 2002. 41 с.

Паска В. А.

ВИХОВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ ТА ПАТРІОТИЗМУ МОЛОДІ ЗАСОБАМИ МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ (НА ПРИКЛАДІ МУЗЕЮ ІСТОРІЇ СЕЛА САДЖАВКА)

Розкрито зміст, форми і методи виховної роботи засобами музейної педагогіки у Саджавському ліцеї Коломийської ОТГ. Висвітлено діяльність музею історії села Саджавка з виховання національної свідомості та патріотизму здобувачів освіти.

Ключові слова: музейна педагогіка, с. Саджавка, краєзнавчий музей, національна свідомість.

Важливим засобом виховання національної свідомості та патріотизму учнівської молоді є позакласна краєзнавча робота, зокрема її складовою є музейна педагогіка. Практика свідчить, що музеї закладів освіти стають центрами усієї краєзнавчої роботи, проводять результативну освітньо-пізнавальну, пошуково-дослідницьку та суспільно корисну діяльність. Вони якнайповніше забезпечують використання першоджерел для навчання і виховання здобувачів освіти. «Жоден підручник чи посібник не дасть школярам того багатого історичного матеріалу, про який зможуть розповісти музейні експонати», – підкреслює науковець Я. Треф'як [3, с. 58]. Різні аспекти сучасної музейної педагогіки знайшли відображення у працях таких дослідників, як М. Вовк, І. Довжук, О. Караманов,

М. Косило, Ф. Левітас, Т. Лисенко, С. Михайличенко, В. Молодиченко, С. Пивоваров, Р. Силко, М. Юхневич та ін. [2, с. 58].

Музей історії села Саджавка гостинно відкрив свої двері для відвідувачів 11 травня 2003 р. Метою його діяльності стало залучення школярів до вивчення та збереження історико-культурної спадщини рідного краю, формування національної свідомості і гордості, любові до рідної землі засобами історичного краєзнавства. Експозиція музею складається з восьми основних розділів, які охоплюють усі періоди історичного минулого від сивої давнини до сьогодення. У музеї зберігаються археологічні знахідки, виявлені на території села – кам'яні рубила, сокири доби неоліту. Тут представлені вироби народних майстрів на умільців, стародавній одяг селян, посуд, знаряддя праці, побутові речі, залишки зброї періоду Першої і Другої світових воєн.

Майже 20 років у школі проводить діяльність краєзнавчий гурток «Дивокрай», при якому діють секції екскурсиводів, реставраторів, кореспондентів, літописців. Історичні документи і свідчення очевидців, записані юними краєзнавцями, містить музейна Книга пам'яті про полеглих на фронтах Другої світової війни, Мартиролог воїнів УПА, Літопис народного горя про репресовані родини, альбоми родоводів, а також матеріали про громадсько-культурну діяльність родини Бобикевичів у с. Саджавці та перебування тут у різні періоди відомих українців – Ольги Кобилянської, Петра Франка, Юрія Шкрумеляка, Олени Кисілевської, Юрія Тютюнника. У 2011 р. музей історії села Саджавка став переможцем огляду музеїв при навчальних закладах освіти Івано-Франківської області. У 2017 р. йому присвоєно звання «Зразковий музей» при навчальному закладі системи Міністерства освіти і науки України.

Надзвичайно цінними для національного виховання молоді є матеріали про відомих саджавчан-патріотів та про громадсько-культурну діяльність вихідців із с. Саджавки в діаспорі.

У музеї зібрано фото- та писемні документи про життя талановитого молодого науковця і письменника із с. Саджавки Івана Давидяка (1906–1941), який став жертвою сталінських репресій. Він закінчив Краківський університет і здобув звання магістра філософсько-історичних наук. До арешту встиг написати близько десятка книг, готував до захисту докторську дисертацію. Заарештований і знищений радянським режимом за свою книгу «Сила чи розум», видану у м. Львові в 1939 р. У цьому творі автор на

основі реальних фактів писав, що в СРСР проводились масові вбивства народу.

Відвідувачі музею історії села Саджавка завжди з хвилюванням знайомляться з розділом експозиції «Зродились ми великої години». Тут є багато письмових, речових та фотодокументів про учасників визвольних змагань на території села, зокрема про діяльність сотні УПА ім. М. Колодзінського під керівництвом «Спартана» (Михайла Москалюка). Всього понад 140 жителів с. Саджавки брали участь у жорстоких визвольних змаганнях середини ХХ ст. Матеріали музею розповідають про легендарного саджавського повстанця Василя Пеньківського (1920–1947) – псевдо «Сич», «Буря». З 1944 р. він був бійцем куренів «Смертоносці» і «Карпатський» УПА, а з 1947 р. – провідником Ланчинського районного проводу ОУН. Загинув у сутичці з чекістами в урочищі Березина поблизу с. Саджавки. Невдовзі у селі зазвучала народна пісня «У Саджавці, в Березині» про цю героїчну постать.

Найціннішим експонатом з історії визвольного руху є обгоріла книга П. Куліша «Чорна Рада», яку приніс до музею старожил села Михайло Андрійчук. Ця книга – німий свідок трагедії, що сталася весною 1947 р. біля Саджавки. Тут, високо під вершиною гори Діл, за Прутом, був повстанський бункер. Дев'ять саджавських повстанців були несподівано оточені підрозділами НКВС і загинули, обороняючись. Але спочатку знищили книги та документи, щоб не дістались ворогові. Пізніше односельці прийшли на місце трагедії і знайшли цю обгорілу книгу.

Героїчну справу учасників визвольних змагань продовжили ті саджавчани, які не побоялися виступити проти тоталітарного режиму у 1950–1980-х рр. Серед них був Володимир Андрушко – дисидент, політик, літератор (1929–2012). З молодих років він належав до юнацької сітки ОУН. У 1952 р. вивісив жовто-блакитний прапор на Чернівецькому університеті, в якому тоді навчався. Більше 10 років перебував у радянських концтаборах за націоналістичну агітацію. У період «перебудови» активно включився у національно-визвольний рух, був головою Української республіканської партії на Буковині. Написав книги «Здобудеш Українську державу...», «Кривавий засів», «Не цілуйся з перевертнем».

Окрема музейна експозиція розповідає про тернистий життєвий шлях відомого громадського діяча в діаспорі, патріота і мецената Михайла Сербенюка (1923–2015). Після Другої світової війни він був

активним організатором «Союзу Українців» у Великій Британії, «Спілки української молоді», «Братства дивізійників», філії «Антибільшовицького блоку народів». З 1954 р. переїхав на проживання до Канади. Тут у місті Торонто організував і очолив Гуцульське товариство ім. Юрія Переможця. Після утворення Українського світового об'єднання гуцулів був обраний заступником його голови. У роки незалежності декілька разів відвідував рідне село, подарував для Саджавської сільської бібліотеки більше пів тисячі книг та журналів із власної книгозбірні, комп'ютерну техніку для місцевої школи, став одним з ініціаторів та спонсорів побудови греко-католицьких церков у с. Саджавці й м. Надвірній [4, с. 99–100].

Краєзнавець і меценат Василь Лащук (1898–1969) був учасником визвольних змагань 1918–1920 рр. У міжвоєнний період – активіст культурно-освітніх товариств у с. Саджавці. У 1926 р. з ініціативи В. Лащука в селі було висипано символічну могилу січовим стрільцям, яка зберігається до наших днів. Зібрав і передав до музею «Гуцульщина» (нині – Національний музей народного мистецтва Гуцульщини та Покуття імені Й. Кобринського) в м. Коломиї велику кількість пам'яток старовини, рятуючи їх від знищення. З 1948 р. проживав у місті Вегревіль у провінції Альберта (Канада). Тут був невтомним збирачем українських книжок у середовищі українських поселенців. Йому вдалося врятувати від знищення багато цінних видань. Свій скарб – понад тисячу книг – він пожертвував осередкові Наукового Товариства ім. Шевченка в Альберті з умовою передати їх для користування українським студентам трьох канадських університетів – у м. Едмонтоні, м. Ванкувері та м. Калгарі. Канадська преса назвала цей вчинок В. Лащука «княжим даром» [1].

В останні роки експозиція музею поповнилася експонатами, які передали учасники Революції Гідності та російсько-української війни. Юні краєзнавці взяли участь в обласній національно-патріотичній акції «Герої не вмирають». Вони зібрали матеріали і створили нарис-портрет про діяльність волонтера, медика-стоматолога із с. Саджавки Миколи Андрійчука. Як учасник волонтерського проекту «Тризуб Дентал» він десятки разів виїжджав у зону АТО лікувати захисників Добровольчого українського корпусу «Правий сектор». Був нагороджений орденом «Бойовий волонтер України», медалями «За гідність та патріотизм», «Сильному духом», «Знання, душу, серце – людям», «За жертвність і любов до України».

Краєзнавчий музей у с. Саджавці – це жива історія рідного краю. Його експонати – красномовні свідки героїчних сторінок життя багатьох поколінь саджавчан. Музей став важливою складовою у формуванні громадянської активності, вихованні патріотизму молоді, поваги до історичного минулого українського народу.

Список використаних джерел

1. Едмонтон, Алберта. Василь Лащук (23 серпня 1898 – 5 травня 1969). *Українські вісті*. 1970. № 1. С. 4–5.
2. Музейна педагогіка – проблеми, сьогодення, перспективи. Матеріали П'ятої науково-практичної конференції (28–29 вересня 2017 р.) Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник. К. : Талком, 2017. 132 с.
3. Треф'як Я. Позакласна краєзнавча робота як один із засобів національного виховання дітей та учнівської молоді. *Краєзнавець Прикарпаття*. 2013. № 22. С. 58–59.
4. Христан Г. Вірність своїй землі. *Страгора. Книга про Надвірнянщину* / Гол. ред. Чир Н. Львів: Світло й тінь, 1994. 152 с.

Срайчук Ю. В.

РОЛЬ МУЗЕЙНИХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ В НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОМУ ВИХОВАННІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

У статті розкрито напрями роботи музейних закладів краю у національно-патріотичному вихованні учнівської молоді. Наголошується, що музей у своїй практичній діяльності поряд із школою відіграє надзвичайно важливе значення – формує й сприяє вихованню серед підростаючого покоління справжніх патріотів України.

Ключові слова: музей, заклад освіти, національно-патріотичне виховання, екскурсія, майстер-клас, тематико-експозиційна робота.

Національно-патріотичне виховання є складовою загального виховного процесу підростаючого покоління. Ідеалом виховання виступає різнобічно та гармонійно розвинений національно свідомий, високоосвічений, життєво компетентний громадянин, здатний до саморозвитку та самовдосконалення.

Без любові до Батьківщини, готовності примножувати її багатства, оберігати честь і славу, а за необхідності – віддати життя за

її свободу і незалежність, людина не може бути громадянином. Давні мудреці говорили: «Оглядаючись в минуле – зніми капелюха, заглядаючи в майбутнє – засукай рукава».

Сьогодні в умовах окупації Російською Федерацією Криму й неоголошеної, брудної війни на Донбасі, питання національно-патріотичного виховання молоді набуло в нашій державі особливої актуальності. Певна ніша у навчально-виховному процесі належить музеям історичного, етнографічного, літературно-мистецького спрямування, як державним, так й створеним при освітніх закладах.

Перше знайомство з музеєм, звичайно, починається з екскурсії. Шляхом проведення екскурсій, як загально-оглядових, так і тематичних, виставок, круглих столів із залученням учнівської та студентської молоді, ігор, брейн-рингів, історичних вікторин, конкурсів плакатів, малюнків, приурочених як окремим постатям української історії в цілому, так й на регіональному – краєзнавчому рівні, митцям культури, музики, мистецтва, їх ювілеям й історичним подіям відбувається глибше пізнання молоддю своєї історії й причетність усвідомлення молоддю себе українцями.

Державна національна доктрина визначила, що метою національно-патріотичного виховання є виховання молодої людини – патріота України готового самовіддано розбудовувати її як суверенну, демократичну, правову і соціальну державу, виявляти національну гідність, знати і цивілізовано відстоювати свої громадянські права та виконувати обов'язки, сприяти громадянському миру і злагоді в суспільстві, бути конкурентоспроможним, успішно реалізовуватися в соціумі як громадянин, професіонал, носій української національної культури.

До провідних завдань у сфері музейництва належать: формування національної свідомості, любові до рідної землі, свого народу, бажання працювати на користь держави, готовність її захищати; забезпечення духовної єдності поколінь, виховання поваги до батьків, жінки-матері, культури та історії свого народу; формування високої мовної культури, оволодіння українською мовою; прищеплення шанобливого ставлення до культури, звичаїв, традицій українців та представників інших націй, які живуть в Україні; виховання духовної культури особистості, створення умов для вибору нею своєї світоглядної позиції; утвердження принципів вселюдської моралі, правди, справедливості, патріотизму, доброти, працелюбності та моралі; формування творчої особистості, виховання цивілізованого

господаря; виховання поваги до Конституції, законодавства України, державної символіки; формування глибокого усвідомлення взаємозв'язку між ідеями свободи, правами людини та її громадянською відповідальністю.

Сучасне виховання повинне базуватися на системі цінностей, які через культуру, традиції, філософію, релігію вказують на вектор виховних зусиль, формують виховний ідеал.

Існують інші цінності життя, пов'язані з вихованням справжнього громадянина: вірність, піклування про дітей, піклування про батьків і старших у сім'ї, взаємодопомога і любов до батьків, культура праці, дотримання народних звичаїв і традицій, пам'ять про предків, гостинність. У цих питаннях вагоме місце належить музею. Саме дослідження родинного життя визначних постатей нашої історії (А. Шептицького, Р. Шухевича, С. Бандери та ін.) й популяризація їх ставлення до сім'ї, родини, спорту виховують у підростаючого покоління ті ж риси, без яких не може бути здорової людини, родини, а отже – й міцної держави.

Знання побуту українських родин шляхом його пізнання через проведення різноманітних майстер-класів (вишивання, лозоплетіння, виготовлення ляльок-мотанок, писанок, виробів з глини, соломи, тощо), які проводяться у музеях, не тільки виховують у молоді шанобливе ставлення до культури, звичаїв наших предків, любов до нашої історії, а й вчать самим виготовляти своїми руками певні вироби, чим зберігати й передавати своїм нащадкам ці народні надбання.

Ніщо не може бути кращим унаочненням з історії України, рідного краю, як музей. Саме вдало оформлена як хронологічно, так і композиційно музейна експозиція дає можливість поглибити свої знання, перенестися в часі й доторкнутися до речей, які є свідками тих чи інших історичних подій. Адже кожен музейний експонат має свою історію виготовлення, зберігання чи переховування (останнє стосується різнопланових листівок, книг, зброї періоду національно-визвольної боротьби). Ряд експонатів містить авторський автограф, якщо він дарований безпосередньо його автором – мистецький твір, авторська книга, якщо ж експонат переданий, подарований не автором, а зберігачем, переховувачем його, то знову ж таки – ця людина сама заслуговує на дослідження її долі, адже є зберігачем культурної історичної цінності, а часто було й так, що їй довелося зазнати переслідувань й навіть ув'язнень й тортур під час її

виявлення (листівки, книги, значки, зброя ОУН, УПА в радянські часи). Дуже часто такі люди знають автора твору, знайомі із визначними політичними й культурними діячами – творцями нашої історії.

Науковці музеїв влаштовують зустрічі з цікавими людьми (письменниками, художниками, режисерами кінофільмів, народними умільцями, як аматорами, так й заслуженими майстрами у своїй сфері діяльності). Такі зустрічі з учасниками національно-визвольних змагань – вояків УПА, воїнів АТО, ООС та ін. – викликають особливе зацікавлення у молоді, адже саме з уст очевидців, творців історії молодь має можливість почути нашу історію.

Цінними є записи спогадів на електронні носії – кіно-, фоно-, фотододокументи (диски, касети, відео), які зберігаються у фондах музеїв, даючи можливість почути голоси як визначних діячів нашої історії, так й маловідомих наших краян, які були свідками трагічних подій (війни, голодомору, поневіряння по Сибіру, зазнали допитів радянських каральних органів, мук й знущань у нацистських концтаборах, митців сьогодення).

Таким чином, музей зближує молоде покоління із старшим, допомагає осмислити й полюбити свою історію, яка не є просто шкільним предметом, а пережитком попередніх поколінь їхніх родичів, осмислити те, що історія України – це наша історія, що написана кров'ю українців і яку ціну заплачено нашими попередниками за мир.

Яскраві приклади героїзму наших батьків, братів, сестер, дідів і прадідів, про яких розповідають музейні світлини, картини художників, про які дізнаються під час екскурсій школярі, переглядів історичних документальних та художніх фільмів, спогади родичів, друзів, про тих, хто віддав своє життя за Україну, викликають у молоді гордість за свою державу та бажання бути схожими на них, виховують справжніх патріотів.

Такі форми музейної роботи, як брейн-ринги, історичні вікторини, конкурси надають вивченню історії принципу змагальності, що сприяє її кращому засвоєнню, поглибленню а отже сприяють національно-патріотичному вихованню молоді.

У ряді музеїв діють гуртки юних екскурсоводів, де діти вчаться проводити екскурсії, складати тематико-експозиційні плани. Музей надає допомогу учням у написанні учнівських проєктів, конкурсних робіт, рефератів тощо.

Музей практикує таку форму роботи з молоддю як гутірки, де про історичні події говорять сидячи за власноруч приготовленим кулішем, слухаючи живу музику, дискутуючи. Науково-практичні конференції також відбуваються із залученням студентської та учнівської молоді, яка виявила бажання й зацікавлення у обговоренні конкретної теми винесеної на науковий форум. Шкільні музеї теж практикують самостійне – внутрішньошкільне проведення конференцій.

У ряді музеїв практикується проведення пересувних, банерних виставок, проведення інтерактивних ігор – гра «УПА – відповідь нескореного народу», уроків історії, презентації книг воїнів АТО, письменників, поетів, діячів літератури, музики, майстрів різноманітних видів мистецтв (кераміки, скульптури, різноманітних прикрас, вишивки, тощо).

Музеї організовують велопробіги, чим не тільки вшановують певну історичну подію чи постать а й популяризують здоровий спосіб життя серед молоді. Адже патріот України повинен не тільки любити свою державу, її історію, звичаї традиції а й бути здоровим.

Ряд музеїв налагоджують зв'язки й тісно співпрацюють із громадськими організаціями, установами (кафедрами вишів, зокрема кафедрою історії України і методики викладання історії Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, Центром національно-патріотичного виховання молоді та ін.).

Результатом патріотичного виховання має бути сформованість почуття патріотизму, яке означає прояв особистістю любові до свого народу, поваги до українських традицій, відчуття своєї належності до України, усвідомлення спільності власної долі з долею Батьківщини й готовність стати на її захист, у чому музей відіграє поряд із школою надзвичайно важливе значення – формує й сприяє вихованню справжніх патріотів.

КРАЄЗНАВСТВО ЯК ДІЙОВИЙ ЗАСІБ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Бровко Н. Д.

ІСТОРІЯ ТА СЬОГОДЕННЯ КЛУБУ ЮНИХ АРХЕОЛОГІВ «ЗЕМЛЯНИ» (З ДОСВІДУ РОБОТИ)

У статті розглянуто 36-тилітню історію Полтавського клубу юних археологів «Земляни». Звернуто увагу на значення колективного виховання для дітей, збереження традицій попередніх поколінь, формування патріотичної свідомості молоді.

Ключові слова: юні археологи, клуб «Земляни», співдружність з науковцями, Шишацький могильник, колективне виховання, традиції поколінь.

На сьогодні одним з пріоритетних напрямів діяльності держави та суспільства є національно-патріотичне виховання учнівської молоді. Таке виховання сприяє розвитку громадянина як високоморальної особистості, що плекає українські традиції, духовні цінності, володіє відповідними знаннями, вміннями та навичками, здатна реалізувати свій потенціал в умовах сучасного суспільства, сповідує європейські цінності, готова до виконання обов'язку із захисту незалежності та територіальної цілісності України. Отож, формування в учнівської молоді патріотичної свідомості через дослідження і знання своєї Малої Батьківщини, ймовірно, може стати тим ідеологічним фундаментом, дуже потрібним сьогодні для незалежної України [6].

У 1980-ті рр. шкільні програми не передбачали вивчення археології в закладах загальної середньої освіти, а цікавість до схованих скарбів, таємниць зниклих цивілізацій, давніх письмових знаків і т. ін. у підлітків була надзвичайно велика. Тому й виникла в нас ідея започаткувати на станції юних туристів гуртки юних археологів. Згодом гуртки об'єдналися в клуб юних археологів «Земляни». Цікаві заняття, участь у археологічних розвідках, експедиціях, спільні зі спелеологами дослідження печер Івано-Франківщини, Тернопільщини та Криму сприяли популярності Клубу. Старші вихованці приводили своїх молодших сестер і братів, друзів, а згодом і своїх власних дітей.

Одне з найважливіших завдань Клубу – формування дитячого колективу, об'єднаного спільною ідеєю. З часом вихованці дорослішали, закінчували школу, навчалися далі, але Клуб не полишали. Постало завдання – спільними заходами сприяти створенню співдружності однодумців, в якій вихованці могли б розкрити свої індивідуальні здібності з максимальною ефективністю.

Саме тут формується особистість через єдиний виховний колектив із загальними вимогами до старших і молодших. Творчий підхід до процесу виховання забезпечується переконанням, привчанням, повагою, довірою, схваленням, співдружністю в колективі, роботою з рідними вихованців, а також колективною організаторською діяльністю, колективними творчими справами, творчими іграми, святами [3; 4].

Проблема егоїзму людини пов'язана з розвитком бізнесу, який спирається на індивідуальність. Що можна цьому протиставити? Тільки колективне виховання, вміння відчувати іншу людину, співвідносити свої дії та вчинки з потребами інших людей. Таку проблему вже більше 36 років вирішують у клубі юних археологів «Земляни». Деякі з вихованців минулих років навчаються у закладах вищої освіти або вже давно працюють, дехто з юнаків служить за контрактом у Збройних силах України, але вони завжди знаходять час зайти в гості чи допомогти в археологічній експедиції.

Для багатьох вихованців саме експедиції стали справжньою школою життя. Об'єднані спільною справою, вони намагаються більше часу проводити разом. Зокрема, разом готують їжу, святкують, працюють. Молодшим є чого повчитися у старших, які накопичили досвід попередніх вихованців більш ніж 35-тилітньої праці.

На нашу думку, саме колективні творчі та організаторські справи, свята, походи, розвідки, експедиції на сьогодні є найоптимальнішим способом організації дітей. Воно повинно бути наповнене найкращими його барвами: працею, грою, дружбою, творчістю, мрією, радістю. Намагаючись впроваджувати в колективі ідею «завтрашньої радості», вихованці Клубу завжди в очікуванні чогось приємного, чи то екскурсії, чи походу, археологічної розвідки або експедиції, але найбільше – зустрічей в колі друзів [1, с. 19].

18 років поспіль вихованці Клубу були беззмінними учасниками Лівобережної скіфської експедиції Полтавського національного педагогічного університету ім. В.Г. Короленка під керівництвом

Гавриша Петра Якимовича. Вони брали участь у дослідженні Книшівського городища у Гадяцькому районі, поселень Саранчівка і Довжик у Зіньківському районі, Більського городища у Котелевському районі на Полтавщині [2, с. 124]. Разом з вченими Інституту Археології АН СРСР працювали на розкопках римської цитаделі в с. Ілліч Темрюкського району Краснодарського краю (Російська Федерація).

З 2007 р. юні археологи працюють у складі польової експедиції Інституту керамології – відділення Інституту народознавства НАН України під керівництвом кандидата історичних наук А.В. Гейка. Протягом цих років вихованці Клубу брали участь у дослідженні кургану скіфського часу поблизу с. Шевченки Полтавського району, поселення черняхівської культури Сердюки-1, могильника черняхівської культури поблизу смт Шишаки Шишацького району Полтавської обл.

Археологічні експедиції є справжньою школою життя для дітей і в той же час це найбільш цікава форма їх залучення до вивчення рідного краю. Окрім того, у них виховується працелюбність, охайність, а головне – вміння відчувати іншу людину, співвідносити свої дії та вчинки з потребами інших людей.

У 1991 р. у Полтавському обласному центрі туризму і краєзнавства учнівської молоді було створено наукове товариство учнів, основу якого склали вихованці клубу юних археологів «Земляни». Досить часто вони були переможцями обласних і Всеукраїнських етапів конкурсу учнівських науково-дослідницьких робіт МАН України. Це Марина Дараган, сьогодні вже кандидат історичних наук, науковий співробітник Інституту археології НАН України, Олексій Шарбенко, Костянтин Тригубов, Марина Ракович, Олексій Кривошей, Тетяна Педченко, Юлія Рябуха. Показово, що Юлія Анатоліївна сьогодні працює керівником гуртків «Археологічне краєзнавство» КЗ «ПОЦНПВТКУМПОР».

За час діяльності Клубу в ньому пройшла археологічний вишкіл величезна кількість дітей та учнівської молоді. Ці роки сприяли їх становленню, як свідомих громадян, вихованих на прикладах поваги до історичного минулого та один до одного. Сьогодні, хоч і в складних умовах пандемії, клуб юних археологів успішно продовжує свою багатогранну діяльність, що має важливе патріотично-виховне значення.

Список використаних джерел

1. Бровко Н. Д. Клуб юних археологів «Земляни. Полтава, 2014. 34 с.
2. Гавриш П. Я., Копил В. В. Загадка стародавнього Гелона. Полтава: Дивосвіт, 2010. 212 с.
3. Иванов И. П. Энциклопедия коллективных творческих дел. М.: Педагогика, 1989. 208 с.
4. Иванов И. П. Коллективное творческое воспитание. *Семья и школа*. 1989. № 8. С. 23–25.
5. Педагогічний форум «Гуманистические идеи педагогики Игоря Петровича Иванова в современном образовании». *Карминские чтения – 2013. Материалы Международной научно-практической конференции «Философия, психология и педагогика развития социальной активности и творчества личности»*. Санкт-Петербург, 5-7 ноября 2013 г. (посв. 90-летию И. П. Иванова). СПб: Айсинг, 2013. 360 с.
6. Указ Президента України від 18.05.2019 № 286/2019 «Про Стратегію національно-патріотичного виховання».

Дрогобицький І. І.

ЗБРОЙНИЙ ВИМІР РЕГІОНАЛЬНОГО МИНУЛОГО: сс. КУРИПІВ, БЛЮДНИКИ ТА ТЕМИРІВЦІ У ВИРІ ПОДІЙ ЛІТА – ОСЕНІ 1943 р.

У матеріалі зроблено наголос на розкритті причинно-наслідкових аспектів військових проявів національного суспільно-політичного життя у вказаному хронологічному періоді. Узагальнено представлено їхній вплив на окремі події збройного характеру у означеній місцевості. Окреслено окремі шляхи здійснення краєзнавчих досліджень із згаданої проблематики в майбутньому.

Ключові слова: національно-визвольний рух, партизанський рух, Організація українських націоналістів, Українська народна самооборона, Українська повстанська армія.

Однією із визначальних цілей, що її намагалися зреалізувати представники керівництва Організації українських націоналістів (бандерівців) (далі – ОУН (б)) у часі нацистсько-радянської війни (1941–1945 рр.) була організація національних збройних сил. Створення та розбудова власного війська розглядалися як запорука реалізації основного завдання – здобуття державного суверенітету у формі Української самостійної соборної держави (далі – УССД).

Після розколу ОУН (лютий 1940 р.) та проголошення ОУН (б) (квітень 1941 р.) процес військового будівництва ілюструвався формуванням Дружин українських націоналістів (далі – ДУН) та спробами розгорнути повномасштабну роботу із створення Української Національної Революційної Армії (далі – УНРА) після проголошення Акту відновлення Української Державності (30 червня 1941 р.).

Дії означеного характеру зумовили наростаюче протистояння між націоналістами та гітлерівською окупаційною владою. Остання у цих проявах вбачала загрозу для реалізації свого бачення майбутнього загарбаних українських земель. Шляхом арештів, репресій та терору упродовж кінця літа – осені 1941 р. нацисти змусили ОУН (б) вдаватися до видозмін тактики боротьби за УССД. Водночас відбувалася трансформація ідеї формування національних збройних сил.

Яскравим прикладом цього процесу стало постання Української повстанської армії (далі – УПА) на Волині (злам 1942–1943 рр.). У межах Галичини утворення збройних структур під керівництвом ОУН (б) розпочалося під впливом чинників, що були схожими із тими, які обумовили цей процес на північно-західних українських землях у складі райхскомісаріату. Відзначимо, що згадані у темі матеріалу населені пункти стали місцем безпосереднього розгортання подій окресленої сфери.

14 липня 1943 р. у межі Станиславівської округи тодішнього дистрикту Генерального губернаторства увійшло Сумське партизанське з'єднання під проводом С. А. Ковпака. Про особливості просування означеною територією є згадки у спогадах [6, с. 65–67]. Офіційна мета радянських партизанів полягала у створенні партизанських загонів з використанням місцевого людського ресурсу та проведенні диверсій на залізничних шляхах та нафтопромислах [2, с. 30].

Поява «большевицької банди (...) Ковпака» зумовила відповідні дії зі сторони як центрального так і регіонального керівництва ОУН (б) [3, с. 392]. Окрім іншого розпочалася реалізація курсу на створення збройних підрозділів. Членом Центрального проводу (далі – ЦП) та керівником ОУН (б) у межах дистрикту Михайлом Степаняком («Сергій») констатувалося, що влітку 1943 р. із ініціативи Романа Шухевича (на той час – військовий референт

ЦП ОУН (б)) розпочалося створення в Галичині Української народної самооборони (далі – УНС) [7, с. 395].

Відповідальним за організацію УНС став Олександр Луцький «Беркут». Згодом ним констатовалося: «У той час (після одержання відповідного розпорядження з боку Р. Шухевича. – *І. Д.*) (...) я (...) зустрівся з керівниками Станіславського обласного Проводу ОУН – «Робертом» (Ярослав Мельник. – *І. Д.*), Стрийського обласного Проводу ОУН – «Шпаком» (Зиновій Благий. – *І. Д.*) і Тернопільського обласного Проводу ОУН – «Нестором» (Іван Шанайда. – *І. Д.*), територія яких повинна була стати базою для створення УНС. (...) я дав контрольні цифри – до кінця липня провести мобілізацію членів ОУН, здатних служити в УНС (...) Формування УНС в Карпатах мною було закінчено, приблизно, до 15 серпня 1943 р.» [5, с. 336].

Місцями розташування військових навчальних таборів УНС були віддалені території сучасних Надвірнянського, Рожнятівського та Долинського районів. Планувалося, що відділи УНС, після проходження відповідного вишколу, стануть кістяком для розгортання більших тактичних збройних одиниць у межах Галичини. О. Луцький стверджував, що «в грудні 1943 р. УНС було перетворено в УПА і у зв'язку з цим я був призначений командуючим УПА-ІІ або УПА-Захід» (далі – УПА-3) [4, с. 321].

Одним із пунктів маршруту сотні УНС «Сіроманці» у переміщенні після вишколу до визначеного терену діяльності (межі майбутньої ІІ-ї Подільської воєнної округи «Лисоня» (територія сучасної Рогатинщини та Тернопілля) стала місцевість означених у темі населених пунктів. Констатується, що «2 листопада (1943 р. – *І. Д.*) сотня, оминаючи місто Калуш, подалася на північ і заквартирувала на опустілому лігеншафті в с. Блюдники коло м. Галича» [8, с. 480].

У майбутньому (лютий 1944 р.) окремі із вказаних у темі сіл стали місцем розташування обласного збірного пункту новобранців до старшинської школи (далі – СШ) УПА-3 «Олені» [1, с. 24–26]. Учасником першого випуску цієї СШ був, зокрема, вихідець із с. Темирівці Зеновій Умриш «Партизан», «Юрко» (1921–1945 рр.). Мешканці згаданих населених пунктів брали безпосередню участь у збройній боротьбі УПА та підпіллі ОУН (б) до кінця 1940-х рр.

Означені події минувшини засвідчують багатогранність та наповненість історії місцевої минувшини. Водночас доводиться

констатувати недостатнє розпрацювання її проблем на належному науковому рівні. Цим обумовлюється доречність розгортання дослідницької праці, спрямованої на правдиве, глибоке та усестороннє представлення процесу національно-визвольної боротьби у регіоні.

Одним із можливих способів здійснення таких завдань є започаткування і розвиток відповідної дослідницької програми у рамках діяльності пластової оселі «Галицьке Опілля» (далі – ОГО) Івано-Франківської округи Національної скаутської організації України «Пласт». У перспективі функціонування цього навчально-рекреаційного осередку планується створення тематичних експозицій, присвячених героїці національно-визвольних змагань середини ХХ ст.

Крім пошуково-дослідницької праці, стараннями окремих осіб, зацікавлених у відновленні та реновації ОГО, на її базі проводилася низка заходів, спрямованих на національно-патріотичне виховання підростаючого покоління. Як приклад можна згадати приурочене до 90-ліття утворення ОУН та 75-ліття постановня УПА-3 «Свято Весни “Сміливо Мрій”» Івано-Франківської округи Пласту-НСОУ. У рамках програми цього заходу, який відбувся 17–19 травня 2019 р. у с. Курипів, окрім іншого, було зреалізовано тереновий змаг «Звіт із терену», конкурс знань «Спомин про Чорний Ліс» та цикл тематичних бесід, базованих на героїці повстанської боротьби у регіоні.

Вважаємо за необхідне наголосити на доречності реалізації означеного напрямку діяльності в умовах вітчизняної дійсності, що характеризується трагічними подіями, пов'язаними з російсько-українською війною. При цьому матеріал краєзнавчого характеру розглядається як один з основних блоків організації належного формування національної свідомості молоді.

Список використаних джерел

1. Гарасимів І., «Палій», рой. З юнацьких мрій – у ряди УПА (Спогади ройового УПА). *Літопис УПА. Основна серія*. Торонто – Львів: Вид-во «Літопис УПА», Спільне українсько-канадське підприємство «Літопис УПА», 1999. Т. 29. Під ред.: І. Тимочко-Камінської та С. Голяша. 321 с.

2. Ковпак Сидір Артемович. *Нем'ятий В. М., Замлинський В. О., Денисенко П. І., Григорович Д. П. Подвигом уславлені. Герої Радянського Союзу – партизани і підпільники України в роки Великої Вітчизняної війни*. К.: Ін-т

історії партії при ЦК компартії України, вид-во політичної літератури України, 1978. С. 25–32.

3. «Колос» (Касьян Брикайло). Хроніка сотні «Буйні» (1948 р.). *Літопис УПА. Нова серія*. К. – Торонто: НАН України, Ін-т української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, вид-во «Літопис УПА», Державний комітет архівів України, ЦДАГО України, ГДА СБУ, 2012. Т. 20. Воєнна Округа УПА «Лисоня». Документи і матеріали. 1943–1952. С. 391–441.

4. Протокол допиту Боднара Антона Андрійовича від 29 червня 1945 р. *Літопис УПА. Нова серія*. К. – Торонто: НАН України, Ін-т української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, вид-во «Літопис УПА», Державний комітет архівів України, ЦДАГО України, ГДА СБУ, 2007. Т. 9. Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: протоколи допитів заарештованих радянськими органами державної безпеки керівників ОУН і УПА. 1944–1945. С. 319–322.

5. Протокол допиту Луцького Олександра Андрійовича від 1–2 серпня 1945 р. *Літопис УПА. Нова серія*. К. – Торонто: НАН України, Ін-т української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, вид-во «Літопис УПА», Державний комітет архівів України, ЦДАГО України, ГДА СБУ, 2007. Т. 9. Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: протоколи допитів заарештованих радянськими органами державної безпеки керівників ОУН і УПА. 1944–1945. С. 333–348.

6. Руднев С. В. Легендарный рейд. Дневник о Карпатском рейде. Письма. Ужгород: Издательство «Карпаты», 1967. 199 с.

7. Характеристика чільного діяча ОУН М. Степаняка на головного командира УПА Р. Шухевича. *Літопис УПА. Нова серія*. К. – Торонто: НАН України, Ін-т української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, вид-во «Літопис УПА», Державний комітет архівів України, ЦДАГО України, ГДА СБУ, 2007. Т. 10. Життя і боротьба «Тараса Чупринки» (1907–1950). Документи і матеріали. С. 392–396.

8. Хроніка сотні «Сіроманців» (грудень 1947 р.). *Літопис УПА. Нова серія*. К. – Торонто: НАН України, Ін-т української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, вид-во «Літопис УПА», Державний комітет архівів України, ЦДАГО України, ГДА СБУ, 2008. Т. 12. Воєнна Округа УПА «Буг» 1943–1952. Документи і матеріали. Кн. I. С. 475–510.

Йосифів І. Д.

РОЛЬ ІСТОРИЧНОГО КРАЄЗНАВСТВА У ФОРМУВАННІ ЖИТТЄВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ (З ДОСВІДУ РОБОТИ ГУРТКА «ІСТОРИЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО»)

У статті наголошується, що використання краєзнавчого матеріалу дає можливість вчителю всебічно розвивати особистість учня, виховувати свідомого громадянина, патріота рідного краю, прищеплювати любов до малої батьківщини, сприяти розвитку допитливості, спостережливості, креативності учнів. Для розвитку активності та формування громадянської компетентності був розроблений і успішно реалізований туристичний похід «Пам'ятними місцями села Вікторів».

Ключові слова: *краєзнавство, екскурсія, патріотичне виховання, компетентність, краєзнавча робота.*

Говорячи про місце і роль історичного краєзнавства у розбудові національної держави, відродженні духовності, історичної пам'яті, формуванні у громадян і передусім у молоді любові до рідного краю, патріотизму, поваги до людини, відповідальності за збереження історико-культурної спадщини, патріарх вітчизняного краєзнавства, академік П.Т. Тронько зазначив: «Нема потреби доводити, що високі поняття «Батьківщина», «національна гідність» починаються саме із знання рідного краю, історії села чи міста, вулиці, домівки, де людина народилася й виросла, де пройшло її дитинство».

Вважаємо, що саме гурток «Історичне краєзнавство», що працює на базі Вікторівського ліцею Галицької міської ради Івано-Франківського району Івано-Франківської обл. з 2019 р., сьогодні, як ніколи, став важливою і невід'ємною складовою освітнього процесу, сприяє розвитку творчого пошуку, формує у дитячих душах духовність, культуру, гордість за рідний край, його людей.

Тому педагогічним кредо нашої діяльності є шанобливе, бережливе ставлення до своїх витоків, виховання в учнів любові до рідного краю, своєї родини, села. А любов ця приходиться через клопітку і наполегливу працю педагога. Важливим є не лише надання дітям інформації про минуле свого краю, а й безпосередня їх участь у збиранні і обробці краєзнавчого матеріалу. Завдяки вивченню, використанню місцевого історичного матеріалу учні мають змогу

вийти за межі підручника, відчуті історичні події, осмислити історичні процеси, «доторкнутися» до історії.

Робота історико-краєнавчого гуртка здійснюється за двома напрямками: теоретичним (бесіди, лекції, доповіді, конференції, вікторини, самостійна робота); практичним (екскурсії, походи, експедиції).

Одним із найважливіших завдань гуртка є збирання місцевих краєзнавчих матеріалів та дослідження про учасників визвольних змагань ХХ – ХХІ ст. для подальшого використання їх у навчально-виховній роботі в школі та написанні і оформленні краєзнавчо-дослідницьких робіт. Вихованці із захопленням збирають матеріали, відшуковують історичні документи, факти й відомості. Відомості, здобуті з розповідей і бесід з учасниками історичних подій, є цінними історичними джерелами.

Так, незабутніми були зустрічі з живими свідками історії – випускником нашої школи письменником, громадсько-культурним і політичним діячем Степаном Пушиком (1944–2018), який був депутатом Верховної Ради України і голосував за Декларацію про суверенітет і Акт про незалежність України. Ім'я С. Пушика увіковічене на панно у Верховній Раді України в числі 346 народних депутатів, які проголосили незалежність України; учасниками війни в Афганістані – Д. Саприкою, Я. Слав'яком В. Чорнієм; учасниками АТО/ООС – В. Барановичем, В. Глумом, А. Маликом, М. Ткачівським.

Гуртківці працювали над проєктом «Випускники школи – захисники України та підготували папку-портфолію, де зібрали матеріали про всіх односельців – учасників АТО/ООС. У коридорі школи оформлено куток «Захисники України – випускники школи», де зберігається подарований бійцями АТО/ООС прапор, що містить їхні підписи та побажання.

Для розвитку активності та формування громадянської компетентності був розроблений і успішно реалізований туристичний похід «Пам'ятними місцями села Вікторів», як засіб привернути увагу до проблеми малої історії, збереження пам'яток історії і культури, навчити цінувати історичні традиції свого народу.

Учасники гуртка є активними учасниками Всеукраїнських і обласних краєзнавчих експедицій, а саме: обласна історико-географічна експедиція «Історія міст і сіл України» (розроблені туристсько-краєзнавчі маршрути «Стежками рідного села» в 2019 р. і

«Пам'ятними місцями села Вікторів» в 2021 р.); Всеукраїнська краєзнавча експедиція учнівської молоді «Моя Батьківщина – Україна» (підготовлені проєкти «Вони загинули за Україну» в 2019 р. і «З історії просвітницької роботи села Вікторів. Вікторівські патріоти» в 2020 р.); Всеукраїнська краєзнавча акція учнівської молоді «Українська революція: 100 років надії і боротьби» (проєкт «Зродились ми великої години» в 2019 р., його лауреати нагороджені грамотою); Обласна історико-краєзнавча акція «Герої не вмирають» (проєкт «Випускники школи – герої війни» в 2020 р., III місце, школярі нагороджені грамотою).

Одна з найбільш доступних і ефективних форм – це екскурсія. Вона починається вже за порогом школи. Традиційними стали екскурсії до краєзнавчих музеїв. Сьогодні музей дає змогу побувати у давньому минулому, побачити здобутки наших предків. Тут зберігається все, що нам, українцям дороге, що є гордістю нашого народу. І це закономірно, адже не вартий майбутнього той народ, який не цінує свого майбутнього. В музеї інформація набуває наочності, активізує візуальне мислення, стає засобом спадкоємності і передачі досвіду.

З метою вивчення історії рідного краю учні школи побували на змістовних екскурсіях у музеї історії давнього Галича в с. Крилос Галицької територіальної громади Івано-Франківського району, музеї визвольних змагань Галицького району в м. Бурштин Бурштинської територіальної громади Івано-Франківського району, історико-меморіальному музеї імені Степана Бандери в с. Старий Угринів Новицької територіальної громади Калуського району Івано-Франківської обл., музеї Небесної Сотні м. Івано-Франківськ.

Стало доброю традицією у жовтні проводити екскурсії до пам'ятних місць пов'язаних з діяльністю ОУН і УПА під назвою «Йдемо дорогою патріотів!» Гуртківці здійснили екскурсійний маршрут пам'ятними місцями села Вікторів, зібраний матеріал оформили у вигляді путівника. У жовтні 2019 р. школярі Вікторівського ліцею здійснили сходження на гору Хом'як в Українських Карпатах на території Яремчанської територіальної громади Надвірнянського району Івано-Франківської обл.

10 листопада 2019 р. гуртківці закладу загальної середньої освіти стали активними учасниками відкриття пам'ятника борцям за волю України у с. Вікторів. Учні також брали участь у благоустрою території біля пам'ятника, а під час відкриття стояли у почесній варті.

Учениця школи Вероніка Солоджук підготувала матеріал для виступу на обласній учнівській конференції на тему «Ігор Коваль видатний дослідник історії Галича».

У майбутньому юні краєзнавці будуть працювати над проєктами «Славетні односельці», «Велика єдина шкільна ми родина» (до 150-ї річниці заснування школи).

Таким чином, використання краєзнавчого матеріалу дає можливість вчителю всебічно розвивати особистість учня, виховувати свідомого громадянина, патріота рідного краю, прищеплювати любов до малої батьківщини, сприяти розвитку допитливості, спостережливості, креативності учнів.

Список використаних джерел

1. Йосифів І. Національно-патріотичне виховання – складова національної безпеки України. *Галицьке слово*. 2018. 16 лютого. № 6. С. 10.
2. Йосифів І. Виховаймо українця. *Галицьке слово*. 2002. 11 січня. № 2. С. 3.
3. Кукол Н. М. Роль історичного краєзнавства у формуванні життєвих компетентностей учнівської молоді (з досвіду роботи гуртка «Історичне краєзнавство»). *Науково-методичний журнал «Історія та правознавство»*. 2019. № 10–12. С. 7–10.
4. Тронько П. Т. Краєзнавство України: здобутки і проблеми (до III з'їзду Всеукраїнської спілки краєзнавців). К.: Інститут історії України НАН України, 2003. 125 с.

Коляда І. Я., Камбалова Я. М. ІСТОРИЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО ЯК ДОСЛІДНИЦЬКА ГАЛУЗЬ, НАУКОВИЙ ТА ГРОМАДСЬКИЙ РУХ: СУЧАСНИЙ СТАН ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ

Здобуття Україною незалежності стало стимулом відродження історичної пам'яті народу. Небачено розширилися межі наукового пошуку й коло людей, причетних до вивчення і збереження багатовікових культурних традицій. На тлі загального посилення інтересу суспільства до витоків і джерел духовності з кожним роком примножується потенціал і урізноманітнюються функції краєзнавства, зростає його виховна роль. На рубежі тисячоліть, у період переоцінки цінностей і творення нових форм людського

співжиття виховний і об'єднуючий потенціал «малої історії» стає особливо вагомим.

Кожен, хто цікавиться минулим своєї країни, знаходить теми і сюжети для самостійного наукового пошуку у величезному часовому діапазоні – від часів трипільської культури до наших днів.

Для України краєзнавство завжди було не лише міцним фундаментом історичної пам'яті, а й формою самозахисту від ударів долі. Безпрецедентні гоніння царизму на українську культуру й мову загрожували українству національною смертю, і тільки самовіддані зусилля кількох поколінь краєзнавців підтримували в суспільстві інтерес до культури, мови, традицій українського народу. Обстоювати українські національні цінності і в імперській, і в радянській часи значило свідомо піддавати свою долю неабияким випробуванням.

На фоні загального посилення інтересу до власних витоків та багатовікових культурних традицій з кожним роком зростають потенціал та функції історичного краєзнавства, розширюється його роль в освітньому процесі. Саме історія рідного краю дає змогу людині, особливо молодій, усвідомити свою причетність до долі країни, власну відповідальність. Витоки патріотизму починаються там, де людина вперше усвідомила себе особистістю, зробила перші кроки на життєвому шляху.

В українській історичній та дидактичній науці склалися різні підходи до визначення змісту поняття «історичне краєзнавство». Зокрема, існує погляд на історичне краєзнавство як на допоміжну історичну дисципліну, як, наприклад, хронологія, метрологія, генеалогія, сфрагістика, геральдика, нумізматику та ін. Щоправда, такий підхід видається неправомірним, оскільки останні мають своїм предметом обмежене коло специфічних проблем, що досліджуються за допомогою спеціальних методів, тоді як історія краю вимагає комплексного вивчення.

Такі підходи мають своїм наслідком висновок: історичне краєзнавство поруч із джерелознавством, археологією, історіографією належить до основних історичних дисциплін. Замість терміну «історичне краєзнавство» вживається ще цілий ряд інших: «регіональна історія», «місцева історія», «крайова історія», «обласна історія», «локальна історія», «мала історія». Краєзнавство входить одночасно як у сферу науки, так і громадської діяльності. Притаманна йому комплексність і багатогранність утруднює його

розгляд у науковому вимірі. Проте, перевагою краєзнавства є можливість застосувати не лише його наукові основи, але й систему зв'язків із громадськістю, які воно забезпечує [2, с. 7].

Власне, термін «краєзнавство» з кінця ХІХ ст. досить часто трапляється в науковій і науково-популярній літературі. Фундаторами національного наукового краєзнавства виступили І. Франко та С. Рудницький. Плідна праця М. Драгоманова, М. Грушевського, Д. Багалія, Д. Яворницького та інших наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. сприяла розвитку краєзнавства як науки та усвідомленню її нерозривного зв'язку з освітньою галуззю.

Першим в Україні ще наприкінці ХІХ ст. обґрунтував поняття «краєзнавство» як окремої гуманітарної науки і виклав його суть, значення та місце в житті народу у статті «Галицьке краєзнавство» (1892 р.) І. Франко. Добре поставлена краєзнавча робота в школі, на думку І. Франка, «дає змогу докладно ознайомитись зі своїм краєм і усією Батьківщиною... Адже це перший ступінь, перша прикмета раціональної освіти – знати своє найближче оточення, знати минуле і сучасне свого народу і відчувати себе живим і свідомим членом живого, об'єднаного організму» [7, с. 91].

Першим погляд про те, що краєзнавство можна трактувати у вузькому і широкому розумінні цього значення, обґрунтував С. Рудницький. У першому випадку маємо так зване етнографічне, історичне, літературне тощо, а в другому – комплексне (синтетичне), або географічне краєзнавство, яке так чи інакше включає в себе всі інші його види [7, с. 93]. Значний внесок у становлення наукового осмислення краєзнавства належить освітянам, педагогам, які в 1920-ті рр. намагалися визначити предмет й завдання краєзнавства. Саме тоді з'являється термін «краєзнавство» («краеведение»), який замінив раніше розповсюджений «батьківщинознавство», «отечествоведение» [5, с. 31]

Серед сучасних учених найбільший вклад у розробку теорії національного краєзнавства внесли П. Тронько, І. Жупанський, Я. Водарський, О. Реєнт, А. Санцевич, Я. Верменич, Н. Ковальський, В. Замлинський, О. Діброва, М. Костиця, М. Крачило, В. Круль, М. Янко та ін. Так, сучасні українські вчені Я. Жупанський і В. Круль розглядають національне краєзнавство як цілісну систему, яка функціонує у світі тримірних моделей, утворених компонентами:

- простору (географічне краєзнавство);
- часу (історичне краєзнавство);

– соціуму (соціальне краєзнавство) [4, с. 4].

У найзагальнішому вигляді сучасне краєзнавство, вважає М. Костриця, виступає як нижчий таксономічний елемент країнознавства. Функції країнознавства – освітня, науково-дослідницька, практична, прогностична, методологічна, світоглядна та ін. – підпорядковані завданню всебічної обробки первинної країнознавчої інформації, розробленню і популяризації цілісної концепції розвитку та функціонування країни, вироблення типології країн [2, с. 6].

Як пізнання рідного краю в межах населеного пункту, адміністративно-територіальної одиниці, історико-географічного регіону, включаючи їх сучасний стан та історичний розвиток, визначив краєзнавство Я. Водарський. Історичне краєзнавство він трактував як вивчення історії розвитку суспільства і природи даної місцевості [6, с. 6].

Краєзнавство, на думку Я. Верменич, – це підсистема регіоналістики, має виразну специфіку, що дає підстави для окремого розгляду його когнітивних та соціально-інформаційних функцій. Відтак, регіональне дослідження набуває значення краєзнавчих знань у контексті вивчення історії «малої батьківщини», того чи іншого регіону або міста [2, с. 6]. У свою чергу, А. Санцевич визначає краєзнавство як комплекс наукових дисциплін, що, відрізняючись предметом і методами дослідження, вивчають під різним кутом зору певну територію. Це дає підставу говорити про різні наукові аспекти краєзнавства, що визначаються об'єктом вивчення. Серед таких об'єктів – природа, історія, господарство, населення, культура, народна творчість і т. п. [6, с. 6].

У 1990-ті рр., у період становлення незалежності України, значний вклад у розвиток методології історичного краєзнавства як науки зробив голова Національної спілки краєзнавців України академік НАН України П. Тронько. «Краєзнавство, – наголошував він, – це і наука, і мистецтво донесення до широкого загалу особливостей історичного процесу. Неможливо переоцінити його виховну роль і моральну віддачу, адже це реальний інструмент концентрації суспільної енергії навколо пріоритетних завдань збереження історико-культурної спадщини та довкілля» [8, с. 84]. Історичне краєзнавство в Україні, вважав П. Тронько, існує у двох формах – державній і громадській, які знаходяться в тісному зв'язку, взаємодоповнюють та збагачують одна одну.

У своїх дослідженнях П. Тронько визначав, що краєзнавство – це:
- по-перше, сукупність наукових дисциплін, різних за змістом і окремих за методами дослідження, які вивчають конкретний регіон, район, місцевість, в історичному, географічному, геологічному, етнографічному, археологічному і інших аспектах;

по-друге, це могутній науковий рух з метою популяризації знань про край, регіон, село та залучення широких мас населення до активної участі в дослідженні місцевої історії, створенні її літопису;

по-третє, краєзнавство – це громадський рух, основними завданнями якого є практичні дії щодо збереження історико-культурної спадщини краю, відродження духовності, історичної пам'яті, формування національної самосвідомості і національної гідності, активізація громадської позиції людини [9, с. 12–13].

Уважаючи історичне краєзнавство невід'ємною складовою історичної науки, Н. Ковальський включав у його сферу широке коло різнопланових об'єктів, об'єднаних за територіальною ознакою. При цьому він звертав увагу на можливість подвійного трактування поняття «край»: вузького – як місто, село і т. п., і широкого – район, область, політико-адміністративний комплекс, який історично склався в межах певної території [6, с. 6].

О. Жванко наголошує на тому, що краєзнавство генерує в собі комплекс наукових дисциплін, різних за змістом та методами дослідження, які здійснюють наукове та всебічне пізнання краю [3, с. 8].

«Історичне краєзнавство є галуззю історичного знання, яке всебічно вивчає історичний процес певного краю, населеного пункту. Як наука історичне краєзнавство виробляє власні методику й техніку історичного дослідження. Його понятійно-категоріальний апарат підпорядковується теорії історичного пізнання, тому постійно поповнюється і вдосконалюється надбаннями всіх історичних наук», – зазначає Г. Бондаренко [1, с. 238].

На сучасному етапі подальшій розробці проблем методології історичного краєзнавства України присвячено наукові дослідження голови Національної спілки краєзнавців України, член-кореспондента НАН України, доктора історичних наук, професора О. Реєнта. У 2015 р. під керівництвом О. Реєнта завершилася підготовка підручника «Основи краєзнавства» для студентів закладів вищої освіти, що містить сучасні теоретичні та практичні розробки з основних питань краєзнавства, висвітлює його науково-методологічні

засади, історію розвитку науки, головні напрями в структурі краєзнавчих досліджень та їх вплив на патріотичне виховання молодого покоління. У додатках вміщено навчально-методичний та хрестоматійний матеріал з дисципліни «Основи краєзнавства». До його написання залучені відомі вчені, педагоги, фахівці з краєзнавства. Поява такого підручника є нагальною потребою не лише освітянського краєзнавства, він сприятиме новому поштовху краєзнавчих досліджень і поглибленню гуманітаризації української освіти [10].

Отже, сучасні українські дослідники розглядають історичне краєзнавство як сукупність наукових дисциплін, різних за змістом та методами дослідження, що вивчають конкретний регіон, район, місцевість. Історичне краєзнавство є відображенням наукового та громадського руху, по суті, виступаючи формою залучення широких кіл громадськості до пізнання історії рідного краю як невід'ємної складової частини історії України.

Список використаних джерел:

1. Бондаренко Г. Теоретичні та методологічні проблеми історичного краєзнавства. *Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки. Історичні науки*. 2007. № 1. С. 237–243.
2. Голубко В., Качараба С., Середяк А. Історичне краєзнавство. Навчальний посібник. Ч. I. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2005. 116 с.
3. Жванко Л. М. Краєзнавство: Конспект лекцій (для студентів усіх курсів денної і заочної форм навчання напрямів підготовки: 6.030504 «Економіка підприємства», 6.030509 «Облік і аудит», 6.030601 «Менеджмент») / Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. Харків: ХНАМГ, 2010. 163 с.
4. Жупанський Я., Круль В. Про об'єкт і предмет вивчення національного краєзнавства. *Краєзнавство. Науковий журнал*. 1994. № 1. С. 3–6.
5. Кашаба О. Ю. Феномен історичного краєзнавства в контексті розвитку історичної науки. *Краєзнавство. Науковий журнал*. 2005. № 1–4. С. 31–34.
6. Панкова Є. В. Туристичне краєзнавство. Навчальний посібник. К.: Альтерпрес, 2003. 352 с.
7. Петранівський В. Л., Рутинський М. Й. Туристичне краєзнавство: Навч. посіб. / За ред. проф. Ф. Д. Заставного. 2-ге вид., виправл. К.: Знання, 2008. 575 с.
8. Тронько П. Т. Краєзнавчий рух в Україні: шляхи подальшого розвитку. *Український історичний журнал*. 2004. № 2. С. 82–93.
9. Тронько П. Т. Українське краєзнавство в ХХ столітті (до 75-річчя Всеукраїнської спілки краєзнавців). К., 2002. 84 с.

10. Основи краєзнавства: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / кол. авт.; за заг. ред. чл.-кор. НАНУ О. П. Реєнта. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2016. 276 с.

Паранюк М. В.

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ В КОНТЕКСТІ ГУРТКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті в контексті сучасних освітніх інновацій розглядаються основні аспекти патріотичного виховання під час діяльності гуртків краєзнавчого напрямку. Звернуто увагу на напрями співпраці Богородочанської філії Івано-Франківської ОДЦТКУМ із різними громадськими організаціями та установами з метою підвищення ефективності роботи та виховання національно свідомих громадян України.

Ключові слова: патріотизм, компетентність, пошуково-дослідницька діяльність, національно-патріотичне виховання.

*У нас буде все, якщо ми
виховаємо громадянина, патріота.*

Жан-Жак Руссо

Проблема патріотичного виховання виникла в давні часи та особливо актуальною є сьогодні. Тому не випадково освітня діяльність приділяє їй багато уваги. Адже важко сформувану всебічно розвинену особистість без знань про свій народ, його культурну та духовну спадщину, мову, історію. Керівники гуртків на кожному занятті повинні враховувати патріотичний виховний аспект. Тільки такий підхід дозволить виховати справжніх громадян України.

Мета національно-патріотичного виховання: розвиток здібностей молоді через здобуття ними первинних професійних знань, вмінь і навичок, необхідних для їх соціалізації, подальшої самореалізації та професійної діяльності. Краєзнавство є важливою складовою національно-патріотичного виховання, засобом збереження пам'яті народу, спадкоємності національних традицій, наступності поколінь.

Суть шкільного краєзнавства полягає у всебічному вивченні здобувачами освіти в навчально-виховних цілях певної території рідного краю за різними джерелами, головним чином, на основі безпосередніх спостережень під керівництвом керівника гуртка.

Система краєзнавчої освіти включає кілька форм вивчення краю: літературне, історичне, географічне, етнографічне і фольклорне. Воно є важливим чинником патріотичного, морального, естетичного, екологічного й фізичного виховання учнівської молоді, бо розширює світогляд і розвиває пізнавальні їх інтереси, долучає до творчої діяльності, формує практичні навички, допомагає у виборі професії. Крім того, краєзнавство допомагає формувати тісні міжпредметні зв'язки.

Загалом краєзнавство слід розглядати як багатогранну діяльність, до складу якої входять різні форми роботи. Зокрема, екскурсії в краєзнавчий музей, робота з архівними матеріалами, зустріч з ветеранами війни, національно-визвольних рухів, народними умільцями, екскурсії рідним краєм, конференції, семінари, організація книжкових тематичних виставок, проведення зльотів, змагань. Отже, правильно організоване шкільне краєзнавство стає ефективним педагогічним засобом виховання молодого покоління громадян.

Окремим напрямом є пошуково-дослідницька діяльність. Активне залучення вихованців до науково-дослідницької діяльності – вимога часу. Наше завдання в умовах впровадження реформ модернізувати освітній процес так, щоб забезпечити його пошуковий та дослідницький характер шляхом використання інноваційних технологій та різноманітних форм і методів навчання з метою формування життєвих компетентностей підростаючого покоління. За цих умов навчальна праця дитини стає активною, цікавою, результативною.

Дослідницька діяльність – вища форма самоосвітньої роботи гуртківця. Формування науково-дослідницьких умінь в учнівській молоді – процес досить складний і довготривалий. Він не виникає на порожньому місці і не розвивається сам по собі. А тому завдання вчителя-керівника – поступово і методично формувати дослідницькі навички, здійснюючи постійний контроль за виконанням учнями науково-дослідницьких робіт; аналізувати і виправляти помилки; визначати найкращі, найбільш ефективні шляхи виконання роботи, розчленувати її на певні складові та розділи, навчаючи учнів поєднувати дослідницьку діяльність з науковою, а також з'ясовувати можливості для подальшого застосування результатів праці. Формування пошуково-дослідницьких умінь здійснюється в три етапи:

I. Підготовчий (5–6 класи, перші роки навчання).

На цьому етапі формуються основні навчальні вміння. Гуртківці починають пошуково-дослідницьку роботу з досліджень усної народної творчості. Вони шукають та досліджують легенди, казки, прислів'я, приказки рідного краю.

II. Розвиток дослідницьких умінь (7–8 класи).

На цьому етапі вихованці розвивають та удосконалюють свої дослідницькі вміння. Вчаться обирати тему, визначати мету, розробляти технології досліджень, а також оформлювати результат, захищати роботу. Учні набувають умінь описувати об'єкт чи явище у зв'язках і залежностях чітко записувати свою чи чужу думку, визначати головне у великій кількості фактів і явищ.

III. Самостійна дослідницька діяльність (9–11 класи).

Завдання керівника в цей період: підготувати підлітків до самоосвіти, навчити самостійно здобувати інформацію, розв'язувати проблемні питання, спрямовувати отримані результати на практичне вирішення проблем; розвинути комунікативні здібності. Робота проводиться в місцевих бібліотеках, краєзнавчих музеях. Дуже важливе живе спілкування з очевидцями подій.

Процес дослідження має індивідуальний характер і відбувається за такою схемою: вибір теми – складання плану роботи – підбір джерел і літератури – знайомство з джерелами і складання на їх основі плану написання дослідження – відбір та оцінка фактів – обробка та систематизація зібраного матеріалу – написання роботи – її рецензування і доопрацювання – остаточне редагування та оформлення – захист роботи.

Пошуково-дослідницька діяльність є підґрунтям для успішної участі вихованців у Всеукраїнських експедиціях та акціях. Чим ширший діапазон гуртківців, тим реальніші можливості у педагога досягнути мети. Існують декілька Всеукраїнських експедицій та акцій, зокрема «Моя Батьківщина – Україна», «Мій рідний край», «Історія міст і сіл України», «Герої не вмирають», активна участь у яких допомагає вихованцям реалізувати свій творчий потенціал.

Богородчанська філія Івано-Франківського обласного державного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді співпрацює з різними громадськими організаціями та установами з метою підвищення ефективності роботи та виховання національно свідомих громадян України. Завдяки партнерству ми поліпшуємо імідж освітнього закладу, залучаємо додаткові людські та матеріальні

ресурси, покращуємо взаєморозуміння і довіру. Так, співпраця з Козацьким товариством спрямована на формування сили волі, витримки, мужності та мотивацію молоді до військової служби.

Обласне телебачення «Галичина» висвітлює діяльність Богородчанської філії Івано-Франківської ОДЦТКУМ та популяризує гурткову роботу на обласному рівні. Водночас лісекоцентр «Діброва», екологічна організація «Наш дім – Манява», Солотвинський держлісгосп залучають гуртківців до вирішення актуальних проблем збереження довкілля, сприяють формуванню ціннісного ставлення до природи та особистої відповідальності за майбутнє нашого краю – Богородчанщини.

Будинок культури с. Манява Солотвинської територіальної громади Івано-Франківського району Івано-Франківської обл. залучає вихованців до культурного життя села, художньої самодіяльності, сприяє розвитку творчих здібностей і талантів. Хресто-Воздвиженський монастир та Богословський інститут ім. Феодосія Манявського в с. Манява дає можливість опанувати духовну спадщину наших предків на науковому рівні через конференції, семінари та методичні майстерні. Внаслідок такої діяльності формуються базові компетентності, регульовані законом України «Про освіту».

Як наслідок, отримаємо випускника школи – цілісну особистість, громадянина-патріота Батьківщини, державномислячу людину, відповідальну за долю країни, ініціативну, самостійну, освічену, зрілу в судженнях, здатну продовжити навчання та реалізувати знання в майбутньому.

Список використаних джерел

1. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України, додаток до Наказу Міністерства освіти і науки України: від 16.06.2015 р. № 641 (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 29.07.2019 № 1038. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0641729-15#Text>
2. Петронговський Р. Р. Теорія і практика формування патріотизму старшокласників: Монографія. Житомир: Полісся, 2003. 220 с.
3. Гонський В. Патріотизм як основа сучасного виховання та ідеології держави. *Рідна школа*. 2001. № 2. С. 9–14.
4. Дубина М. Руденко Ю. Патріотичне виховання молоді. *Освіта України*. 2006. № 8. С. 5.

ЛІТНІ ПОЗАШКІЛЬНІ ТАБОРИ І ФЕСТИВАЛІ НА КАЛУЩИНІ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНІЙ РОБОТІ З УЧНІВСЬКОЮ МОЛОДДЮ

У статті розкрито освітньо-виховний потенціал літніх позашкільних таборів і фестивалів на Калущині. Ці заклади краю забезпечують школярам різноманітний відпочинок та розвиток всебічної й активної особистості, є своєрідним маркером для популяризації спортивно-туристської діяльності та поширення здорового способу життя серед серед підростаючого покоління краю.

***Ключові слова:** літній позашкільний табір, спортивний туризм, здоров'я молоді, фестиваль, здоровий спосіб життя, Калуш, Калущина.*

Виховання підростаючого та національно свідомого покоління – одне з найважливіших завдань закладів загальної середньої освіти і закладів позашкільної освіти. Завдяки поширенню туристично-краєзнавчої роботи формується почуття колективізму, власні інтереси підпорядковуються суспільним; підвищення фізичних навантажень та тривалість і складність походу підвищують вольові якості, стійкість до непередбачуваних okazій.

Основний масив уваги спортивних структур Калущини зорієнтований на поширення і процвітання занять спортом, залучення молоді до проведення активного дозвілля. Організація і проведення масових спортивно-оздоровчих конкурсів з різних категорій спорту є відповідальними діями до покращення та зміцнення здоров'я калушан [5, с. 68].

Безпосередньо у м. Калуші функціонують такі заклади позашкільної освіти, як ДЮСШ «Сокіл», фізкультурно-спортивний клуб «Нафтохімік», ДЮСШ, «Спорт для всіх», «Молодий рух», філія Івано-Франківського обласного державного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді, які сприяють активному залученню юнацтва до спорту. Ці заклади мають на меті проведення спортивно-масових занять, поглиблення знань з краєзнавства та історії рідного краю, забезпечення всебічного розвитку особистості, патріотичне виховання.

На Калущині вправно функціонує система проведення спортивно-оздоровчої та загальнодоступної роботи, оскільки колаборація з молоддю є дуже важливою для обох сторін.

Поширеними є спортивні змагання на стадіоні «Хімік» у м. Калуш, Олімпійський тиждень, різноманітні турніри, змагання зі спортивного орієнтування, організація Всесвітнього дня здоров'я.

Спортивний туризм Калущини розвивається на основі таких змагань, як спортивне орієнтування, молодіжної науково-пізнавальної патріотичної програми, що відбувається щорічно, «Чорний ліс». Також не менш важливими є літні школи, оздоровчо-наметовий табір «Азимут», Пластовий осередок міста Калуш, «Школа міграції», фестиваль «Тато, мама, я – спортивна сім'я», різні відпочинкові екскурсії. Патріотичне мислення виховують святкування Дня захисника України, річниці створення УПА і т. п.

Організація «Молодий рух» популяризує спортивний туризм завдяки своїм проєктам, зокрема «Освіта – шлях до успіху», «У пошуках втраченої історії», організації щорічного Всеукраїнського молодорухівського табору «Говерляна імені В'ячеслава Чорновила» [4].

Масивну роботу з дітьми різного віку проводить пластовий осередок Калуша. Калуські пластуни також беруть участь у крайових і юнацьких таборах, різних заходах, спрямованих на патріотичне виховання, екологічних акціях, вони організовують походи в гори та екскурсії в ліс, займаються підтримкою захисників України, які перебувають на передовій [3].

Табори є важливим чинником у вихованні здорового майбутнього покоління. Тому на Калущині теж функціонують літні табори поза межами або безпосередньо в закладах загальної середньої освіти із денним перебуванням. Такий відпочинок приносить багато задоволення для дітей, адже це приємні спогади, нові знайомства, загартування, розвиток нових і закріплення старих вмінь і навичок.

Розвиток фізичної активності молоді є одним з основних завдань лікувально-оздоровчого табору «Дружба» (ЛОК «Дружба») у с. Новоселиця Калуського району. Саме тому тут проводяться спортивні змагання «Веселі старти» та «Спортивний уїкенд». У ЛОК «Дружба» не забувають і про екскурсії. Проводиться різноманітна робота з оздоровлення підростаючого покоління [1].

Ще один дитячий табір «Лімниця» знаходиться в с. Вістова Калуського району. Тут щорічно проводяться майстер-класи з хореографії, квілінгу, різноманітних фізичних тренувань, оригамі, веселі ігри, спартакіади, малі Олімпійські ігри. У таборі популяризують екскурсії до «Скель Довбуша» у с. Бубнище

Калуського району, в Галицький національний парк та в аквапарк у м. Івано-Франківськ та ін. [6].

Санаторій «Станіслав» – дитячий заклад санітарного типу «Перлина Карпат» – розташований в с. Витвиця Калуського району. Зовсім близько до санаторію знаходиться р. Свіча. Для розвитку фізичної активності і культурного розвитку проводяться екскурсії по колоритних місцях Прикарпаття, відпочинкові вечори, конкурси, концерти [2].

Функціонування організації «Спорт для всіх місто Калуш» вносить у життя молоді нове віяння в спортивно-оздоровчому вихованні. За ініціативою директора Олега Богдановича Нижника організація проводить для дітей закладів загальної середньої освіти і закладів позашкільної освіти м. Калуш і Калуського району різноманітні спортивно-розважальні заходи, серед яких: «Велодень», який був проведений спільно з Калуським пластом, «Олімпійське літо», традиційний пробіг пам'яті Павла Ліщинського. «Спорт для всіх» та їхня структурна одиниця – «Мандри» організують одноденні екскурсії карпатськими стежками та сходження на вершини Карпат для всіх бажаючих.

Отже, на Калушині та безпосередньо в місті Калуші є цікаві заклади позашкільної освіти, які забезпечують школярам активний відпочинок. Різноманітні спортивно-масові заходи та спортивний туризм у Калуському районі розвивається доволі стрімко, щоб майбутнє покоління було здоровим та активним.

Список використаних джерел

1. Офіційний вебсайт ЛОК «Дружба». [Електронний ресурс]. URL: <http://druzba.com.ua/info/>
2. Офіційний вебсайт ПП «Станіслав» дитячий заклад санітарного типу «Перлина Карпат». [Електронний ресурс]. URL: <http://perlyna-karpat.if.ua/dityam/informatsiya/>
3. Офіційна веб-сторінка Пластового осередку Калуша [Електронний ресурс]. URL: <https://www.facebook.com/groups/532455590435586/?ref=share>
4. Семінари, тренінги і походи в гори. Молодий рух Калуша реалізував освітній грантовий проєкт. *Вікна*. 2019. [Електронний ресурс]. URL: <https://vikna.if.ua/news/category/kl/2019/10/10/102872/view>
5. Тимків Б. Спортивна Калушина та її особливості. Калуш, 2005. 188 с.
6. Федоряк І. 10 найкращих дитячих таборів на Прикарпатті. *Галицький Кореспондент*. 2016. 24 квітня.

Сухоручко В. В.

ПРАВОЗАХИСНИЙ І ДИСИДЕНТСЬКИЙ РУХ НА ПРИКАРПАТТІ (НА ПРИКЛАДІ ДІЯЛЬНОСТІ РОДИНИ СІЧКІВ)

У статті автор розглядає дисидентську та правозахисну діяльність мешканців м. Долина Івано-Франківської області Петра і Василя Січків. Звернуто увагу на їхню діяльність в Українській гельсінській групі, протистояння з органами КДБ.

***Ключові слова:** Петро Січко, Василь Січко, Стефанія Січко, Василь Стрільців, Українська гельсінська група (УГГ), Комітет державної безпеки (КДБ), радянська каральна система.*

У Радянському Союзі права людини всіляко порушувалися та дискримінувалися, зокрема право на свободу вираження поглядів, право голосу, наукового і літературного висловлення, свободу слова, друку, зібрань, віросповідання, економічні, соціальні та інші права. Незважаючи на те, що СРСР був учасником міжнародних пактів ООН 1966 р., в основу якого було закладено Загальну декларацію прав людини 1948 р., та підписав Гельсінські угоди 1975 р., але виконувати взяті на себе зобов'язання радянський уряд не збирався. Однак в 1976 р. була заснована Українська гельсінська група, що боролася за дотримання прав людини, учасниками якої були Микола Руденко, Олесь Бердник, Оксана Мешко, Василь Стрільців, Левко Лук'яненко та ін.

Мешканці м. Долина Івано-Франківської області Василь та Петро Січки вступили до УГГ відповідно в лютому та квітні 1978 р. Їхню правозахисну діяльність підтримували дружина Петра Січка Стефанія Січко, колишня політично ув'язнена, син Володимир та дочка Оксана. Підписи Василя і Петра Січків були під документами УГГ «Рух за права людини на тлі національних змагань українського народу», «Наші завдання», «Звернення до Комітету ООН у справах прав і свобод людини» [7, с. 714]. В цих документах йшлося про те, що учасники Української гельсінської групи будуть знайомити українську та світову громадськість з фактами порушення прав людини та критикували радянські слідчі і судові процеси, називаючи їх карними органами [4].

П. Січко написав заяву до Верховної Ради УРСР, в якій виступив проти злочинних дій радянського режиму, що порушував право людей на вільне віросповідання на Прикарпатті та дискримінував релігію: закриття церкви в с. Ілемня, знищення каплиці в с. Спас, перетворення церкви в м. Рожнятів на музей атеїзму, знищення костелу в м. Долина та переобладнання його в спортзал, використання синагоги як продуктової бази, закриття греко-католицького монастиря в с. Гошів [1, арк. 86].

Тоталітарний режим прагнув знищити та дискредитувати учасників правозахисного руху за допомогою каральних органів влади. Зокрема, вчитель англійської мови у школі в м. Долина, член Української гельсінської групи Василь Стрільців піддавався позасудовому переслідуванню з боку влади і в 1977 р. був звільнений з роботи [7, с. 750]. Від КДБ надійшла пропозиція В. Стрільціву: сприяння повернення на роботу в школу за умови виходу його з Української Гельсінської Групи. Проте він відхилив будь-які пропозиції співпраці з КДБ. Тому 9 січня 1979 р. в м. Долині відбувся суд над правозахисником. Позивачем був директор школи В. Лаврів – образа, яку нібито йому завдав В.Стрільців в 1977 р.

Петра і Василя Січків не допускали до участі в судовому засіданні. Однак, незважаючи на перешкоди, Січки зайшли до зали суду. Петро Січко виступив під час судового засідання та став на захист В. Стрільціва: «... Як член Гельсінської групи закликаю вас (директора школи) очистити свою совість. Адже ви самі мені говорили, що не маєте жодних претензій до вашого колишнього колеги Стрільціва щодо позивання змушує вас КДБ». Також виступив на захист правозахисника Василь Січко: «Лаврів, ви ще будете за це відповідати перед міжнародним судом». Але незважаючи на намагання Січків захистити В. Стрільціва, суд виніс вирок: три місяці примусової праці з відрахуванням 20 % зарплати [5, арк. 7–8]. Через ці виступи 7 і 19–22 березня 1979 р. каральні органи провели обшуки в будинку Січків у м. Долині [1, арк. 123, 152].

У березні 1979 р. було заарештовано органами КДБ одного з лідерів Української гельсінської групи Олесь Бердника. Він був у хороших стосунках з родиною Січків, тому 20 квітня 1979 р. слідчий республіканського комітету держбезпеки Санько викликав Василя Січка до управління КДБ в м. Івано-Франківську, щоб допитати його в ролі свідка у зв'язку з ув'язненням О. Бердника і отримати необхідну для спецслужб інформацію. Та Василь рішуче відмовився

відповідати на запитання слідчого, пояснивши, що це є втручання в особисті справи людини [6, арк. 10]. Петро і Василь Січки поставили свої підписи під документом Української гельсінської групи «До всіх матерів світу. Боремося за свободу Олеся Бердника». Члени УГГ в цьому документі закликали світову спільноту та міжнародні правозахисні організації врятувати Олеся Бердника від репресій радянської каральної системи [8, с. 77–82].

У зв'язку з масовими арештами членів УГГ, численними порушеннями прав людини П. Січко 30 квітня 1979 р. звернувся із заявою до Верховної Ради УРСР, в якій засудив репресії, котрі здійснювали каральні органи влади щодо В. Чорновіла, В. Лісового, В. Стуса, Є. Сверстюка, В. Романюка, І. Світличного, І. Калинця. Таким чином, Січки намагалися привернути увагу громадськості до репресій, які здійснювали радянські каральні органи проти українських дисидентів та правозахисників [1, арк. 97].

22 травня 1979 р. у день похорону відомого українського композитора Володимир Івасюка працівник Івано-Франківського КДБ майор Медзяновський викликав П. Січка на «профілактичну» бесіду. Він наполягав, аби той припинив свою «антирадянську діяльність» [1, арк. 79].

Незважаючи на тиск каральної системи, Петро і Василь Січки 10 червня 1979 р. поїхали до м. Львова на Личаківське кладовище віддати шану В. Івасюку. Січки виступили на панахиді від імені Української Гельсінської Групи, вони заперечили, що причиною смерті українського композитора було самогубство та закликали провести міжнародну судово-медичну експертизу над його прахом. Січки вважали, що до вбивства В. Івасюка були причетними працівники КДБ [2, арк. 148].

Радянська каральна система не залишила це без уваги, тому 5 липня 1979 р. Петро і Василь Січки були заарештовані в м. Долина та етаповані до Львівського слідчого ізолятора КДБ. За ініціативою помічника прокурора Львівської області В. Іванова В. Січко 6 липня 1979 р. запроторений до Львівської психіатричної лікарні на психіатричну експертизу [3, арк. 130–132]. Мама Василя Стефанія Січко намагалася врятувати свого сина від каральної психіатрії, тому 24 липня 1979 р. звернулася до Львівської обласної судово-психіатричної експертизи з вимогою звільнити її сина [8, с. 646–649]. Завдяки розголосу Стефанії Січко вдалося врятувати свого сина від каральної психіатрії, адже 14 серпня 1979 р. Львівська обласна

судово-психіатрична експертиза визнала його здоровим [3, арк. 138–139]. Однак, 14 серпня Василя було взято під варту та етаповано до Львівського слідчого ізолятора КДБ. 4 грудня 1979 р. Петра і Василя Січків Львівський обласний суд визнав винними за поширення наклепницьких вигадок про радянський державний і суспільний лад за статтею 187-1 кримінального кодексу УРСР і присудив 3 роки позбавлення волі суворого режиму Петру Січку і 3 роки посиленого режиму Василю Січку. В. Січко відбував покарання в м. Черкаси у виправній трудовій колонії Черкаси-4 в установі ЄЧ-325/62, а П. Січко у виправній трудовій колонії м. Брянка Ворошиловградської (Луганської) області в установі УЛ 314/11 [3, арк. 394, 396].

Отже, Січки були активними учасниками українського правозахисного та дисидентського руху, виступали проти порушення прав людини та засуджували репресії радянського режиму. Пропонований матеріал має важливе практичне значення, зокрема його можна використати на уроках з історії України та з історії Прикарпаття у закладах загальної середньої освіти.

Список використаних джерел:

1. Архів Управління Служби безпеки України у Львівській області. Спр. № 37528-П. Том 1.
2. Архів Управління Служби безпеки України у Львівській області. Спр. № 37528-П. Том 2.
3. Архів Управління Служби безпеки України у Львівській області. Спр. № 37528-П. Том 3.
4. Захаров Б. Українська Гельсінська Група. *Віртуальний музей. Дисидентський рух в Україні*. 2006. [Електронний ресурс]. URL: <http://museum.khpg.org/index.php?id=1160728419>
5. Інформаційний бюлетень Української громадської групи сприяння виконанню гельсінських угод, безномерний, надзвичайний, терміновий, березень 1979 р.
6. Інформаційний бюлетень Ч. 5 Українська група сприяння Гельсінських угод, Інформаційний бюлетень, червень 1979 р.
7. Міжнародний біографічний словник дисидентів країн Центральної та Східної Європи й колишнього СРСР. Т. 1. Україна. Частина II, Харків : Харківська правозахисна група; «Права людини», 2006. 1022 с.
8. Українська Гельсінська Група 1978–1982 рр.: документи і матеріали., Торонто-Балтимор: Смолоскип, 1983. 998 с.

ОСВІТНЬО-ВИХОВНА ДІЯЛЬНІСТЬ ДУХОВНО-ПРОСВІТНИЦЬКИХ МОЛОДІЖНИХ ГУРТКІВ ПРИ УКРАЇНСЬКИХ БАПТИСТСЬКИХ ЦЕРКВАХ ГАЛИЧИНИ В 1930–1940-х рр.

Унаслідок завершення Першої світової війни в 1918 р. Східна, історична Галичина, як і деякі інші етнічні землі Західної України, після довгого перебування у складі Австрійської (Австро-Угорської) імперії увійшли до складу відновленої Польщі. Польща відновила свою державність і намагалася утвердити її на тих землях, що входили до складу «нової» Речі Посполитої. Одним з інструментів, який польська влада використовувала для піднесення польської освіти і культури, пропагування польської національної ідеї, були школи та університети. У 1920–1930-х рр. між українцями в Польщі та польською владою виникла конфронтація в освітній сфері. Українці бажали, «щоб школи підносили національну свідомість і культуру корінного населення. Зі свого боку поляки сподівались, що система шкільництва виховуватиме з неполяків відданих громадян Польської держави», – так коротко описував суть конфлікту діаспорний історик Орест Субтельний [12, с. 379–381].

За цих умов у Галичині з'являються українські національні баптистські церкви, які стали ще одним українським суб'єктом в культурному та релігійному житті українців краю [8; 9; 13]. Першим поселенням, де зародився «український» галицький баптизм (у Галичині вже існували німецькі та єврейські баптистські церкви), було с. Вальдорф. У 1918 р. сюди повертається з Волині сім'я Підгорецьких, що «від тамтешніх баптистів... принесли до свого села Вальдорфу євангельську науку», – писав пастор І. Кубрин у своїй праці «Нова віра в Західній Україні» [5, с. 11]. З часом, в 1920 р., баптистська церковна громада з'являється в с. Забір'я, уродженцями якого була сім'я Підгорецьких [2, с. 180]. У майбутньому, в Забір'ї з'явиться перший баптистський духовно-просвітницький молодіжний гурток Галичини. Про це дізнаємося зі статті Петра Олишка «Радість в Забір'ю», опублікованої в журналі «Післанець Правди» [7, с. 11] – друкованому органі українських баптистських церков у Галичині (після 1939 р. – часопис української баптистської діаспори в США).

У кінці статті проголошується: «Ми, перший гурток Молоді Українських Баптистів в Галичині, просимо всі гуртки християнської молоді, а також усі збори, молитись за нас, щоб ми могли в нашій праці витримати до кінця, а пізніше передати цю шляхетну святу працю майбутньому поколінню». З появою нових українських баптистських церков у населених пунктах Галичини в них же з'являлися молодіжні гуртки, що функціонували при новоутворених церквах. З коротким часом церкви євангельських християн-баптистів зароджуються по «всіх селах Равщини, а потім – і у місті Раві-Руській» [5, с. 12] і по всій Галичині [1, с. 46–47], за ними починають діяльність молодіжні гуртки. 13 травня 1930 р. відбулася перша загальна молодіжна конференція, де Іван Підгорецький був обраний головою українських баптистських молодіжних гуртків Галичини [2, с. 198]. Станом на 1939 р., напередодні Другої світової війни, офіційних учасників (членів) молодіжних гуртків при українських баптистських церквах налічувалось 472 юнаків та дівчат [5, с. 70].

Згідно баптистської теології, членами місцевої церкви можуть бути тільки ті, над якими було звершено таїнство хрещення за їх віровизнанням (*credobaptism*) [6, с. 93]. Духовний статус дітей у баптистській традиції є досить розмитим. Якщо в реформатських церквах, що також були поширені в Галичині [3, с. 391–509; 4, с. 226–240], діти вважалися членами місцевих церков, але без права брати участь у таїнстві Вечері Господньої (Євхаристії), то в баптистських – діти не називалися членами місцевих церков. Але при тому практичне ставлення до дітей в реформатських та баптистських церквах, по суті, не відрізнялося. Дітей з раннього дитинства виховували в християнській вірі. Навчання та дитяче наставництво відіграло важливу роль у житті місцевих церков християн-баптистів. Молодіжні гуртки ставали останнім етапом релігійного навчання, що починалося з сім'ї. Учасниками гуртків ставали вже хрещені діти віруючих батьків, що свідомо визнавали свою віру, або ті, що не були хрещеними.

У молодіжних гуртках дітей навчали Євангелію та основам християнської віри в баптистській традиції: вивчалися тексти Нового та Старого Заповітів, читали релігійні твори, що були подібні до катехизисів. Зовсім не дивно, що в цих гуртках основним було саме релігійне навчання. Але окрім цього в багатьох гуртках вивчалось музичне мистецтво, дітей навчали читати ноти, грати на різних музичних інструментах.

Вагомою складовою навчально-виховного процесу був баптистський релігійний часопис «Післанець Правди», в якому його редактори виділили спеціальну рубрику «Куток молоді», де публікувалися морально-виховні та біблійно-повчальні історії. У цих публікаціях автори намагалися виховати з молоді практикуючих християн, застерігали їх від вживання алкоголю, тютюну, перегляду матеріалів з порнографічним змістом. Наприклад, в одній зі своїх статей Г. Пляцко намагався попередити про це молодь [11, с. 13–15]. Також молодь привчали до читання класичної літератури, не виключаючи морального виховання. Наприклад, в одному з випусків часопису було опубліковано оповідання французького письменника Віктора Гюго «Бідні люди» [10, с. 234–235].

Окрім духовно-релігійної складової навчання та виховання, в баптистських спільнотах Галичини відчувалося зростання національної самосвідомості. Григорій Домашовець про баптистів Тернопільщини говорить як про таких, які «добре знали, що Бога треба прославляти мовою своїх батьків та прадідів» [2, с. 182]. А про українське євангельсько-баптистське об'єднання церков він писав: «Вперше в історії українського баптизму Українська баптистська церква в Галичині, яка була в федеративному Об'єднанні слов'янських баптистів у Польщі, була церквою чисто українською, без жодних чужомовних впливів та втручань в церковне життя» [2, с. 182]. Українське баптистське об'єднання, хоча і було в тісній співдружності з польськими баптистськими церквами, але зберігало свою національну ідентичність і виховувало її в членів власних церков, у тому числі через молодіжні гуртки.

Важливим інструментом навчання та виховання, який використовували гуртківці, було проведення молодіжних християнських конференцій для учасників гуртків певного регіону. Конференції присвячувалися певній духовній та релігійній темі, виступали авторитетні та впливові служителі об'єднання українських баптистських церков. Остання така конференція відбулася в с. Кам'яні Милі на Львівщині 20 серпня 1939 р., напередодні Другої світової війни [2, с. 219].

Гуртки молоді, що створювалися при українських баптистських церквах Галичини, ставали національним сегментом. Учасники гуртків не тільки отримували біблійну освіту, музичні знання чи морально-етичне виховання, але й усвідомлювали себе саме українськими баптистами. Українські баптистські церкви

знаходилися під пильним оком польської влади, чи світської чи духовної. Молодіжні гуртки, що існували при більшій частині українських баптистських церков Галичини, відігравали для об'єднання церков баптистів важливу роль. Гуртки займалися релігійним, моральним, духовним вихованням, біблійною освітою, впливали на національну свідомість. У майбутньому учасники молодіжних гуртків ставали членами місцевих церков євангельських християн-баптистів, хлопці продовжували навчання на біблійних курсах або в духовних семінаріях, ставали пасторами, проповідниками, місіонерами. Водночас дівчата могли стати регентами, вчителями недільних шкіл. Гуртки виховували практикуючих християн, впливали на їх формування як майбутніх церковних священнослужителів, надавали можливість відчувати себе українцями в етнічному сенсі.

Список використаних джерел

1. Домашовець В. Український євангельсько-баптистський рух в його 150-літній ювілей 1852–2002. Луцьк : Християнське життя, 2002. 95 с.
2. Домашовець Г. Нарис історії української євангельсько-баптистської церкви. Ірвінгтон-Торонто, 1967. 459 с.
3. Домбровський О. Історія євангельсько-реформованого руху. Нью-Йорк, 1979. 622 с.
4. Історія релігії в Україні: у 10-ти т. Т. 5. Протестантизм в Україні. Ранній протестантизм. Пізній протестантизм. Баптизм / за ред. проф. П. Яроцького. К. : Світ Знань, 2002. С. 226–240.
5. Кубрин І. Нова віра в Західній Україні. Торонто, 1968. 117 с.
6. Матвій В. «Священнодії пастора» (служіння). Луцьк : Релігійне товариство Місійна книжкова фабрика «Християнське життя», 2004. 304 с.
7. Олишко П. Радість в Забірю. *Післанець Правди*. 1927. № 2. С. 11.
8. Петрив Н. Євангельсько-баптистское движение в Западной Украине в 1920-х гг. *Богословские размышления*. 2017. № 19: Спецвыпуск «Реформация: человек, церковь, общество». С. 164–177.
9. Петрив Н. Передумови та зародження євангельсько-баптистського руху в Галичині та на Волині: від XVI століття до кінця 1930-х років. *Богословський науковий збірник УКУ*. 2017. № 9. С. 46–66.
10. *Післанець Правди*. 1933. № 9. С. 234–235.
11. Пляцко Г. Як боротись зі злом. *Післанець Правди*. 1927. № 4. С. 13–15.
12. Субтельний О. Україна: історія. К. : Либідь, 1991. 500 с.
13. Федюк Ф. Передумови та зародження перших українських баптистських церков Прикарпаття. *Студентські історичні зошити*. 2020. № 12. С. 21–28.

СЛІДАМИ ТЕРОРУ: ЕКСКУРСІЙНИЙ МАРШРУТ ЯК ЗАСІБ ВИХОВАННЯ ПАТРІОТИЗМУ ТА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ НАВИЧОК СТУДЕНТІВ

У статті представлений екскурсійний маршрут «Слідами терору», присвячений висвітленню історії масових політичних репресій, що здійснювалися радянською владою на території Прикарпаття. Проведення подібних екскурсій є особливо актуальним для студентів історичних факультетів з метою формування їх національної свідомості та професійних навичок.

Ключові слова: екскурсійний маршрут, політичні репресії, археологічні дослідження.

Історія ХХ століття доволі детально вивчається на історичних факультетах нашої країни. Проте питанню політичних репресій радянського режиму на Прикарпатті присвячено не так вже й багато місця. На території Івано-Франківської області дана проблематика досліджується з 1989 р. Івано-Франківським обласним товариством «Меморіал», а з 2013 р. – і Комунальним підприємством Івано-Франківської обласної ради з питань пошуку та перепоховання жертв воєн, депортацій та репресій тоталітарних режимів «Пам'ять». Саме завдяки ним маємо можливість розробляти екскурсійні маршрути, які можуть бути представлені як для фахової аудиторії, так і для туристів. У даному маршруті розглянемо три місця масових захоронень жертв комуністичного терору.

Розпочати екскурсію варто зі споруд м. Івано-Франківська, що безпосередньо пов'язані з політичними репресіями: приміщення колишньої тюрми, яка знаходилася по вул. Білінського (сьогодні – це Управління СБУ в Івано-Франківській обл., вул. академіка Сахарова) та місцеве відділення НКВС (сьогодні – ліцей № 5 Івано-Франківської міської ради, вул. І. Франка). Об'єднує ці два місця Меморіальний сквер ім. Д. Січинського. За свідченнями очевидців, в 1941 р. сюди могли звозити вбитих як з станіславської тюрми, так і з відділення НКВС.

У 1970–1980-х рр. найстаріший міський цвинтар м. Івано-Франківська знищено і реконструйовано під сквер, щоб партійні

чиновники могли прогулюватися зі своїми дружинами після вистав. На місці, де було поховання, зроблено дорогу. Лише 13 листопада 1989 р. тут розпочалися розкопки. Тоді виявлено 269 людських останків [3, с. 159]. За рішенням судмедексперта О. Левицького, смерть наступила внаслідок вогнепальних поранень, смертельних поранень гострими предметами, від ударів тупими предметами або внаслідок тортур. Також знайдено 26 людських останків з ознаками дії агресивних хімічних речовин [3, с. 171–172]. Перепоховання відбулося 3 грудня 1989 р. в Меморіальному сквері. Згодом на могилі встановлено високий металевий хрест та пам'ятна таблиця.

Наступним місцем, яке пропонуємо відвідати, є Меморіальний комплекс Дем'янів Лаз (далі – МК «Дем'янів Лаз»), що знаходиться на околиці м. Івано-Франківська. Розстріли тут відбувалися після нападу Німеччини на Радянський Союз 22 червня 1941 р. Тоді в НКВС УРСР прибула телеграма Л. Берії, дії якої затверджені прокурором і в якій містився чіткий наказ: «розстріляти всіх осіб, що перебувають під слідством, засуджених за контрреволюційні злочини, а також осіб, що скоїли розтрата у великих розмірах» [1, с. 46]. Саме тоді розпочалися масові розстріли в'язнів Станіславської тюрми.

Людей, ще живими, вивозили вантажівками, накритими брезентами. Часто з них скапувала кров. Приховати сліди тих злочинів було неможливо. Все більше з'являлося очевидців тих подій, але при радянській владі вони були вимушені мовчати. Свої злочини радянська влада проводила переважно вночі під шум двигунів вантажівок, щоб ніхто не чув звуки пострілів. За свідченнями очевидців, ями підготовлялися заздалегідь, навколо них викопували окопи [4, с. 109–116]. Тільки в 1989 р. в урочищі Дем'янів Лаз історико-просвітницьким товариством «Меморіал» проведені розкопки, в ході яких виявлено 524 людських останків [3, с. 37]. У той час це було перше віднайдене масове поховання жертв політичних репресій 1939–1941 рр.

Сьогодні в МК «Дем'янів Лаз» входять шість могил, в яких перепоховані 705 осіб; Храм «Пресвятої Трійці»; Хресна дорога (встановлена на шляху, яким в 1941 р. вивозили на розстріл в'язнів тюрми); Музей МК «Дем'янів Лаз», експозиція якого знайомить відвідувачів з історією виявлених поховань, їх розкопками та перепохованнями, а також речовими доказами, які знайдені під час розкопок. МК «Дем'янів Лаз» є унікальним комплексом, присвяченим увіковіченню пам'яті жертв політичних репресій.

Останнім місцем у даному маршруті є смт Єзупіль Єзупільської селищної територіальної громади Івано-Франківського району Івано-Франківської обл. У приміщеннях римо-католицького монастиря та костелу цього населеного пункту в 1944–1957 рр. радянська влада розгорнула Жовтневий районний відділ та тюрму НКВС. Сьогодні тут функціонує місцева лікарня, в якій збереглися підвали, де катували людей. На початку квітня 2011 р., під час робіт щодо благоустрою території, працівники лікарні виявили людські останки.

У цьому похованні вражає близькість до приміщень колишнього місцевого відділення НКВС (приблизно 500 м). Тобто енкавеесівці вже не вивозили померлих за межі населеного пункту (як в Дем'яновому Лазі), а ховали на своєму ж подвір'ї. Вони навіть не підготовлювали для цього ями, а скидали тіла в природні заглиблення, пересипаючи вапном, щоб не поширювався запах. З метою приховання слідів цього злочину з одної сторони радянська влада побудувала гаражі, а з іншої – проклала асфальтовану дорогу. Розкопки тривали з 2011 р. по 2015 р. Під час них виявлено 225 людських останків. Найстрашнішим є те, що серед них було 54 дитини [3, с. 252]. Перепоховання здійснили на місцевому кладовищі.

Дана екскурсія проводилася навесні 2017 р. Організували її працівники МК «Дем'янів Лаз» та історико-просвітницьке товариство «Меморіал» для студентів різних курсів факультету історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Тоді ж участь у ній взяли і журналісти медіакомпанії «Суспільне Карпати», які в рамках програми «Карта Прикарпаття» зняли випуск «Слідами терору» (автор – Юрій Присяжнюк) [5].

Це свідчить про те, що питання вшанування пам'яті невинних жертв комуністичних репресій досі залишається актуальним. У першу чергу, тому, що терор і насильство не є проблемою тільки минулого століття. Підтверджують дану тезу й сучасні події в Україні. Пам'ять про жертв політичних репресій потрібно зберігати та передавати наступному поколінню, щоб у майбутньому назавжди запобігти найменшим проявам створення таких умов, при яких стане можливим повернення тоталітарної влади. Іншим важливим аспектом є те, що такі поїздки розширяють кругозір студентів. Вони навчаються черпати інформацію не тільки з навчальних посібників, а й існуючих музеїв, меморіальних комплексів, спілкуючись з безпосередніми свідками

тих подій. Це також допоможе їм сформувати професійні навички, оскільки вони ознайомляться з діяльністю екскурсоводів, розробкою туристичних маршрутів, організацій екскурсій і т. д. Працівники Івано-Франківського музею визвольної боротьби ім. С. Бандери завжди готові до співпраці.

Список використаних джерел

1. Ідзьо В. С. Репресивна система НКВС у протистоянні ОУН та УПА у 1939–1944 рр. за свідченнями таємних документів Головного архіву РФ у Москві. *Комуністичні репресії на Прикарпатті в 1939-1941 роках: матеріали всеукр. наук. конф.* (м. Івано-Франківськ, 10 жовтня 2009 р.) Івано-Франківськ, 2010. С. 39–74.
2. Круцик Р. М. Дем'янів Лаз. Геноцид Галичини. К.: Видавничий дім «Простір», 2009. 352 с.
3. Левицький О. Р. Непокараний злочин: науково-дослідницьке видання. 3-є перероб. і доп. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2016. 352 с.
4. Ніньовський В. І. Відлуння ленінського пекла. Івано-Франківськ: Сіверсія, 2002. 140 с.
5. Суспільне Карпати. Карти Прикарпаття. Слідами терору, 4 квітня 2017 р. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=СКuOcQXXLLE>

Ухвала Всеукраїнської науково-практичної конференції «Історико-краєзнавча діяльність у закладах освіти: проблеми і перспективи»

У роботі конференції взяло участь більше 70 осіб: представники органів державної влади, науковці, викладачі, вчителі, керівники гуртків закладів загальної середньої і позашкільної освіти, музейні працівники, студенти з Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, Інституту історії України НАН України, Українського державного центру національно-патріотичного виховання, краєзнавства і туризму учнівської молоді, Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу, Івано-Франківського обласного державного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді Івано-Франківського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти та ін.

Загалом високий науковий рівень доповідей, виголошених під час пленарного і чотирьох секційних засідань, учасники відзначили їх актуальність, ґрунтовність, наукове та суспільне значення, а також належну якість та глибину досліджень. Учасники конференції звернули увагу на необхідності продовження вивчення: інноваційних підходів до історичного краєзнавства у різних ланках (складниках) освіти; організації та проведення науково-дослідницької, пошуково-краєзнавчої діяльності у закладах освіти; роботи музеїв закладів освіти як платформ краєзнавчих досліджень в контексті Нової української школи; освітнього процесу з історичного краєзнавства та концептуальних засад НУШ; краєзнавства як дійового засобу патріотичного виховання.

Однак, поряд із важливим досягненням у сфері розширення знань про історичне краєзнавство як комплексне вивчення історії краю і громадський рух, про методіку історико-краєзнавчої роботи як одну з важливих його форм у закладах освіти, упорядкування досліджень про рідний край та їх джерельну базу, способів використання, форм організації краєзнавчої діяльності, застосування краєзнавчих знань в освітньому процесі, засвоєння і поглиблення теоретичних та практичних знань, умінь і навичок педагогів, студентів й учнів з організації історико-краєзнавчої, пошукової, музейної, пам'яткоохоронної діяльності в закладах освіти, формування загальних, спеціальних, професійних компетентностей, необхідних

для ефективного розв'язування стандартних і нестандартних комплексних задач у професійній педагогічній діяльності, існують певні проблеми, що потребують подальшого вирішення, тому учасники конференції запропонували:

1. Представникам влади, науковцям, освітянам, краєзнавцям системно вдосконалювати навчально-методичне забезпечення історико-краєзнавчої роботи в закладах загальної середньої, позашкільної, спеціальної, професійно-технічної, післядипломної, фахової передвищої, вищої освіти, зокрема на основі використання таких шляхів і підходів – проведення конкурсів, вікторин, реалізації цікавих інноваційних педагогічних історико-краєзнавчих проєктів;

2. Науковцям, вчителям, керівникам гуртків закладів освіти потрібно модернізувати методику історико-краєзнавчої роботи у закладах освіти, в якій мають органічно поєднуватися «традиційні» та інноваційні методи, форми, прийоми, засоби. Для цього необхідно розробити і адаптувати до її змісту і завдань різновидів методу проєкти (пошукові, інформативні, науково-дослідні, пошуково-дослідні, віртуальні екскурсії, челенджі, мандрівки та ін.), проводити рольові ігри, коли, для прикладу, учнівська і студентська молодь по черзі виконує різні функції у відповідних конкурсних заходах, організовувати історико-краєзнавчі естафети, вікторини, присвячені пам'ятним датам з історії рідної малої батьківщини та України, улаштовувати ювілейні альбоми і музейні експозиції «Історія школи», «Видатні земляки», «Топонімія краю», «Пам'ятки села/містечка» тощо;

3. Громадськості, представникам влади, науковцям, освітянам, краєзнавцям, зважаючи на складну сучасну суспільно-політичну ситуацію в Україні, одним із пріоритетних напрямів розвитку історико-краєзнавчої роботи у закладах освіти має стати військово-патріотичне виховання учнівської і студентської молоді. Це може знайти вияв у подальшому різноманітті роботи гуртків, факультативів, клубів відповідного спрямування й урізноманітненні їхньої діяльності, улаштуванні спеціалізованих військово-патріотичних туристських таборів, турбаз та навчально-методичного і матеріально-технічного забезпечення їхньої діяльності.

4. Освітянам і науковцям доцільно розширити й надати системного характеру реалізації елементів багаторівневої співпраці закладів загальної середньої освіти і закладів позашкільної освіти з одного боку, та закладів вищої освіти, з іншого, з метою якісної

організації історико-краєзнавчої пошукової і науково-дослідної роботи, зокрема, через укладання двосторонніх договорів про співпрацю та інші форми співробітництва суб'єктів освіти.

5. Представникам влади, науковцям, освітянам, краєзнавцям потрібно активізувати історико-краєзнавчу роботу в руслі євроінтеграційних прагнень української молоді, зокрема, шляхом поєднання місцевих краєзнавчих і закордонних подорожей, надання угод про співпрацю із профільними закордонними і громадськими асоціаціями, участі в міжнародних історико-краєзнавчих акціях і подорожах, таборах, естафетах тощо, налагодження двосторонніх зв'язків із зарубіжними науковими та освітніми установами і закладами, участі у міжнародних грантових програмах та інших культурологічних проєктах відповідного спрямування.

6. Опублікувати доповіді учасників наукової конференції «Історико-краєзнавча діяльність у закладах освіти: проблеми і перспективи» у збірнику матеріалів тез наукового форуму.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Бойда Андрій Васильович – студент IV курсу спеціальності 014 Середня освіта (Історія) ОР «Бакалавр» (денна форма навчання) Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Бровко Наталія Дмитрівна – методист комунального закладу освіти «Полтавський обласний центр національно-патріотичного виховання, туризму і краєзнавства учнівської молоді» Полтавської обласної ради».

Вичівський Павло Павлович – кандидат історичних наук, доцент кафедри управління соціокультурною діяльністю, шоу-бізнесу та івентменеджменту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Вороневич Дмитро Петрович – методист Івано-Франківського обласного державного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді.

Гаврилюк Леся Василівна – керівник гуртка Косівської філії Івано-Франківського ОДЦТКУМ (м. Снятин Івано-Франківської обл.).

Дзудзило Оксана Володимирівна – студентка I курсу спеціальності 014 Середня освіта (Історія) ОР «Магістр» (денна форма навчання) Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Доронюк Леся Богданівна – вчитель історії Рогатинського ліцею № 1 (м. Рогатин Івано-Франківської обл.).

Дрогобицька Оксана Ярославівна – кандидат історичних наук, доцент кафедри етнології і археології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Дрогобицький Ігор Іванович – кандидат історичних наук, доцент кафедри теорії та методики навчання Івано-Франківського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти.

Дрогомирецька Людмила Романівна – кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України і методики викладання історії Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Дубчак Сергій Іванович – керівник гуртка Городенківської філії Івано-Франківського ОДЦТКУМ (м. Городенка Івано-Франківської обл.).

Єгрешій Олег Ігорович – кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України і методики викладання історії Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Загребельна Ніна Іванівна – кандидат історичних наук, доцент кафедри методики викладання суспільних дисциплін і гендерної освіти Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова.

Іваськів Ігор Анатолійович – вчитель історії та правознавства Ріпинецької ЗОШ I–II ступенів Бучацької міської територіальної громади, керівник гуртків «Історичне краєзнавство» і «Джура» Бучацького ЦДЮТ «Сузір'я» (с. Ріпинці Чортківського району Тернопільської обл.).

Йосифів Іван Дмитрович – вчитель історії Вікторівського ліцею Галицької міської ради (с. Вікторів Івано-Франківського району Івано-Франківської обл.).

Камбалова Яніна Миколаївна – кандидат педагогічних наук, доцент методики викладання суспільних дисциплін і гендерної освіти Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова.

Кобута Лариса Петрівна – кандидат політичних наук, доцент кафедри політичних інститутів та процесів Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Кобута Степан Йосифович – кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України і методики викладання історії Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Коляда Ігор Анатолійович – доктор історичних наук, професор кафедри методики викладання суспільних дисциплін і гендерної освіти Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова.

Королько Андрій Зіновійович – кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України і методики викладання історії Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Красевич Іванна Іванівна – студентка II курсу спеціальності 032 Історія та археологія ОР «Бакалавр» (денна форма навчання) Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Кречко Вікторія Юріївна – студентка I курсу спеціальності 014 Середня освіта» (Історія) ОР «Магістр» (заочна форма навчання) Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Кречуняк Юрій Петрович – керівник гуртків Верховинської філії Івано-Франківського ОДЦТКУМ (сmt Верховина Івано-Франківської обл.).

Кузьмич Христина Романівна – студентка I курсу спеціальності 014 Середня освіта (Історія) ОР «Магістр» (денна форма навчання) Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Куриляк Іванна Михайлівна – студентка I курсу спеціальності 014 Середня освіта» (Історія) ОР «Магістр» (заочна форма навчання) Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Луців Євген Михайлович – вчитель географії Пасічнянського ліцею Надвірнянської районної ради, керівник гуртка Івано-Франківського ОДЦТКУМ (с. Пасічна Надвірнянського району Івано-Франківської обл.).

Меллеш Людмила Іванівна – студентка IV курсу спеціальності 014 Середня освіта (Історія) ОР «Бакалавр» (заочна форма навчання) Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Павуляк Світлана Іванівна – студентка II курсу спеціальності 032 Історія та археологія ОР «Бакалавр» (денна форма навчання) Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Паранюк Марія Василівна – завідувач відділу Богородчанської філії Івано-Франківського ОДЦТКУМ (м. Богородчани Івано-Франківського району Івано-Франківської обл.).

Парцей Васирина Володимирівна – студентка IV курсу спеціальності 014 Середня освіта (Історія) ОР «Бакалавр» (заочна форма навчання) Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Паска Богдан Валерійович – кандидат історичних наук, асистент кафедри історії України і методики викладання історії Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Паска Валерій Анатолійович – вчитель історії Саджавського ліцею (с. Саджавка Коломийського району Івано-Франківської обл.).

Печенюк Катерина Василівна – студентка III курсу спеціальності 014 Середня освіта (Історія) ОР «Бакалавр» (денна форма навчання) Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Райківський Ігор Ярославович – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії України і методики викладання історії Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Руско Надія Михайлівна – кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу.

Сабадуха Володимир Олексійович – доктор філософських наук, доцент Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу.

Скакальська Ірина Богданівна – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії та методики навчання Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії імені Тараса Шевченка (м. Кременець Тернопільської обл.).

Соломчак Наталія Дмитрівна – керівник гуртка Рожнятівської філії Івано-Франківського ОДЦТКУМ (сmt Рожнятів Калуського району Івано-Франківської обл.).

Срайчук Юрій Васильович – керівник гуртка Надвірнянської філії Івано-Франківського ОДЦТКУМ, директор Історико-меморіального музею Олекси Довбуша.

Сухоручко Володимир Васильович – аспірант Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Треф'як Ярослав Іванович – кандидат педагогічних наук, доцент (м. Івано-Франківськ).

Федюк Владислав Вікторович – студент II курсу спеціальності 032 Історія та археологія ОР «Бакалавр» (денна форма навчання) Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Чорній Анна Євгенівна – провідний науковий співробітник Івано-Франківського обласного музею визвольної боротьби імені С. Бандери.

Шологон Лілія Іванівна – доктор історичних наук, професор кафедри історії Центральної та Східної Європи і спеціальних галузей історичної науки Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.